

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro klasickou archeologii

Bakalářská práce

Anna Bouzková

**Rostliny na minojských a mykénských freskách a
jejich odkaz českému umění 20. století**

**Plants on the Minoan and Mycenaean Frescoes and
Their Reflections in the 20th Century Czech Art**

Praha 2011

Vedoucí práce: doc. PhDr. Iva Ondřejová, CSc.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat doc. PhDr. Ivě Ondřejové, CSc. za vedení práce. Dále děkuji prof. PhDr. Janu Bouzkovi, DrSc. za konzultace, PhDr. Haně Seifertové za konzultace a pomoc s překladem francouzského textu a PhDr. Haně Bouzkové a Mgr. Barboře Seifertové za jazykové korektury.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

Úvodní kapitola této práce je věnována freskám po technologické stránce. Aby bylo možno proniknout ke smyslu a významu zobrazení rostlin v minojské a mykénské kultuře, je v práci zařazena kapitola věnující se náboženství a mytologii, které s florou a faunou úzce souviselo. Poté následuje kapitola věnující se samotnému zobrazení rostlin na freskách. Nejdříve je zde zařazen botanický popis rostlin, jejichž zobrazení je předpokládáno, aby mohly být rozpoznány rostliny na minojských a mykénských freskách s florálními motivy. Dále jsou popsány fresky s florální tematikou. Následuje soupis rostlin s uvedením fresek, na kterých jsou zobrazeny. Poté jsou v práci popsány florální motivy na gemách, pečetích a špercích. Dále je v práci zmíněno, že florální motivy se objevují na keramice a dalších předmětech minojské a mykénské kultury. V poslední kapitole je uvedeno několik příkladů užití minojských motivů v českém umění konce 19. století a počátku 20. století.

Klíčová slova:

Minojské a mykénské fresky; gemy; pečetidla; šperky; keramika; florální motivy; bohyně a rostliny; vybrané rostliny Řecka; Knossos; Amnissos; Ayia Triada; Faistos; Katsamba; Mallia; Palaikastro; Prasa; Tylissos; Zakros; Akrotiri; Ayia Irini; Fylakopi; Avaris; Miletos; Trianda; Mykény; Orchomenos; Pylos; Theby; Tiryns; české umění počátku 20. století; Alfons Mucha; Jan Konůpek.

Abstract:

The introductory chapter of my thesis is devoted to the technology of wall paintings. In order to understand the meaning and significance of plants in Minoan and Mycenaean cultures, the next chapter surveys Minoan and Mycenaean religion, which was closely connected with the domain of symbolic meaning of plants, trees and gardens. The third chapter deals with representations of plants in Minoan and Mycenaean art. Its first part gives the botanic description of plants, whose representation in visual art is expected, as to get a safe background to recognize the individual representations of plants on frescoes. Then there follow the catalogue of frescoes with floral subjects and a list of plants represented on particular frescoes. The following part summarizes the evidence of floral motifs on pottery, gems, jewellery and

other Minoan and Mycenaean small objects. The last chapter brings several examples of artists using Minoan models as their inspiration in the Czech art from the end of the 19th and beginning of the 20th century.

Key Words:

Minoan and Mycenaean frescoes; gems; seals; jewellery; floral motifs; goddesses and plants; selected plants of Greece; Knossos; Amnissos; Ayia Triadha; Phaistos; Katsamba; Mallia; Palaikastro; Prasa; Tylissos; Zakros; Akrotiri; Ayia Irini; Phylakopi; Avaris; Miletos; Trianda; Mycenae; Orchomenos; Pylos; Thebes; Tiryns; Czech art at the beginnings of 20th century; Alfons Mucha; Jan Konůpek.

Obsah

Abstrakt.....	4
Klíčová slova:	4
Abstract:	4
Key Words:	5
Obsah	6
Zkratky užívané v textu	12
1. Úvod.....	14
2. Zobrazení rostlin na minojských a mykénských freskách, srovnání těchto motivů s jejich užitím na dalších materiálech těchto kultur.....	16
2. 1. Úvod.....	16
2. 2. Technologie minojských a mykénských fresek, lokality na kterých se vyskytují a stav jejich dochování	17
2. 3. Minojská a mykénská mythologie a náboženství	20
2. 3. 1. Úvod.....	20
2. 3. 2. Původ a tradice bohyně.....	21
2. 3. 3. Slavnost bohyně.....	22
2. 3. 4. Scény nástěnných maleb jako výjevů z velké slavnosti	23
2. 3. 4. 1. Freska Procesí	23
2. 3. 4. 2. Freska se šperkem.....	24
2. 3. 4. 3. Freska s polními sedátky.....	24
2. 3. 4. 4. Posvátný háj a tanec.....	24
2. 3. 4. 5. Chrámová freska	24
2. 3. 4. 6. Fresková výzdoba Trůnního sálu.....	25
2. 3. 4. 7. Freska toreadora.....	25
2. 3. 5. Vývoj minojského náboženství a další ikonografická zobrazení a jejich interpretace.....	25
2. 3. 5. 1. Předpalácové období.....	25
2. 3. 5. 2. Palácové období.....	26
2. 3. 5. 3. Období starých paláců	26
2. 3. 5. 4. Období nových paláců	27
2. 3. 6. Bohyně a rostliny	27

2. 3. 7. Bohyně a zvířata	28
2. 3. 8. Obětní scéna, bohyně a věřící	29
2. 3. 9. Příchody bohyně	30
2. 3. 10. Sumarizace:.....	30
2. 3. 11. Jedna nebo více bohyní?	31
2. 3. 12. Pokračování tradice bohyně matky v mykénském a řeckém náboženství	31
2. 4. Florální motivy minojské a mykénské kultury a botanické určení rostlin, pokud je to možné.....	34
2. 4. 1. Úvod.....	34
2. 4. 2. Botanické určení rostlin	35
2. 4. 2. 1. Lilie (<i>Lilium</i>).....	35
2. 4. 2. 2. Tulipán (<i>Tulipa</i>).....	36
2. 4. 2. 3. Lír přímořský (<i>Pancratium maritimum</i>)	37
2. 4. 2. 4. Kosatec (<i>Iris</i>)	38
2. 4. 2. 5. Další zástupci čeledi kosatcovitých rostoucích na Krétě.....	39
2. 4. 2. 6. Šafrán (<i>Crocus</i>).....	40
2. 4. 2. 7. Mečík polní (<i>Gladiolus segetum</i>)	42
2. 4. 2. 8. Violka (<i>Viola</i>)	42
2. 4. 2. 9. Čekanka (<i>Cichorium</i>).....	44
2. 4. 2. 10. Svlačec (<i>Convolvulus</i>)	44
2. 4. 2. 11. Vlčí bob (<i>Lupinus</i>)	46
2. 4. 2. 12. Sasanka (<i>Anemone</i>).....	47
2. 4. 2. 13. Dobromysl (<i>Origanum</i>)	47
2. 4. 2. 14. Medovník meduňkolistý (<i>Mellitis melissophyllum</i>)	49
2. 4. 2. 15. Hluchavka (<i>Lamium</i>)	49
2. 4. 2. 16. Čistec (<i>Stachys</i>).....	49
2. 4. 2. 17. Jitrocel (<i>Plantago</i>)	50
2. 4. 2. 18. Kopřiva kulonosná (<i>Urtica pilulifera</i>).....	51
2. 4. 2. 19. Ječmen (<i>Hordeum</i>).....	51
2. 4. 2. 20. Šáchor papírodárný (<i>Cyperus papyrus</i>)	51
2. 4. 2. 21. Sleziník červený (<i>Asplenium trichomanes</i>)	52
2. 4. 2. 22. Lecnín (<i>Nymphaea</i>)	52
2. 4. 2. 23. Posidonie mořská (<i>Posidonia oceanica</i>).....	53
2. 4. 2. 24. Sába (<i>Phlomis</i>).....	53

2. 4. 2. 25. Listnatec trnitý (<i>Ruscus aculeatus</i>).....	54
2. 4. 2. 26. Kapara trnitá (<i>Capparis spinosa</i>).....	54
2. 4. 2. 27. Růže (<i>Rosa</i>).....	55
2. 4. 2. 28. Cist (<i>Cistus</i>)	55
2. 4. 2. 29. Zimolez etruský (<i>Lonicera etrusca</i>)	56
2. 4. 2. 30. Myrta obecná (<i>Myrtus communis</i>)	57
2. 4. 2. 31. Réva vinná (<i>Vitis vinifera</i>).....	57
2. 4. 2. 32. Břečťan popínavý (<i>Hedera helix</i>)	57
2. 4. 2. 33. Smokvoň ovocná (<i>Ficus carica</i>).....	58
2. 4. 2. 34. Granátovník obecný (<i>Punica granatum</i>)	58
2. 4. 2. 35. Olivovník evropský (<i>Olea europaea</i>)	59
2. 4. 2. 36. Topol černý (<i>Populus nigra</i>).....	59
2. 4. 2. 37. Datlovník (<i>Phoenix</i>).....	59
2. 4. 2. 38. Cypřiš (<i>Cupressus</i>)	60
2. 4. 3. Zobrazení rostlin na minojských a mykénských freskách	60
2. 4. 3. 1. Minojské a mykénské fresky, na kterých jsou rostliny vyobrazeny ...	60
2. 4. 3. 1. 1. Knossos	60
2. 4. 3. 1. 2. Amnissos.....	68
2. 4. 3. 1. 3. Archanes	69
2. 4. 3. 1. 4. Ayia Triada	69
2. 4. 3. 1. 5. Faistos	70
2. 4. 3. 1. 6. Katsamba	71
2. 4. 3. 1. 7. Mallia	71
2. 4. 3. 1. 8. Palaikastro.....	71
2. 4. 3. 1. 9. Prasa.....	71
2. 4. 3. 1. 10. Tyliossos	72
2. 4. 3. 1. 11. Zakros	72
2. 4. 3. 1. 12. Akrotiri.....	72
2. 4. 3. 1. 13. Ayia Irini.....	78
2. 4. 3. 1. 15. Avaris.....	78
2. 4. 3. 1. 14. Fylakopi	78
2. 4. 3. 1. 16. Miletos	79
2. 4. 3. 1. 17. Trianda.....	79
2. 4. 3. 1. 18. Mykény	80

2. 4. 3. 1. 19. Argos.....	80
2. 4. 3. 1. 20. Orchomenos	80
2. 4. 3. 1. 21. Pylos.....	81
2. 4. 3. 1. 22. Théby	81
2. 4. 3. 1. 23. Tiryns	82
2. 4. 3. 2. Rostlinné rody a druhy na minojských a mykénských freskách.....	83
2. 4. 3. 2. 1. Rod lilie na minojských a mykénských freskách.....	83
2. 4. 3. 2. 2. Rod tulipán na minojských a mykénských freskách.....	84
2. 4. 3. 2. 3. Lír přímořský na minojských a mykénských freskách	84
2. 4. 3. 2. 4. Rod kosatec na minojských a mykénských freskách.....	84
2. 4. 3. 2. 5. Rod šafrán na minojských a mykénských freskách	84
2. 4. 3. 2. 6. Mečík polní na minojských a mykénských freskách	85
2. 4. 3. 2. 7. Rod violka na minojských a mykénských freskách.....	85
2. 4. 3. 2. 8. Rod čekanka na minojských a mykénských freskách.....	85
2. 4. 3. 2. 9. Rod svlačec na minojských a mykénských freskách	85
2. 4. 3. 2. 10. Rod vlčí bob na minojských a mykénských freskách.....	85
2. 4. 3. 2. 11. Rod sasanka na minojských a mykénských freskách	85
2. 4. 3. 2. 12. Rod dobromysl na minojských a mykénských freskách.....	86
2. 4. 3. 2. 13. Medovník meduňkolistý na minojských a mykénských freskách	86
2. 4. 3. 2. 14. Rod hluchavka na minojských a mykénských freskách	86
2. 4. 3. 2. 15. Rod čistec na minojských a mykénských freskách.....	86
2. 4. 3. 2. 16. Rod jitrocel na minojských a mykénských freskách	86
2. 4. 3. 2. 17. Kopřiva kulonosná na minojských a mykénských freskách...	86
2. 4. 3. 2. 18. Rod ječmen na minojských a mykénských freskách	87
2. 4. 3. 2. 19. Šáchor papírodárný na minojských a mykénských freskách	87
2. 4. 3. 2. 20. Sleziník červený na minojských a mykénských freskách.....	88
2. 4. 3. 2. 21. Rod leknín na minojských a mykénských freskách.....	88
2. 4. 3. 2. 22. Posidonie mořská na minojských a mykénských freskách.....	88
2. 4. 3. 2. 23. Rod sápa na minojských a mykénských freskách.....	88
2. 4. 3. 2. 24. Listnatec trnitý na minojských a mykénských freskách	88
2. 4. 3. 2. 25. Kapara trnitá na minojských a mykénských freskách	88
2. 4. 3. 2. 26. Rod růže na minojských a mykénských freskách.....	89
2. 4. 3. 2. 27. Rod cist na minojských a mykénských freskách	89

2. 4. 3. 2. 28. Zimolez etruský na minojských a mykénských freskách	89
2. 4. 3. 2. 29. Myrta obecná na minojských a mykénských freskách	89
2. 4. 3. 2. 30. Réva vinná na minojských a mykénských freskách	89
2. 4. 3. 2. 31. Břečťan popínavý na minojských a mykénských freskách.....	90
2. 4. 3. 2. 32. Smokvoň ovocná na minojských a mykénských freskách.....	90
2. 4. 3. 2. 33. Granátovník obecný na minojských a mykénských freskách...	90
2. 4. 3. 2. 34. Olivovník evropský na minojských a mykénských freskách....	90
2. 4. 3. 2. 35. Topol černý na minojských a mykénských freskách	91
2. 4. 3. 2. 36. Rod datlovník na minojských a mykénských freskách.....	91
2. 4. 3. 2. 37. Rod cypřiš na minojských a mykénských freskách	91
2. 4. 3. 2. 38. Rákosovité rostliny a traviny	91
2. 4. 3. 2. 39. Rostlina „vrbovitého“ charakteru	91
2. 4. 3. 2. 40. Rostlina „ostružiníkovitého“ charakteru.....	92
2. 4. 3. 2. 41. Rostlina označovaná „waz“	92
2. 4. 3. 2. 42. Rozety a polorozety	92
2. 4. 3. 2. 43. Rostliny, které nejsou botanicky určeny	92
2. 4. 4. Zobrazení rostlin na minojských a mykénských gemách a pečetidlech	93
2.4.4.1. Materiály, datace a náměty minojských a mykénských gem a pečetidel	93
2. 4. 4. 2. Rostlinné rody a druhy na minojských a mykénských gemách a pečetích	94
2. 4. 5. Zobrazení rostlin na minojských a mykénských špercích	94
2. 4. 5. 1. Materiály, datace a náměty minojských a mykénských šperků.....	94
2. 4. 5. 2. Rostlinné rody a druhy na minojských a mykénských špercích.....	95
2. 4. 6. Zobrazení rostlin na minojské a mykénské keramice	96
2. 4. 7. Další předměty minojské a mykénské kultury, na kterých jsou rostliny zobrazeny	96
3. Odkaz minojských a mykénských florálních motivů českému umění počátku konce 19. a počátku 20. století	97
3. 1. Úvod.....	97
3. 2. Návrat ke starým kulturám v umění konce 19. a počátku 20. století.....	97
3. 3. Reflexe minojských a mykénských florálních motivů v českém umění počátku 20. století.....	98
3. 3. 1. Alfons Mucha	98

3. 3. 1. 1. Florální motivy Alfonse Muchy a mykénská a minojská kultura.....	100
3. 3. 2. Další umělci, kteří se inspirovali minojskými a mykénskými florálními motivy	100
4. Závěr	102
Použitá literatura	105
Obrazová příloha.....	Chyba! Záložka není definována.

Zkratky užívané v textu

EM	raně minojské období
LM	pozdně minojské období
MM	středně minojské období
LH	pozdně heladské období
s. d.	bez udání roku vydání
s. l.	bez udání místa vydání

1. Úvod

Přírodní motivy v minojském a mykénském umění patří k velice zdařilým v rámci starých kultur. Bezprostřednost a živost jejich výjevů často překoná i podobné náměty v umění egyptském, patrně s výjimkou amarnského období. Minojské a mykénské motivy mohou připomenout i zdařilé zkratkovité skici v umění čínském.

Rostlinám na minojských freskách bylo věnováno v dosavadním bádání o egejských kulturách doby bronzové méně pozornosti než postavám lidí a zvířat a jen málo studií se zabývalo podrobněji bližším botanickým určením zobrazených rostlin, květin a stromů. K prvním pokusům určení některých rostlin sloužících jako předlohy pro zobrazovanou floru v minojském umění patří část práce Arthura Evanse vydaná v roce 1928, který se ale nesoustředil na minojské fresky. Zejména se zajímal o florální zobrazení na keramice. Pozornost ovšem nevěnoval druhům rostlin, spíše nastínil o jaký rostlinný rod by se mohlo jednat. Nebral ovšem na zřetel, zda rostliny, které popisoval, na Krétě rostou či rostly, takže se zde vyskytují i mylná určení. První pokus srovnat krétskou a řeckou květenu s rostlinami na freskách publikoval v roce 1933 Martin Möbius, který byl přírodovědcem a umělecko-historickým a archeologickým aspektům krétského malířství se spíše vyhnul, případně je převzal od Arthura Evanse nebo z rozhovorů a diskuzí s tehdejšími řediteli muzea v Irakliu Dr. Spyridonem Marinatem. Ale i v této práci docházelo v některých případech k mylnému určení. Mnoho podnětů poskytl v tomto směru zejména Mark Cameron, jeho dílo však bohužel zůstalo torzem.

Ze zadání práce vyplynulo její rozdělení na dvě části: archeologickou a umělecko-historickou, a botanickou. Předložená práce se snaží spojit studium krétské a obecně řecké květeny se studiem florálních námětů na nástěnných malbách, především minojských, kde šlo o bezprostřednější inspiraci přírodních vzorů než v odvozených námětech umění mykénského.

První část práce je věnována minojským a mykénským florálním motivům a botanickému určení rostlin, které se v ikonografii obou kultur vyskytovaly. Práce vychází zejména z florálních motivů na freskách. Dále jsou připomenuty florální motivy na gemách, šperku a pro úplnost je zde uvedeno i jaké rostliny se vyskytují v zobrazení na keramice. Přesné botanické určení je možné jen někdy, jindy při pokročilejší stylizaci lze určit rostlinu, která byla zobrazena vzorem, jen přibližně. V druhé části práce je nastíněna reflexe minojských a mykénských motivů v českém umění konce 19. století a počátku 20. století. Protože první kapitoly už značně přesáhly svým rozsahem délku v bakalářských pracích

obvyklou, část věnovaná ohlasu florálních minojských a mykénských zobrazení v umění konce 19. století a počátku 20. století přináší jen několik poznámek k tématu; snad na ně bude možno navázat později.

2. Zobrazení rostlin na minojských a mykénských freskách, srovnání těchto motivů s jejich užitím na dalších materiálech těchto kultur

2. 1. Úvod

První část práce je věnována zobrazení rostlin na minojských a mykénských freskách a srovnání těchto motivů s jejich užitím na gemách, špercích a keramice. Úvodní kapitola této části je věnována freskám po technologické stránce - podkladu fresek, způsobu malby a pigmentům. Dále je popsáno, na kterých lokalitách a v jakém stavu se minojské a mykénské fresky dochovaly. Aby bylo možno proniknout ke smyslu a významu zobrazování rostlin v minojské a mykénské kultuře, je také třeba se blíže seznámit s mythologií a náboženstvím těchto kultur. Flora, podobně jako fauna totiž není pouze reflexí tehdejší přírody, ale v minojské a mykénské kultuře měla náboženský význam. Po kapitole mytologické a náboženské následuje kapitola věnující se samotnému zobrazení rostlin na freskách, jejich popisu a botanickému určení. Na konci kapitoly jsou popsány florální motivy na gemách, pečetidlech, špercích a keramice.

2. 2. Technologie minojských a mykénských fresek, lokality na kterých se vyskytují a stav jejich dochování

Minojské a z něho vycházející mykénské nástěnné malířství bývá považováno za vrcholné oblasti umění obou kultur. S prvním užitím barevné omítky se setkáváme již v EM II.¹ Příkladem barevné omítky z tohoto období je červená omítka dochovaná v domě ve Vasiliki a v osadě v Myrtu. Figurální malířství se rozvíjí později a to na přelomu doby MMIII a LMI. Vzor pro minojské nástěnné malířství bývá hledán na východě. Srovnávány bývají minojské fresky například s palácem v Mari, odkud mohl přijít impulz k rozvinutí nástěnného malířství.² Některé vzory bývají též hledány v egyptském umění.³ Z krétských lokalit známe importy z Egypta již z období první dynastie, je jimi doloženo, že docházelo ke styku obou kultur již v rané době.⁴ Provedení minojských fresek je však ryze krétské. Kompozice i styl jsou odlišné od východních nástěnných maleb.⁵

Z analýz prováděných v Knossu vyplývá, že předpalácové omítky byly vytvářeny z bláta, ale poměrně rychle došlo k rozvoji vápenných omítek. Vápenné omítky byly nutné, protože byly dobrým podkladem pro malbu a tak umožnily rychlý rozvoj nástěnného malířství. Jedná se o vápenné omítky z hašeného vápna. První vápenné omítky vykazují zhruba 80 % vápna, dále pak již omítky mají obsah vápna okolo 90%. Omítky byly nanášeny a uhlazovány hladítky stejně jako dnes. Jejich povrch byl tedy dokonale hladký a velmi

¹ V práci jsou užívány zkratky pro označení jednotlivých minojských a mykénských období. EM – Early Minoan (raně minojská), MM-Middle Minoan (středně minojská), LM - Late Minoan (pozdně minojská) a pro mykénskou kulturu LH Late Hellenic (pozdně heladská), tato období se dále dělí římskými číslicemi (I-III) a jejich ještě podrobnější dělení, pokud to období vyžaduje, je označeno majuskulemi (A, B). viz Jan BOUZEK: *Pravěk egejské oblasti. Prehistory of the Aegean-Ungeschichte der Ädäis*, in: *Zprávy české archeologické společnosti*, supplément 79, Praha 2010.

² Jan BOUZEK: *Dějiny předoasijského a egejského umění*, Praha 2008³, 22-23.

BOUZEK 2010, 27.

³ Fritz BLAKOLMER: *Der autochtone Stil der Schachtgräberperiode im bronzezeitlichen Griechenland als Zeugnis für eine mittelhelladische Bildkunst*, in: *Jahreshefte des Österreichischen archäologischen institut in Wien*. Band 76, Wien 2007, 80.

⁴ Alexandra KARETSOU/ Maria ANDREAKI-VLAZAKI / Nikos PAPADAKIS: *Crete-Egypt. Three Thousand Years of Cultural Links. Catalogue*, Herakleion-Cairo 2001, 20-21.

⁵ BOUZEK 2010, 27.

vhodný pro malbu. Vápenné omítky byly používány i na podlahy. V takovém případě byly do omítky přidávány oblázky či drť keramických střepů.⁶

Minojské a mykénské nástěnné malby byly převážně tvořeny technikou al fresco, jedná se tedy o pravé fresky. Malba byla prováděna obvykle do vlhké omítky. Pigmenty jsou prostoupeny do značné hloubky omítky, což je patrné i na lomech z fragmentů. Je ale jisté, že některé detaily byly dotvářeny i technikou al secco - na suchou omítku, ale tato technika i v užití pro detaily je méně četná. Techniku al fresco je možno doložit i nálezy z Knossu. V Knossu jsou nepříliš dobré podmínky pro dochování nástěnných maleb, ale díky tomu, že malba byla prováděna do vlhké omítky, prostoupily pigmenty do větší hloubky a dochovaly se lépe, než kdyby byly nanášeny na suchou omítku, protože pigment v tom případě neprostoupí tak hluboko do omítky a snáze se „odře“. Pro usnadnění práce používali malíři předkresbu pomocí červené barvy nebo ji vzácněji prováděli tupým rydlem. Z prováděných analýz v Knossu je jisté, že minojské a mykénské malířství neužívalo malby pomocí tempery, kde se vážaly pigmenty k omítce pomocí organické složky - například vajíček. Tento způsob malby byl užíván v Egyptě. Barevná škála na minojských freskách zahrnuje devět základních barev (obr. 370). Červená, žlutá a hnědá byla připravována z hlinek s vysokým obsahem oxidů železa, černá obsahuje uhlí, podobně jako šedá, která ho ale obsahuje méně či je vytvářena smícháním s bílou, která je získávána z vápence. Zajímavými barvami byly modré. Minojská a mykénská kultura znala dva základní odstíny. První je takzvaná egyptská modrá, která pochází původně z Egypta a byla připravována z písku a oxidů mědi a druhá je šedomodrá, která je připravována z minerálu *riebeckit*⁷. Tento minerál má velký obsah sodíku. Zdroj této horniny zatím není znám, ale z geologických analýz vyplývá, že by se měla nacházet na střední Krétě. Zajímavý je i poslední pigment minojské palety, je jím zelená barva, která byla připravována smícháním šedomodré se žlutými pigmenty. Zelená barva je zastoupena na freskách poměrně málo. Minojští malíři dosáhli velké kvality v míchání odstínů. Barvy byly míchány dvěma způsoby. Prvním způsobem bylo smíšení pigmentů před samotnou malbou, druhý způsob byl postupným nanášením vrstev s různými barvami na jedno místo.⁸

⁶ Doniert EVELY: *Fresco: A Passport into the Past Minoan Crete through the Eyes of Mark Cameron*, Athens 1999, 147.

⁷ Ten je pojmenován po německém geologovi Emilu Riebeckovi (1853-1885)

⁸ EVELY 1999, 141-150.

Sinclair HOOD: *The Arts in Prehistoric Greece*, Harmondsworth 1978, 83-87

Sara Anderson IMMERWAHR: *Aegean Painting in the Bronze Age*, University Park and London 1990, 11-19.

Kompozice fresek byla často vytvořena tak, že fresky mají ornamentálně zdobenou spodní část (sokl), nad ním je hlavní výjev a nahoře uzavírá kompozici bordura, často též ornamentálně členěna. Hlavní panel často přechází ze stěny na stěnu, takže celá místnost je jedním velkým „obrazem“.⁹

S minojskými freskami se setkáme hlavně na lokalitách na Krétě - Knossos, Ayia Triada, Faistos, Amnisos, Tyllissos, a na blízkém ostrově Pseira, ale do školy minojského nástěnného malířství patří i malby z Kykladských ostrovů - z Akrotiri na Thérě, z Fylakop na Mélu a též z Keu, z Rhodu, malby na lokalitě Avaris - dnešní Tell el' Daba v Egyptě, zlomky fresek z Tell Kabri v Izraeli, z Alalachu v Sýrii a Milétu v Turecku. Fresky mykénské kultury jsou zastoupeny na řecké pevnině na lokalitách Pylos, Mykény, Tiryns a Theby.¹⁰

Stav dochování fresek je až na výjimku, kterou tvoří fresky z Akrotiri, velmi fragmentární. V průběhu 20. století byly zlomky fresek často rekonstruovány do celých obrazů, ve většině případů správně, ačkoliv docházelo i k omylům. Na začátku 20. století byl sběrač šafránu z Knossu restaurován jako chlapec, ale později se ukázalo nalezením dalších, lépe zachovalých fresek s touto tematikou, že se jedná o opici sbírající šafrán. Do rekonstrukcí se v průběhu minulého století promítl i dobový vkus. Z období secese jsou rekonstrukce fresek pojety v „secesním stylu“. Asi nejvíce uznávanými a nejlépe odpovídajícími skutečnosti jsou rekonstrukce od Marka Camerona.¹¹

R.E. JONES Technical studies of Aegean Bronze Age wall painting. Methods, results and future prospects, in: Livia MORGAN (ed): Aegean Wall Painting. A Tribute to Mark Cameron, Athens 2005, 199-223.

⁹ IMMERWAHR 1990, 11-19.

¹⁰ BOUZEK 2010, 27.

¹¹ Ibidem.

2. 3. Minojská a mykénská mythologie a náboženství

2. 3. 1. Úvod

Cílem této kapitoly je shrnutí současného stavu poznatků o principech minojského náboženství, o jeho rituálech a na vybraných příkladech ukázat jejich zobrazení na freskách, dále je jejím úkolem poukázat na fakt, že florální motivy na freskách mívají často mytologický či náboženský charakter. Je zde přiblížen kult a popsáno vyobrazení bohyně Matky, která je základní postavou minojského náboženství a její přítomnost se promítá do výzdoby nástěnných maleb, pečetních prstenů a gem. Minojské náboženství úzce souvisí s minojskými freskami, kde florální motivy tvoří nápadně významnou část výzdoby. K minojské bohyni též patří zvířata, která jsou v okolí bohyně zobrazována, a proto nesmí být ani zde opomenuta, ačkoliv se jimi tato práce nezabývá. Stručně se tato kapitola věnuje též dvěma rozdílným interpretacím, a to, zda se jedná o jednu bohyni s více atributy, nebo o více bohyň. Tato kapitola vychází z dostupné literatury, která byla k této problematice publikována¹².

¹²Antonín BARTONĚK: Zlaté Mykény, Praha 1983.

Antonín BARTONĚK: Písmo a jazyk mykénské řečtiny (1400-1200 př. Kr.), Brno 2007.

Jan BOUZEK: Objevy ve Středomoří, Praha 1979.

Jan BOUZEK: Umění a myšlení, Praha 2009.

Walter BURKERT: Greek religion, Harvard 2000¹¹.

Marc A. S. CAMERON: The 'Palatial' Thematic System in the Knossos Murals. Last Notes on Knossos Frescoes, in: Robin HÄGG / Nanno MARINATOS (ed.): Function of Minoan Palaces. Proceedings of the Fourth International Symposium at the Swedish Institute in Athens, 10-16 June, 1984, Stockholm 1987.

IMMERWAHR, 1990.

Jiří JANÁK: Brána nebes. Bohové a démoni starého Egypta, Praha 2005.

Evangelos KYRIAKIDIS: Ritual in the Bronze Age Aegean. The Minoan Peak Sanctuaries, London 2005.

Nanno MARINATOS: The Minoan Religion. Ritual, Image, and Symbol, Columbia 1993.

Nanno MARINATOS, Minoan Kingship and the Solar Goddess, Illinois 2009.

Martin P. NILSSON.: The Minoan - Mycenaean Religion and Its Survival in Greek Religion, Lund 1927.

Rachel STORMOVÁ: Tmmuz, in: Encyklopedie východní mytologie, s. l. 2000.

2. 3. 2. Původ a tradice bohyně

Tradice Velké bohyně nebo bohyně Matky navazuje na minojské Krétě na představy pocházející z východní oblasti Středomoří, tj. Mezopotámie, Syropalestiny a především Malé Asie.

Od paleolitu se primitivní náboženství zaobírala Velkou bohyní zrození a mužským principem oplodnění. Posledně jmenovaný princip bývá dáván do souvislosti s kultem býka, který byl později přenesen i do klasické řecké mythologie v podobě mýtu o Europě. Bohyně Matka mohla být zobrazována jako velká těhotná žena, která je v Çatal Hüyük známa jako matka v lopotě nebo v podobě steatopygických idolů, které jsou známy z více kultur a více míst (obr. 359).

Na Krétě nacházíme o tomto typu bohyně různé představy. Poznáváme ji jako horskou bohyni ve vrcholových svatyních v divoké krajině. Její horská svatyně se objevuje na rhytu ze Zakru (obr. 360), horský trůn bohyně je znám v symbolické formě z Trůnního sálu v Knossu (obr. 6 a-c). Tato bohyně může být také pokládána za Paní zvířat, za bohyni pečující o rostliny, za ochránkyni přírody. Někdy je uváděna i v souvislosti se slunečním kultem.¹³ Představuje tedy jednotu přírody v jejím povšechném vyjádření. Není jasné, zda se jedná o jednu bohyni s více atributy či o více bohyní, kde má pak každá svoji funkci.

Ve srovnání s ženami jsou muži v souvislosti s náboženstvím, znázorňování daleko méně, proto se vnucuje domněnka, že na minojské Krétě nehrály ženy bezvýznamnou roli. Bohužel nemáme písemné prameny, z nichž by bylo možné určit, jakého byla druhu. Ženám zcela jistě příslušely velmi významné funkce při uctívání bohů. Jako kněžky měly ženy důležitou úlohu rovněž v kultu mrtvých.

V minojském náboženství, které neznalo monumentální chrámy, byla patrně hlavním božstvem žena. Byla zobrazovaná v doprovodu zvířat (lvů, ptáků, hadů, aj.) a rostlin (u posvátných stromů, s liliemi), které jsou v kultu bohyně velmi významné. Někdy je provázena menším mužským bohem po boku. Božstvo bylo uctíváno v domácích svatyních, na volných prostranstvích, v hájích, jeskyních a zahradách. Tento typ ukazuje nejspíše na přírodní bohyni –matku, dárkyni vegetace, života a úrody, byla ovšem i ochránkyní paláce, který byl současně i svatyní.

¹³ MARINATOS 2009, 151-166.

2. 3. 3. Slavnost bohyně

Existovala celá řada rituálů, které se pravděpodobně konaly na jaře a oslavovaly Velkou bohyni a její schopnost rození. Důležitým rituálem byl i zde tzv. *hieros gamos* (posvátná svatba). Ta se mohla odehrávat v zastoupení bohyně v podobě kněžky a jejího protějšku v podobě kněze. Paralely pro tuto posvátnou svatbu lze nalézt i v Mezopotamii - svatba bohyně Ištar a boha Tammuze¹⁴ a Egyptě - svatba Eset a Usira¹⁵. V sumerských textech je zmiňováno, že posvátné svatby byly doprovázeny bankety.¹⁶

Rituál se dle Marka Camerona¹⁷ odehrával přibližně takto: nejdříve musela být vybrána žena, která bude v celém rituálu bohyni představovat, tzv. ztělesnění bohyně. Následně proběhla *hieros gamos* mezi ženou představující bohyni a jejím mužským protějškem. Poté následovalo oplodnění bohyně, v tomto případě měla dát „bohyně“ znamení, že proces proběhl. Zde se Mark Cameron domnívá, že se žena představující bohyni možná zjevovala veřejnosti z trojčlenné svatyně (tripartite shrine) (obr. 19, 20) vyzdvihujíc hada. Had by byl v takovém případě falickým symbolem. Zrození božského dítěte, které, jak věří Mark Cameron, se odehrávalo v symbolickém pojetí, pak probíhalo v Trůnním sále v Knossu (obr. 6 a-c). Tuto teorii dokládá autor nálezem slonovinového dítěte v Palaikastru (obr. 361).

¹⁴ Tammuz byl babylonský bůh rostlinstva a úrody. Byl to bůh, který umíral a znovu ožíval. Tammuzův sňatek s bohyní lásky a plodnosti mu přivodil smrt. Stejně jako je obilí posečeno v největším „rozkvětu“, musel i Tammuz odejít do podsvětí. Ištar byla zarmoucena. Následně Tammuze vyhledala v podsvětí a zařídila, že mohl být vždy polovinu roku na zemi a druhou polovinu musel být v podsvětí. Na jejich počest probíhaly každý rok po sklizni smuteční rituály. Sumérskou obdobou Tammuze a Ištar byl Dumuzi a jeho družka Inanny. viz Rachel STORMOVÁ: Tammuz, in: Encyklopedie východní mytologie, s. 1. 2000

¹⁵ Usir byl vládcem v podsvětí, měl za manželku Eset (jejich svatba byla posvátnou svatbou-*hieros gamos*). Jeho bratr Seutech ho z pomsty zabil, poté co byl Usir jmenován dědicem boha Geba a měl se po něm stát vládcem Egypta. Usirovo tělo bylo rozděleno na mnoho částí a rozházeno na různá místa. Bohyni Eset se podařilo všechny části nalézt a spojit. Usir byl oživen Eset a zplodil s ní syna Hora. Než se stal vládcem podsvětí (to mohl až poté co Hor vyhrál soudní při o vládu v Egyptě nad Seutechem) nebyl součástí ani světa živých ani světa mrtvých. Díky představám o obnově života a vegetačního cyklu byl Usir též bohem plodnosti země, vegetačního cyklu, nilské záplavy, zrna a obilí. Tyto jeho aspekty se projevovaly v kultu (například mlácení obilí pomocí přehánění oslů přes obilí symbolizovalo Seutechovo zavraždění Usira). viz Jíří JANÁK: Usir, in: Brána nebes. bohové a démoni starého Egypta, Praha 2005

¹⁶ CAMERON 1987, 324.

¹⁷ Ibidem.

Výše popsaný rituál zahrnuje ztělesnění bohyně. V rámci rituálů byly i zkoušky různého druhu, např. zkoušky k přechodu k dospělosti, které jsou známé i z jiných náboženství a civilizací. Nejdůležitější zkouškou byl přeskok býka. Býkem byl zdůrazněn mužský prvek stvoření v přírodě. Dalšími typy přechodových rituálů doloženými nejlépe na fresce z Akrothiri je pro ženy sbírání šafránu¹⁸ (obr. 110-113) na skalnatých svazích a pro muže lovení ryb¹⁹ (obr. 121).

2. 3. 4. Scény nástěnných maleb jako výjevů z velké slavnosti

Scény vyobrazené na freskách v minojských palácích je možno podle námětů rozdělit na rituály, které jsou vedené lidskými postavami a skutečně probíhaly a na mytologické výjevy, které byly pravzorem předváděných rituálů.

Fresky, které budou následně diskutovány, dokládají propojení mytologie a náboženství s egejským nástěnným malířstvím a představují různé fáze jednoho, či spíše více rituálů na počest Velké bohyně.²⁰

2. 3. 4. 1. Freska Procesí

Freska bývá nejčastěji datována do období MMIIIB až LMIA (obr. 48-49). Zrcadlí skutečné procesí, které vstupuje do paláce přes Západní dvůr. Zobrazené postavy jsou převážně muži seskupení podle oděvů a ozdob. Někteří mají smyčkové nákotníky, jiní, zobrazení na západní stěně, nosí korálkové nákotníky takové, jaké nosí samotná bohyně. Toto má zajisté nějaký význam, který nám ovšem zůstává skryt. Někteří muži mají na sobě suknici, jiní mají dlouhé róby, které byly restaurovány jako róby s krátkými rukávy srovnatelné s těmi, které nosí muži, zobrazení na sarkofágu z Ayia Triady. Alespoň jednoho chlapce lze v procesí identifikovat. Jeho oděv a sestřih vlasů je v mykénském stylu. Na vrcholu se nachází jakýsi kamenný výtvar, který by mohl představovat vrcholovou svatyni bohyně. Na fresce s nosiči pohárů se objevuje modrý pruh, snad zobrazující řeku, která je jiným symbolem bohyně.²¹

Mark Cameron předpokládal, že zosobněná bohyně měla přijít do paláce a být přivítána v čele svého průvodu.²²

¹⁸ Akrothiri, Xeste 3, místnost 3a

¹⁹ Akrothiri, Xeste 3, místnost 3b

²⁰ CAMERON 1987, 324.

²¹ Ibidem.

²² CAMERON 1987, 324.

2. 3. 4. 2. Freska se šperkem

Z několika fragmentů byla Markem Cameronem interpretována takto: muž zapíná nebo odepíná ženě náhrdelník (obr. 50). Za zmínku stojí posvátný uzel stěží viditelný, ale přesvědčivě restaurovaný. Mark Cameron se domnívá, že tento úkon byl součástí scény odebrání roucha, která byla předehrou k posvátné svatbě. Posvátný uzel měl symbolizovat mužský majetek.²³ Freska bývá nejčastěji datována do období MMIIIB až LMIA

2. 3. 4. 3. Freska s polními sedátky

Tato malba (obr. 51) je datována do období LM IIIA díky formě zobrazeného poháru restaurovaného Arthurem Evansem. Rekonstrukce podle Marka Camerona měla vypadat tak, že ve středu scény sedí bohyně ochraňovaná ze dvou stran svými strážkyněmi, které sedí na stoličkách koleno k sobě a na třetím panelu sedí muži, kterým je „nabízeno opíjení“ před rituálem posvátné svatby. Je zde picí hostina, předhra k posvátné svatbě, podobně jako je vyobrazena i v sumerském umění (obr. 362).²⁴

2. 3. 4. 4. Posvátný háj a tanec

Freska (obr. 17) bývá spolu s Chrátovou freskou nejčastěji datována do období MMIIIB až LMIA. Dav byl svolán, aby byl svědkem epifanie Velké bohyně. Bohyně je zosobněna speciálně vybranou osobou. Je zde posvátný tanec týkající se možná vojenského doprovodu bohyně.²⁵

2. 3. 4. 5. Chrátová freska

Toto zobrazení ukazuje (obr. 18-20) bohyni doprovázenou do její trojčlenné svatyně, během toho je dav shromážděn na Centrálním dvoře. Trojitá svatyně reprezentuje architektonickou koncepci mytologického bydliště bohyně na vrcholu hory. Sedící ženy jsou nejspíše strážkyněmi bohyně. Některé z nich jsou jasně zralé ženy s mohutným poprsím. Možná se bohyně zjevovala ve svatyni, aby vystavila nějaký předmět a dala znamení, že posvátná svatba byla vykonána.

Chrátová freska a freska s tancem byly součástí dekorativní výzdoby jednoho a téhož sálu.²⁶

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem., 325.

²⁶ Ibidem.

2. 3. 4. 6. Fresková výzdoba Trůnního sálu

Tato freska (obr. 6 a-c) bývá datována do období LMIIIA. Bohyně, která zde není vyobrazena, má zde svůj trůn, který má formu její posvátné hory. Tento tvar se opakuje v identické formě rhytonu nalezeného ve vrcholové svatyni v Zakru. Z každé strany trůnu je jeden gryf, který ji chrání a alespoň jedna palma. V Trůnním sále se konalo skutečné nebo symbolické zrození dítěte.

Předpokoj Trůnního sálu byl součástí systému Trůnního sálu. Na jižní stěně byly nalezeny fragmenty malby, z níž se zachovala zadní noha býka dohlízejícího na východní vstup. Tento obraz znovu potvrzuje spojení bohyně se zvířaty všeobecně, obzvláště potom s býkem. Je to také srovnání mužského symbolu – býka a oplodnění nebo pracující bohyně.²⁷

2. 3. 4. 7. Freska toreadora

Je datována do období LMIIIA (obr. 52-53). Máme vlastně k dispozici pět panelů s tímto výjevem, které jsou rekonstruovatelné. Na nich je jasně doložitelné, že se slavnosti skoků přes býka opakovaly a že při nich bylo užito více býků. Dokládají to různé barvy pozadí, rozdílné okolnosti při přeskoku přes býka a pět různých způsobů zobrazení býka naznačuje, že se objevovalo více zvířat pokaždé, když byl slaven tento rituál.²⁸

2. 3. 5. Vývoj minojského náboženství a další ikonografická zobrazení a jejich interpretace

Hlavní otázkou je, zda v minojském náboženství existovala jedna nebo více bohyň. Abychom se mohli pokusit odpovědět na tuto otázku, je nutné sledovat vývoj bohyně od předpalácového období.

2. 3. 5. 1. Předpalácové období

Z předpalácového období se dochovalo několik sošek ženského božstva, a to převážně v hrobové výbavě (obr. 363). Výjimku tvoří jeden nález ze sídlištní svatyně v Myrtu (obr. 364). Vypadají jako matka držící dítě, jen místo dítěte drží v rukou džbánky. Některé mají perforovanou hrud' pro protékající tekutinu. Našly se též figurky zvířat a ptáků, což mohlo

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

patřit k výše řečenému božstvu. V tomto případě lze tvrdit, že tato bohyně byla ochránkyní přírody.²⁹

2. 3. 5. 2. Palácové období

Kult bohyně se rozvíjel v palácích jako centrech oficiálního náboženství. V tomto období ale bohyně přibírá kromě plodnosti další aspekty. V palácovém období roste počet horských svatyní, takže se kult přemísťuje z pohřebišť na jiná místa v přírodě. Předmětem zájmu se tedy stává „bohyně hor“, i když se nezdá, že by byla nějak čteně uctívána. Zobrazení bohyně na vrcholku hory není ojedinělé, známe i takové zobrazení mužů.

Dalším neméně populárním božstvem je bohyně domácnosti, jejímž charakteristickým zvířetem byl had. Arthur Evans³⁰ mluvil o bohyni jako o podsvětní formě velké minojské bohyně, proti tomu Martin Nilsson³¹ vidí hada jako atribut ochrany domácností či paláců.

Převládající je tedy názor, že tato bohyně byla ochránkyní domácnosti i paláce³². Přestože se Arthur Evans díval na hady jako symbol chtonického božstva, přisuzuje jim přátelský a domácký charakter. Martin Nilsson souhlasí s ochrannou funkcí hadů. Dochází zde ale k nebezpečnému srovnání paláců a domácností, přestože jsou určeny lidem s velmi rozdílným sociálním postavením. Problém je totiž v tom, že nebyla nalezena žádná zobrazení této bohyně v soukromých domácnostech.

Domácí kult, ať již existoval v jakékoli formě, zanechal po sobě pouze velmi málo stop. Svatyně, které jsme schopni identifikovat, nebyly totiž přímo soukromé, ale měly oficiální a veřejný charakter. Je to ale jen jeden z funkcí oficiálního kultu bohyně.³³

2. 3. 5. 3. Období starých paláců

V tomto období je velice málo důkazů o zastoupení bohyně. Známe několik ženských postav z pečeti a jejich otisků, které nám ale nic neříkají. Více informativní je souprava keramiky sestávající se z mísy (obr. 352) a tzv. fruitstands (obr. 353) pocházející z Faistu. I zde se objevují rostliny. Mají symbolický význam, podobně jako v mladších obdobích. Schéma na těchto nádobách je velice podobné: dvě tančící ženy obklopují bohyni. Bohyně ukazuje v rukou lilie. Lilie může znamenat příchod jara a být znakem ročního období.

²⁹ MARINATOS 1993, 147-146.

³⁰ Arthur EVANS: The Palace of Minos at Knossos. Volume I, London 1921, 508-509.

³¹ NILSSON 1927, 240, 258.

³² MARINATOS 1993, 148.

³³ Ibidem., 147-148.

Nejvýznamnější změnou však je skutečnost, že bohyně už nedrží džbánec, ale je očividně spjata s vegetací a s ročním cyklem.³⁴

2. 3. 5. 4. Období nových paláců

V tomto období dochází k rozvoji reprezentativního umění. Nyní můžeme rozlišovat několik typů zobrazení: bohyně stojí nebo sedí, je uctívána lidmi nebo zvířaty, je prezentována v krajině nebo v blízkosti své svatyně. Stále tedy mluvíme o jedné nebo několika bohyních přírody. Válečný aspekt bohyně, známý např. na Blízkém Východě, je vzácný. Spojení bohyně s květinami a rostlinami pokračuje z protopalácového období. Příkladem může být Freska s bohyní v přírodě z Ayia Triady (obr. 65). V období nových paláců se můžeme setkat se zobrazením bohyně v kontextu vodních, suchozemských zvířat, s hmyzem a rostlinami.³⁵

2. 3. 6. Bohyně a rostliny

Vztah bohyně k rostlinám v minojském náboženství je dokládán na základě ikonografických pramenů. Na pečeti nalezené na Peloponésu (obr. 330) je zachycena bohyně, jak se sklání k lilím a čichá si k nim. Lilie jsou zobrazovány často spolu s bohyní. Z toho je možno vyvodit, že lilie nejsou pouze florálním dekorativním prvkem, ale mají i symbolický mytologický či náboženský kontext. Atributem božství nejsou však pouze květiny, ale také stromy. Na pečetním prstenu z Mochlu (obr. 331) je možné doložit významnost a posvátnost stromů v minojském náboženství.³⁶ Na prstenu je zobrazena bohyně na člunu, který pohání lidská postava. Spolu s bohyní je na člunu též převážen posvátný strom. Dokladem významnosti stromů je i velmi čtné zobrazení svatyní stromů³⁷. Posvátný strom může vyrůstat z pithu³⁸, být přímo součástí svatyně³⁹ nebo růst volně⁴⁰.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem, 149-152.

³⁶ Ibidem, 146-152, 184-188.

³⁷ Zlatý prsten z Archanes (obr. 332), otisk pečeti nalezený v Chnii (obr. 333), otisk pečeti nalezený v Ayia Triadě (obr. 334)

³⁸ Zlatý prsten z Vafia zachycuje posvátný strom vyrůstající z pithu (obr. 335)

³⁹ Zlatý prsten z Archanes (obr. 332)

⁴⁰ Zlatý prsten z Mykén (obr. 336)

Bohyně rostlin bývá připodobňována k řecké bohyni Deméter a její dceři Koré. Je možné se domnívat, že i minojská bohyně měla moc nad rostlinstvem podobnou jako Deméter.⁴¹

2. 3. 7. Bohyně a zvířata

Bohyně přírody má zvláštní vztah ke zvířatům. Mnoho divokých nebo bájných zvířat ji doprovází nebo se od ní nechá krmit. Velice časté je zobrazení sedící bohyně, krmící či hladící kozu⁴², jelena nebo lva. Gryfy nekrmí, ale jsou vedle ní velice krotcí⁴³.

Bohyně také často jezdí na zvířatech – na gryfech⁴⁴, na lvech. Nejobvyklejší je zobrazení, kdy je bohyně obstoupena svými zvířecími ochránci – lvy, gryfy, ptáky, rybami. Heraldické seřazení zvířat proti sobě mělo znázorňovat sílu bohyně, stejně jako v náboženství Mezopotámie nebo později v Mykénách. Přesto, že se nezachovalo mnoho maleb, fresky z Trúnního sálu (obr. 6 a-c) a z Théry dokazují, že takovéto vyobrazení muselo být velmi působivé. Obdobná zobrazení nalezneme i na prstenech a pečetích⁴⁵. Lvi a gryfové jsou nejčastější, protože patřili k těm nejsilnějším stvořením, ochraňovali a strážili bohyni.

Ptáci jsou často spojováni s bohyní⁴⁶. Je s nimi vyobrazená na mnoha pečetích, držíc je v obou rukou za krk nebo za nohy (vodní ptáci). Tento typ zobrazení nemůžeme s jistotou určit jako minojský, protože se našla převážně na pevnině. Druhy, které se v této souvislosti objevují v minojské ikonografii, jsou: holubice, orli nebo jestřábi a možná vrány. Tito posvátní ptáci jsou také sami o sobě považováni za posly bohů. Mořský svět je zastoupen rybami, ale hlavně delfíny⁴⁷. Některé podlahy byly zdobeny motivy delfínů a dalšími mořskými motivy. Dnes se předpokládá, že se jednalo o svatyně.

Jestliže ptáci reprezentují nebe, delfíni moře, tak hadi by měli, ve srovnání s řeckou mytologií⁴⁸, reprezentovat podsvětí. Z novopalácového období se zachovala jen dvě taková vyobrazení bohyně s hady – fajánsové figurky⁴⁹ (obr. 365-366).

⁴¹ Z konzultace k bakalářské práci s prof. PhDr. Janem Bouzkem, DrSc., 8. 7. 2011

⁴² Otisk pečeti z Chanie (obr. 337)

⁴³ Prsten z Mykén (obr. 332)

⁴⁴ Pečetní váleček z Ayia Pelagia (obr. 329)

⁴⁵ Otisk pečeti z Knossu (obr. 339)

⁴⁶ Pečeť z Routsu (obr. 340)

⁴⁷ Pečeť z Knossu (obr. 341)

⁴⁸ Např. mýtus o Orfeovi a Eurydice

Had může být ztotožňován s falickým symbolem, ale častěji bývá považován za atribut chtonického božstva či jako symbol regenerace nebo vegetačního cyklu. Arthur Evans⁵⁰ a Martin Nilsson⁵¹ zdůrazňují jeho domácí charakter a připouštějí domácí kult.⁵²

2. 3. 8. Obětní scéna, bohyně a věřící

Obětní scéna může být popsána tak, že věřící přinášejí obětiny božstvu. Minojská bohyně není zobrazena uvnitř svatyně, ale ukazuje se v přírodním prostředí - pod stromem, na skále, a i když sedí na trůnu, který je lidským výrobkem, je umístěna v přírodním pozadí⁵³. Ti, kteří přicházejí do její blízkosti, jsou zvířecí služebníci nebo věřící, většinou ženského pohlaví. Na některých pečetích je těžké rozeznat pohlaví člověka přinášejícího obětní dary. Na zlatém prstenu z Mykén (obr. 336) sedí bohyně pod stromem a přijímá květinové obětiny od procesí žen. Opět je scéna umístěna do přírody a na základě obětovaných květin - krokusy, lilie, to může být na jaře. Strom vypadá, že je obtěžkán plody, to značí období plodnosti. Adorantkami jsou ženy.

Je mnoho vyobrazení, kde se bohyně nachází v blízkosti stromu. Strom zde representuje důležitost přírodního prostředí a je známkou posvátného prostoru.

Nyní se vrátíme k vyobrazení, kde bohyně sedí v přírodě, ale na podstavě vyrobené člověkem. Bohyně sedí na vyvýšeném podstavci, konstrukce je lidským výrobkem. Jeho přítomnost slučuje mýtické a kultovní komponenty. Toto spojení je patrné na fresce z Ayia Triady (obr. 65). Na nástěnné malbě z Théry sedí bohyně na obdobné platformě na nejvyšším stupni, zde je lépe rozeznatelné, že má tři stupně. Konstrukce spočívala na oltářích - podobný byl nalezen v Archanes. Trojdílná platforma se objevuje ještě v několika zobrazeních z Kréty. Platformy mají tak realistické detaily, že je nepředstavitelné, aby to byla pouhá fantazie a symbolická představa, ale umělci zajisté měli konkrétní vzor. To je pravým opakem starověkého Orientu, kde se inspirovali pouze představami. Na Krétě to tedy byla živoucí

⁴⁹ Obě byly restaurovány. Větší má tělo a ruce omotané hady. Menší má zdvižené ruce, držící hady, na hlavě na pokrývce má zvíře, nejspíše nějakou kočkovitou šelmu. Jestliže je tedy restaurování sošek správné, pak tato soška zahrnuje obě zvířata jako své atributy. Hady drží beze strachu.

⁵⁰ EVANS 1921, 508-509.

⁵¹ NILSSON 1927, 240, 258.

⁵² MARINATOS 1993, 152-160.

⁵³ Freska Sběračky šafránu, Xeste 3, místnost 3 (obr. 110-113)

představa a můžeme předpokládat, že zahrnovala ztělesnění bohyně. Tím je možno podložit hypotézu, že bohyně byla představována vysokou kněžkou.⁵⁴

2. 3. 9. Příchody bohyně

Způsobů příchodu bohyně na slavnost nalezneme v minojské ikonografii několik. Jako příklad může být uvedena *epifanie* („odněkud“), příjezd na člunu, na voze, na zvířeti nebo příchod z vody. Na prstenu z Isopaty (obr. 342) je bohyně zobrazena jako vznášející se bytost sestupující z nebe, které zde představují vlasy, ženy ji očekávají na rozkvetlé louce. Příchod na člunu můžeme doložit prstenem z Mochlu (obr. 331), zde ale bohužel není možno jednoznačně určit pohlaví postavy pohánějící člun, i když pravděpodobně jde o ženu. Na člunu je bohyně, posvátný strom, který bývá často spolu s ní zobrazován a postava pohánějící člun. Tato scéna je velmi důležitá v souvislosti s ikonografií stromů, neboť poukazuje na posvátnost stromů v minojském náboženství. Na sarkofágu z Ayia Triady (obr. 66-70) je zobrazen příjezd bohyně na voze. Na otisku pečeti z Knossu je bohyně zobrazena na voze taženém dvěma gryfy. Naklání se dopředu ve snaze řídit zvířata, jejichž nohy se nedotýkají země. Na zlatém prstenu z Mykén je zobrazena bohyně přijíždějící na gryfovi. Příchod z vody můžeme doložit i otiskem pečeti z Knóssu (obr. 343), kde je zobrazena žena ležící na vlnách s jednou rukou pod hlavou. Bohyně je odnášena vlnami a opět přichází od moře. Je běžné, že u civilizací využívajících řeky, mnoho božstev přichází po řece, a že se plaví na člunech. Na Krétu ale božstvo přichází od moře. To je ovšem předpokládatelné u civilizace, kde je moře jednak oddělujícím a jednak spojujícím faktorem. Moře lze také chápat jako cestu na onen svět.

2. 3. 10. Sumarizace:

Mínojská bohyně je téměř vždy zobrazena ve venkovním přírodním prostředí s květinami a stromy, doprovázena ptáky nebo jinými zvířaty. Vyskytuje se buď v divoké přírodě v okolí horských svatyní či v zahradách, patrně umístěných v blízkosti paláců. K bohyni se velmi často, jak ukazují výjevy, nesměly kněžky (s výjimkou malých dívek) přiblížit. Prostředníky mezi kněžkami a bohyní byla zvířata, zejména opice. Bohyně je oblečena do volánové sukně, hrud' má odhalenou jako zdůraznění ženskosti, málokdy ji můžeme vidět celou nahou. Je evidentní, že nebyla odtržena ze svého přirozeného prostředí,

⁵⁴ MARINATOS 1993, 160-162.

nedá se také soudit, že by byla pochopena jako kultovní představa bohyně panující ve svém chrámu.

2. 3. 11. Jedna nebo více bohyní?

Nano Marinatos uvádí⁵⁵: „*On the one hand, one has to agree with Nilsson that polytheism is more in tune with the thinking of the times. On the other, Evans was undoubtedly correct when he wrote that although there may have been many goddesses, he at least could not distinguish them in the iconography.*“.⁵⁶

Symboly jednotlivých bohů se prolínají a není možné je od sebe jednoznačně oddělit. Často si bohové „půjčují“ své atributy. Často jsou božstva něčím spojena. Jako například podsvětní bohové jsou také bohy plodnosti. A co víc, mají některé společné znaky. Charakter většiny ženských božstev se točí kolem plodnosti a mateřství. Můžeme usuzovat, že princip je důležitější, než specializace božstev. Základním prvkem minojského náboženství je tedy životodárná bohyně přírody, i když pravděpodobně zastoupena v několika formách.⁵⁷ Náš způsob myšlení nemůže zcela zachytit přístup k mysli starých Kréťanů, kde pojmy nebyly tak úzce vymezeny.⁵⁸

2. 3. 12. Pokračování tradice bohyně matky v mykénském a řeckém náboženství

O mykénském náboženství se dozvídáme z řecké mytologie a za pomoci konfrontace klasického řeckého náboženství s hmotnou kulturou Mykén a s mytologickým podáním. Obecně lze říci, že mykénské náboženské představy patrně vycházejí z minojských. Stejně jako v minojském náboženství, i v mykénském náboženství bylo zprvu hlavní božstvo ženského pohlaví, teprve postupně bylo nahrazeno hierarchizací představ homérského náboženství.⁵⁹

Důležitým pramenem k poznání mykénského náboženství jsou nalezené hliněné tabulky v lineárním písmu B z Pylu, Knossu, menší množství tabulek známe i z Mykén a

⁵⁵ Ibidem., 165.

⁵⁶ Na jednu stranu musíme souhlasit s Nilssonem, že totiž polytheismus více odpovídá soudobým proudům v náboženství. Na druhou stranu měl Evans určitě pravdu, když poukazoval na fakt, že jestliže je více bohyní, pak je není schopen z ikonografie rozeznat. – vlastní překlad

⁵⁷ MARINATOS 1993, 165-166.

⁵⁸ Z konzultace k bakalářské práci s prof. PhDr. Janem Bouzkem, DrSc., 25.7. 2011

⁵⁹ Z konzultace k bakalářské práci s prof. PhDr. Janem Bouzkem, DrSc., 25. 7. 2011

Théb. Díky rozluštění lineárního písma Michaelem Ventrisem roku 1953 bylo přečteno i několik jmen bohů. Tabulka V 52 (obr. 367) z Knossu nese jména 4 bohů - Atana Potnia, Enuvarijo, Pajavo, Poseda. Tato čtyři jména bývají přepisována Athaná Potnia -paní Athaná, Enúwalios - později Enýalios, Paiáwón - později Paión, který byl ztotožněn s Apollonem a Poteidáón. Slovo Potnia je často spojeno s kvalifikujícím přívlastkem. Ten mívá dvě podoby. Buď se jedná o přídavné jméno či o podstatné jméno v určitém pádu. Jako příklad je možno uvést slovní spojení Daburynthoio Potnia „paní labyrintu“. Jedná se patrně o bohyni ochraňující palác v Knossu, který býval nazýván aburinthos nebo laburinthos. Patrně i slovní spojení Mátrei Theiai „božské matce“, nalezené na jedné z pylských tabulek, lze pokládat za označení téhož ženského božstva, které se různých aspektech skrývá pod jménem Potnia.⁶⁰

Jako pramen k poznání mykénského náboženského kultu mohou sloužit i fresky, ale bohužel oproti minojské kultuře je fresek znázorňujících kult v mykénské kultuře méně. Převážná většina mykénských fresek zobrazuje lovecké nebo bojové scény. Častým námětem je i divoká zvěř. S náboženským kultem této kultury bývají spojovány fresky zobrazující procesí žen. Takové fresky byly nalezeny v Thébách (obr. 141), v Pylu (obr. 139), v Mykénách a Tiryntu (obr. 143). Jsou na nich zobrazeny ženy v minojských oděvech, patrně přinášející oběti bohyni. Obvyklou obětinou, jak se dozvídáme z ikonografie fresek, jsou i v mykénské kultuře rostliny. Na fresce z Théb přinášejí tři ženy bohyni květiny. Jedna lilie, druhá rostlinu růžovitého charakteru a třetí šáchor. Freska s procesím z Pylu zobrazuje dvě ženy, které přináší bohyni rostliny růžovitého charakteru. Další častou obětinou zobrazenou na freskách s procesím jsou pyxidy - dvě ženy z fresky Procesí žen nalezené v Thébách a ženy z fresek procesí objevených v Mykénách a Tiryntu.⁶¹

Formy mykénského náboženského kultu jsou podobné krétskému kultu, je tedy možno hovořit o egejských kultovních zvyklostech souhrnně. Společným znakem byla oběť úlitbou tekutin, to dokládají i úlitbové nádoby (rhyta), které mohou mít podobu býčí hlavy. Společným rituálem obou náboženství byla též oběť zvířete. To je možno doložit ikonografickými zobrazeními. Oběť zvířete je častým námětem gem a známe ji i ze sarkofágu z Ayia Triady (obr. 66-70).

Důležitou otázkou je, kde byl kult v mykénském prostředí provozován. Zde by nám měly posloužit archeologické prameny, ale mykénských kultovních staveb bylo nalezeno

⁶⁰ BARTONĚK 1983, 205-229.

⁶¹ IMMERWAHR 1990, 114-121.

velmi málo. Kultovní obřady patrně probíhaly v palácích.⁶² Byla nalezena svatyně na Keu v Ayia Irini, která sloužila kultu již v této době. Zajímavé jsou dvě svatyně nalezené v blízkosti tzv. domu Citadely na Akropoli v Mykénách. V obou svatyních byly nalezeny mykénské terakotové idoly (obr. 368) se zdviženýma rukama. Ve východnější svatyni ještě šest terakotových plastik stočených hadů (obr. 369). V západní svatyni byly nalezeny fragmenty fresky. Na fresce je zobrazena bohyně, oddělená od další postavy sloupem. Na spodním pásu fresky je sedící žena se snopy ječmene (obr. 133-134). Tato figura bývá interpretována jako zobrazení „předchůdkyně“ řecké bohyně Deméter nebo Koré či jejich kněžky. Jsou zde také vyobrazeny terče a posvátné rohy - snad symbolizovaly svatyni. Nejspíše se jedná o zobrazení rituálů, které ve svatyni probíhaly. Dalšími stavbami, které mohly možná sloužit mykénskému kultu, byly megaron nalezené v Eleusině a stavba podobného charakteru pod Artemisiem na Délu. Tato posledně jmenovaná místa, ale nelze s jistotou označit jako svatyně, neboť ani na jednom z nich nebyly nalezeny předměty, jež by dokládaly kult.⁶³

Demétrina svatyně v Knóssu nedaleko submykénské svatyně by mohla být svatyní navazující na uctívání bohyně Matky z minojského a mykénského období.⁶⁴

⁶² BARTONĚK 1983, 205-229.

⁶³ BOUZEK 1979, 56-62.

⁶⁴ BARTONĚK 1983, 205-229.

2. 4. Florální motivy minojské a mykénské kultury a botanické určení rostlin, pokud je to možné

2. 4. 1. Úvod

V této kapitole jsou přiblíženy druhy rostlin, jejichž vyobrazení se vyskytují v minojské a mykénské kultuře. Ne zcela všechny lze přesně botanicky určit. Některé rostliny bývají zobrazeny v divoké přírodě (obr.110-113), ale jindy je umělci patrně zachycena jakási posvátná zahrada (obr.65).

Kapitola je pro přehlednost členěna na jednotlivé podkapitoly. Aby bylo možno určit rostliny na minojských a mykénských zobrazeních, je nezbytné seznámit se s jejich skutečnou podobou. Abychom mohli přikročit k vzájemné konfrontaci obrazu a rostliny, je v této kapitole nejdříve zařazen botanický popis těch druhů rostlin, jejichž zobrazení předpokládáme. V podkapitolách jsou popsány botanické druhy rostlin, které se v Řecku vyskytují či vyskytovaly. Uváděny jsou též z těch důvodů, že v minulých výzkumech o minojských a mykénských rostlinách docházelo i k nepřesným či mylným určením. Nezřídka totiž minojští a mykénští malíři spojili do jednoho vyobrazení různé druhy rostlin z jednoho řádu. Taktéž z tohoto důvodu jsou i u rostlinných řádů uvedeny druhy, které se v řecké oblasti vyskytují či vyskytovaly.⁶⁵ Následuje podkapitola věnovaná zobrazení rostlin na freskách. Zde jsou nejdříve popsány fresky a jejich výjevy, které obsahují florální motivy. Fresky jsou řazeny podle lokalit. Následuje podkapitola, kde je uveden výskyt jednotlivých druhů a rodů rostlin na konkrétních freskách. Tato podkapitola má pro přehlednost formu soupisu. V následujících podkapitolách jsou popsány florální motivy provedené na gemách, špercích a keramice a jsou zde zmíněny i další předměty minojské a mykénské kultury na kterých je možno se s florálním vyobrazením setkat.

⁶⁵ Isabelle CERCEAU: Les représentations végétales dans l'art Égéen. Problèmes d'identification, in: Pascal DARCQUE (ed.) / Jean-Claude POURSAT, Bulletin de correspondance hellénique. Supplément XI. L'iconographie minoenne, Athènes 1985, 181.

2. 4. 2. Botanické určení rostlin

2. 4. 2. 1. Lilie (*Lilium*)

Rod lilie patří do třídy jednoděložných, řádu liliotvarých, čeledi liliovitých. Lilie patří mezi cibulovité rostliny. Z cibule vyrůstá přímo vzhůru stonek, který nese listy buď přeslenité nebo střídavé. Listy jsou přisedlé či skoro přisedlé. Plodem lilií jsou tobolky. V Řecku se vyskytovaly dva druhy lilií: *Lilium Candidum* (lilie bělostná) a *Lilium chalcedonicum*.⁶⁶

Lilie bělostná (*Lilium Candidum*) (obr. 147-148) má kopinaté listy v přeslenitém postavení. Dorůstá výšky 100 až 150 cm. Květenství je hroznovité, květy nemají žádný zelený kalich. Okvětních lístků má šest ve dvou přeslenech, vždy tři a tři. Tyčinky (šest) mají žluté prašníky a čnělka nesoucí bliznu je daleko přerůstá. Okvětní lístky se po rozkvetu otvírají tak, že se jejich kraj „obrací“ mírně zpět ke stonku. Tato květina vydává omamnou vůni, nejintenzivnější v podvečer. Rostla převážně v nízké a střední nadmořské výšce. Na Krétě se dnes již ve volné přírodě nevyskytuje.⁶⁷ Zmínku o ní nalezneme v botanickém klíči řeckých rostlin⁶⁸ z roku 1976, ale i zde je již vedena jako rostlina zřídka rostoucí ve volné přírodě. Lilie bělostná roste na horských svazích. Martin Möbius píše⁶⁹: „...heute tritt sie nur noch ganz vereinzelt spontan auf der Insel auf.“⁷⁰ Jestli v minojské době byla tato rostlina hojně rozšířená po ostrově nebo zda byla častěji pěstována v minojských zahradách, se již nedozvíme. Lilie bělostná je ohroženým druhem ve volné přírodě, dodnes roste volně na řecké pevnině, kvete od začátku června do konce července.

Lilium chalcedonicum (obr. 149-150) má kopinaté listy v přeslenitém postavení. Vysoká bývá 120 až 150 cm, i když častěji okolo 150 cm. Květenství má hroznovité, květy nemají žádný zelený kalich. Má šest okvětních lístků ve dvou přeslenech, vždy tři v jednom a tři v druhém přeslenu. V tomto červeném, někdy oranžovo-červeném květu je šest tyčinek. Nitky tyčinek jsou zelené a prašníky jsou oranžovo-hnědé. Čnělka nesoucí bliznu je u tohoto druhu lilie stejně dlouhá jako tyčinky. Okvětní lístky se otvírají tak, že se jejich kraj „obrací“ zcela zpět ke stonku. Roste převážně v lese na horských svazích, ve střední nadmořské výšce.

⁶⁶ Martin MÖBIUS: Pflanzenbilder der minoischen kunst in botanischer Betrachtung, in: Jahrbuch des deutschen archäologischen Institut. Band 48, Berlin 1933, 2.

⁶⁷ PAPIOMITOGLOU: Wild flowers of Crete, s. l. 2006.

⁶⁸ George SFIKAS: Flowers of Greece, s. l. 1976, 12-13.

⁶⁹ MÖBIUS 1933, 2.

⁷⁰ Dnes se vyskytuje jen velmi zřídka samovolně (ve volné přírodě) na ostrově-vlastní překlad

Je endemitem na území západního Řecka (roste i na Peloponésu), západní Makedonie a Albánie. Kvete od začátku června do konce srpna.⁷¹

2. 4. 2. 2. Tulipán (*Tulipa*)

Tulipán je rod, který patří do třídy jednoděložných rostlin, řádu liliotvarých a do čeledi liliovitých. Tulipány jsou cibulovité rostliny. Mají jednoduché střídavé listy, které se postupně směrem nahoru zmenšují. Listy jsou kopinaté až podlouhlé. Mají výrazné květy, které jsou složeny z 6 okvětních lístků ve dvou přeslenech (vždy tři a tři), jsou volné. Tulipán má 6 tyčinek a 1 čnělku s bliznou. Jejich plodem jsou tobolky. Z Řecka známe šest druhů planých tulipánů: *Tulipa bakeri*, *Tulipa cretica*, *Tulipa deorfleri*, *Tulipa goulimyi*, *Tulipa sexatilis* a *Tulipa hageri*⁷².

Tulipa bakeri (obr. 151) roste ve středních nadmořských výškách na západní Krétě, dorůstá výšky 20 až 40 cm. Je na Krétě endemitem. Kvete od poloviny února do poloviny května. Květ je růzovofialové barvy, okvětní lístky mají nejsytější barvu po okraji, směrem do středu světlají - mohou být ve středu i bílé. Květ má žlutý střed se žlutými tyčinkami - světlejší nitky, tmavší prašníky, i čnělka a blizna má žlutou barvu (světlejší).⁷³

Tulipa cretica (obr. 152-153) roste v nižších a středních nadmořských výškách na celé Krétě, dorůstá výšky 5 až 15cm. Je krétským endemitem. Kvete od poloviny února do poloviny května. Květ je z venku světle růžový, uvnitř bílý. Má žlutý střed se žlutými tyčinkami - světlejší nitky, tmavší prašníky, čnělka a blizna má žlutozelenou barvu.⁷⁴

Tulipa deorfleri (obr. 154-155) roste ve středních nadmořských výškách na středozápadní Krétě, dorůstá výšky 10 až 30 cm. Je na Krétě endemitem. Kvete od poloviny března do poloviny června. Květ je sytě červený s výraznou střední - tmavší žilkou na okvětních lístcích, může mít žluté žíhání zvenku na květu. Střed květu je tmavý - skoro černý. Má velmi úzké a dlouhé listy.⁷⁵

Tulipa goulimyi (obr. 156-157) roste v nízkých nadmořských výškách, dorůstá výšky 10 až 30 cm. Často roste v blízkosti moře. Roste pouze v Řecku a to na západní Krétě na jihu

⁷¹ SFIKAS 1976, 50-51.

⁷² PAPIOMITOGLOU 2006, 173-175.

SFIKAS 1976, 6-7, 42-43.

MÖBIUS 1933, 23-25.

⁷³ PAPIOMITOGLOU 2006, 173.

⁷⁴ Ibidem 2006, 174.

⁷⁵ Ibidem.

Peloponésu a na Kythere. Kvete od poloviny února do poloviny května. Květy mohou být od sytě červené až po oranžovou barvu. Tyčinky mají tmavé prašníky a světle žlutou čnělku s bliznou.⁷⁶

Tulipa sexatilis (obr. 158-159) roste ve středních a nízkých nadmořských výškách na celé Krétě a v ostatním Řecku, dorůstá výšky 10 až 30 cm. Kvete od poloviny února do poloviny června. Květ je fialové barvy, okvětní lístky mají nejsytější barvu po okraji, směrem do středu světlají - mohou být ve středu i bílé. Květ má žlutý střed se žlutými nitkami a tmavými - až černými prašníky. Čnělka a blizna má žlutou barvu.⁷⁷

Tulipa hageri (obr. 160) roste na horských loukách v Řecku. Květ má jasně červenou barvu se střední oranžovou žilkou. Tyčinky jsou celé tmavé - až černé a čnělka s bliznou je žlutá.⁷⁸

2. 4. 2. 3. Lír přímořský (*Pancratium maritimum*)

Lír přímořský (obr. 161-162) patří do třídy jednoděložných, řádu chřestotvarých, čeledi amarylkovitých, rodu lír a druhovým jménem je přímořský. Tato bylina patří mezi cibulovité rostliny. Je známo dvacet pět až dvacet druhů lírů. Roste na písčinných plážích. Z cibule vyrůstají brzy na jaře pentlicovité listy 1 až 4 cm široké a dlouhé i více než 20 cm. Jsou matně zelené, dužnaté a často překroucené. Stonek je mohutný, je až 40 cm vysoký s řídkým okolíkem - nejčastěji má okolík tři až dvanáct květů. Květy jsou velké - až 15 cm, trubkovité a trojčetné. Mají bílou barvu a voní. Okvětní lístky jsou zespodu srostlé v bílou trubku - proto trubkovitý květ, která se rozděluje do šesti úzkých kopinatých lisů. Cípy těchto okvětních lístků se „obracejí“ zpět ke stonku rostliny. Z jícnu trubky vyrůstá na dvanáct výčnělků rozdělená „pakoruna“ bílé barvy. Květ má 6 tyčinek se žlutozelenými prašníky. Když rostlina odkvete, sklání se stonek k zemi. Plod má v podobě tobolky. Na Krétě kvete od poloviny června do začátku listopadu. Nejvíce se vyskytuje na západní Krétě, méně na východní, ale roste na pobřeží celého ostrova.⁷⁹

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem, 175.

⁷⁸ SFIKAS 1976, 42-43.

⁷⁹ PAPIOMITOGLOU 2006, 152.

SFIKAS 1976, 32-33.

MÖBIUS 1933, 6.

2. 4. 2. 4. Kosatec (*Iris*)

Rod kosatec patří do třídy jednoděložných, řádu chřestotvarých, čeledi kosatcovité. Tato rostlina je cibulovina a vytváří oddenky, které se někdy větví. Kosatce mají vzpřímený stonek - na průřezu není kruhový. Kosatce rostoucí v Řecku mají mečovité nebo jednoduché listy. Květy jsou buď po jednom na každém stonku nebo tvoří jednoduchá vrcholičnatá květenství. Kosatec utváří trubkovité květy. Květy kosatců jsou velmi nápadné a u většiny druhů kosatců jsou vonné. Okvětí má šest okvětních lístků uspořádaných do dvou přeslenů vždy po třech okvětních lístcích. Mezi vnitřními a vnějšími okvětními lístky je velký rozdíl. Vnitřní okvětní lístky jsou vzpřímené a vnější se naopak „obracejí“ směrem dolů ke stonku. Tyčinky mají kosatce tři. Prašníky jsou ukryty pod třemi laloky, velmi nápadnými, čnělky, kterou mají kosatce pouze jednu. Kosatce mají plody v podobě tobolek. Z řecké pevniny známe kosatec florentský (*Iris florentina*)⁸⁰, jehož kořen byl tradičně využíván v lékařství. Na Krétě se vyskytují kosatce: kosatec krétský (*Iris cretensis*), který je krétským endemitem, kosatec německý (*Iris germanica*), kosatec žlutý (*Iris pseudacorus*).⁸¹

⁸⁰ Tento druh byl patrně již v minojské a mykénské době chápán jako léčivá rostlina. S odkazem na Galéna (Claudius Galenus 129-200 nebo 216) je připomíná jako léčivku P.A. Matthioli (1501 – 1578) ve svém Herbáři, viz Petrus Andreas MATTHIOLI: Herbář neboli bylinář, Praha 2003, 4. Též ho zmiňuje ve své knize František Polívka, když napsal k léčivým účinkům kosatce florentského: „Když podzemní oddenky dosáhly dostatečné velikosti, což stává se ve 2.-3. roce po vysazení, vykopají je, očistí z hlíny, oloupou a usuší pečlivě na slunci. Za čerstva jsou oddenky dužnaté a mají ostře hořkou chuť. Sušením značně ztvrdnou a dostanou příjemnou, fialkovou vůni. Ze 100 kg oddenků čerstvých nasuší se asi 40 kg drogy, která přichází do obchodu pod jménem kořene fialkového (*radix iridis florentinae*). Upotřebením fialkového kořene jest rozmanité: Dávají jej dětem, když dostávají zuby, aby si oň otíraly svrbící dásně, připravují z něho zubní prášek, přidávají ho do prsního thé a rozemletým na prášek obalují v lékárnách pilulky. Mimo to přidávají ho do voňavek, do pudru a do šňupavého tabáku, aby mu dodali příjemnější vůně. V Itálii z něho též zhotovují růžence a všelijaké drobné předměty.

Pozn. Vedle kosatce florentinského dávají léčivé oddenky též některé jiné druhy, na př. kosatec německý (*Iris germanica*) a kosatec bledý (*iris pallida*)“. viz František POLÍVKA: Užitkové a pamětihodné rostliny cizích zemí, Olomouc 1908, <http://botanika.wendys.cz/cizi/rostlina.php?172>, vyhledáno 28.7. 2011. Je možné nalézt i další spisy, které vyzdvihují léčivé účinky kosatců.

⁸¹ MÖBIUS 1933, 10-11.

PAPIOMITOGLOU 2006, 160-161.

SFIKAS 1976, 76-77.

Kosatec florentský (obr. 163-164) má bílé květy, kterých může být na jednom stonku i více. Na vnějších okvětních lístcích má ve středu žluté skvrny. Listy jsou u tohoto druhu mečíkovité. Dosahuje výšky okolo 100 cm. Kořen tohoto druhu kosatce má léčivé účinky a bývá využíván i v kosmetice a jako přírodní barvivo na látku. Tyto vlastnosti byly patrně známy již v minojské a mykénské době. V Řecku je hojně rozšířen. Kvete od března do dubna.⁸²

Kosatec krétský (obr. 165-166) je poměrně malý, dosahuje výšky mezi 20 až 40 cm. Kvete v nízkých, ale i středních a vyšších nadmořských výškách. Má sytě fialovou barvu se žlutými středy okvětních lístků a velmi výraznou žilnatinou. Cípy okvětních lístků jsou jednobarevné - sytě fialové. Hojně se vyskytuje na východní a střední Krétě, méně často na západní. Kvete od poloviny února do začátku června.⁸³

Kosatec německý (obr. 167-168) roste v nízkých a středních nadmořských výškách. Má modré a modro-fialové květy, které mají u středu květu na vnějších okvětních lístcích světlou část, kde je i žlutá barva a zde je také i tmavě vybarvená žilnatina lístků. Dosahuje výšky 60 až 150 cm. Je rozšířen po celé Krétě. Kvete od poloviny března do začátku července.⁸⁴

Kosatec žlutý (obr. 169-170) roste pouze v nízkých nadmořských výškách. Je vysoký od 50 do 100 cm. Jeho květy mají jasně žlutou barvu, vyskytuje se v mokřadech a na březích bahnitých potoků či řek. Kvete od poloviny února do poloviny května.⁸⁵

2. 4. 2. 5. Další zástupci čeledi kosatcovitých rostoucích na Krétě

Dalšími zástupci z čeledi kosatcovitých na Krétě jsou dva druhy rodu kosatcovník, ty patří do třídy jednoděložných, řádu chřestotvarých. Kosatcovníky mají podobné květy jako kosatce, jsou také trubkovité, ačkoliv mají trubku menší. Obecně jsou menšího vzrůstu než většina kosatců a mají o hodně menší počet listů k jednomu stonku, ty jsou dlouhé a „trávnovité“. Mají cibuli a stejně jako kosatce tvoří plody tobolky. Na Krétě se vyskytují dva zástupci: kosatcovník badilovný (*Gynandriris sisyrinchium*) kosatcovník a středomořský (*Gynandriris monophylla*).⁸⁶

⁸² SFIKAS 1976, 76-77.

⁸³ PAPIOMITOGLOU 2006, 160.

⁸⁴ Ibidem, 161.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem, 159-160.

Kosatcovník badilovný (obr. 171-172) roste v nízkých až středních nadmořských výškách na celé Krétě. Je vysoký 10-40 cm. Květy má modré, ale i fialové u středu bílé případně se žlutými skvrnami. Kvete od poloviny ledna do poloviny června. Je velmi podobný kosatcovníku, jehož latinský název je: *Gynandriris monophylla*.⁸⁷

Kosatcovník středomořský (obr. 173-175) má na jednom stonku vždy pouze jeden květ a u stonku dva dlouhé úzké listy. Kvete fialově nebo světle modře, u středu květu má bílé či žluté skvrny. Kvete od poloviny února do poloviny června.⁸⁸

Posledním zástupcem rostliny rostoucí na Krétě z čeledi kosatcovitých je *Hermodactylus tuberosus* (obr. 176-177). Roste v nízkých a středních nadmořských výškách po celé Krétě. Tento druh je vysoký 20 až 40 centimetrů. Má květy velmi podobné kosatci a jeho květ je krémový se žlutými skvrnami ve středu vnějších okvětních lístků nebo zelený s tmavými okraji a světlými vnitřními okvětními lístky. Kvete od poloviny ledna do poloviny května.⁸⁹

2. 4. 2. 6. Šafrán (*Crocus*)

Rod šafrán patří do třídy jednoděložných, řádu chřestotvarých, čeledi kosatcovité. Druhů vyskytujících se na Krétě je několik: *Crocus boryi*, *Crocus cartwrightianus*, *Crocus laevigatus*, *Crocus tournefortii*, *Crocus oreocreticus*, a *Crocus sieberi* poddruh *sieberi*. Dva posledně jmenované druhy šafránu jsou krétskými endemity. Ostatní jmenované rostou po celém Řecku. Šafrán je cibulovina. Jejich cibule jsou ale mnohem menší než u předchozích dvou rostlin. Šafrány jsou vysoké 5 až 20 cm. Listy jsou jednoduché, vyrůstají buď po odkvětu nebo rostou zároveň s květem, tvoří přízemní růžici a jsou přisedlé. Jejich barva bývá výrazně zelená, okolo střední žilky listu mají často bílé pruhy. Žilnatina listu je souběžná s hlavní žilkou. Květy jsou trubkovité. Okvětí je tvořeno šesti okvětními lístky ve dvou přeslenech, vždy třemi a třemi okvětní lístky. Ty srůstají v dlouhou okvětní trubku. Krokusy mají tři tyčinky, zpravidla tři čnělky, ale mohou mít i jednu. Čnělka nese bliznu a dělí se ale na tři -vzácněji i více, laloků. Barvy květů jsou rozmanité - bílá, fialová a další. Plodem jsou tobolky.⁹⁰

⁸⁷ Ibidem 2006,160.

⁸⁸ Ibidem 2006,159.

⁸⁹ Ibidem 2006,160.

⁹⁰ MÖBIUS 1933, 7-9.

PAPIOMITOGLOU 2006, 157-159.

SFIKAS 1976, 10-11, 52-53.

Crocus boryi (obr. 178-179) roste v nízkých nadmořských výškách na východní Krétě. Je 10 až 20 cm vysoký a kvete bíle. Spodní část květu je zvenku i zevnitř žlutá. Čnělka je žlutooranžová. Má nevýrazné tyčinky. Kvete od poloviny září do začátku prosince.⁹¹

Crocus cartwrightianu (obr. 180) roste v nízkých nadmořských výškách na západní Krétě. Je 5 až 15 cm vysoký a květ má bílý s výraznými fialovými žilkami. Má 3 výrazně žluté tyčinky a 3 sytě oranžové čnělky. Kvete od poloviny září do konce prosince.⁹²

Crocus laevigatus (obr. 181-182) roste v nízkých a středních nadmořských výškách na celé Krétě i v celém Řecku. Je 5 až 15 cm vysoký. Květ má bílý z venku mají květy malé fialové skvrny, ve středu je žlutavý. Má 1 velmi členitou sytě oranžové čnělku. Má nevýrazné tyčinky. Kvete od poloviny srpna do poloviny prosince.⁹³

Crocus oreocreticus (obr. 183-184) roste ve středních nadmořských výškách na východní a střední Krétě. Je 5 až 15 cm vysoký květ má fialovou barvu s tmavěji fialovými žilkami. Má 3 žluté tyčinky a 3 sytě oranžové čnělky. Kvete od konce září do konce prosince.⁹⁴

Crocus sieberi poddruh *sieberi* (obr. 185) roste ve středních nadmořských výškách na západní polovině Kréty. Je 10 až 15 cm vysoký, květ je zevnitř čistě bílý s tmavě žlutým středem a z venku jsou na některých okvětních lístcích fialové skvrny, větší než u *Crocus laevigatus*. Má 3 nevýrazné tyčinky a 1 sytě žlutou čnělku. Kvete od poloviny února do poloviny června.⁹⁵ Na řecké pevnině se vyskytuje jiný poddruh tohoto šafránu: *crocus sieberi* poddruh *atticus* (obr. 186). Ten má světle fialové okvětní lístky, ale střed květu je také tmavě žlutý jako u *Crocus sieberi* poddruh *sieberi*.⁹⁶

Crocus tournefortii (obr. 187-178) roste v nízkých nadmořských výškách na východní polovině Kréty. Je 5 až 15 cm vysoký. Květ je světle fialový s tmavě žlutým středem. Má 3 žluté tyčinky, které nesou vždy po jednom bílém prašníku, na rozdíl od předchozích rostlin, kde je barva prašníku shodná s nitkou tyčinky. Tento druh má 3 členité sytě oranžové čnělky. Kvete od poloviny září do začátku prosince.⁹⁷

⁹¹ PAPIOMITOGLOU 2006, 157.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem, 158.

SFIKAS 1976, 52-53.

⁹⁴ PAPIOMITOGLOU 2006, 158.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ SFIKAS 1976, 10-11.

⁹⁷ PAPIOMITOGLOU 2006, 159.

Určení přesného druhu krokusů, který byl zobrazován, není možné. Zajímavé je, že krokusy na Krétě kvetou většinu doby z roku (nekvetou pouze v lednu, v první polovině února, a v období od druhé poloviny června do poloviny srpna).

2. 4. 2. 7. Mečík polní (*Gladiolus segetum*)

Latinské synonymum pro tento druh mečíku je *Gladiolus italicus* (obr. 189-190). Mečík polní patří do třídy jednoděložných rostlin, řádu chřestotvarých, čeledi kosatcovitých a do rodu mečík. Do rodu mečíků spadá asi dvě stě šedesát druhů, které některé mají i poddruhy. Jsou to hlíznaté rostliny. Mečík polní dorůstá 40 až 80 cm. Roste hojně po celé Krétě a i v ostatním Řecku v nižších a středních nadmořských výškách. Listy má úzce kopinaté přímé. Květenství tvoří „dvouřadý jednostranný klas“. Má trojlaločné souměrné květy. Barva květu je růzovofialová, má delší prašníky než nitky a barva prašníků je tmavá.⁹⁸

2. 4. 2. 8. Violka (*Viola*)

Violka je rod, který patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu violkotvarých a do čeledi violkovité. Violek je známo přes čtyři sta druhů, některé se dále dělí na poddruhy. Jsou to nejčastěji jednoleté či dvouleté byliny, ale existují i druhy trvalé. Listy mívají v trsech na řapících kopinaté, ale i vejčité či srdčité. Střední žilka listu bývá výrazná. Květ je na květní stopce, je pětičetný. Koruna je z okvětních lístků tvořena tak, že dva okvětní lístky jsou v horní části květu a tři jsou ve spodní části nebo jsou čtyři nahoře a jeden je směrem dolů. Kališní lístky mohou mít i barvu květu, ale mohou být i zelené. Květ vytváří směrem ke stonku „ostruhu“, která je v barvě květu a kam se musí dostat opylovači, aby květ opylovali. Violky jsou rozšířené po celé zeměkouli (s výjimkou trvale zamrzlých či zasněžených oblastí). V Řecku roste pět druhů violek: Violka vonná (*Viola odorata*, lidově zvaná fialka), *Viola fragrans*, *Viola scorpiuroides*, *Viola macedonica* (podruh *Violy tricolor*), *Viola dukadjinica* a *Viola magellensis*.⁹⁹

Violka vonná (obr. 191-192) roste po celém Středomoří od nízkých po vyšší nadmořské výšky, je 8-15 cm vysoká. Listy má v přízemní růžici srdčité či vejčité. Kvete nejčastěji v březnu až dubnu, ale někdy výjimečně i na podzim. Nejběžnější barvou květu je

⁹⁸ MÖBIUS 1933, 27-28.

PAPIOMITOGLOU 2006, 159.

⁹⁹ MÖBIUS 1933, 21-22.

PAPIOMITOGLOU 2006, 151.

SFIKAS 1976, 46-47, 78-79.

sytě fialová (i ostruha), ale objevují se i květy bílé nebo slabě fialové. U středu bývají v květu žluté tečky. Velmi intenzivně voní.¹⁰⁰

Viola fragrans (obr. 193) dorůstá výšky 5 až 30 cm a roste ve střední a vyšší nadmořské výšce na střední a západní Krétě. Jedná se o vzácný druh byliny, která je na Krétě endemitem. Její listy jsou kopinaté. Má žluté, bílé nebo fialové okvětní lístky u středu květu v nich má krátké černé čárky. Kvete od poloviny dubna do poloviny srpna¹⁰¹

Viola scorpiuroides (obr. 194-195) roste v nízkých nadmořských výškách po celém Řecku. Dorůstá výšky 10-30 cm. Tato violka je plazivá s dřevnatými stonky a vyhledává stanoviště poblíž pláží. Má vejčité listy a žluté květy na dvou spodních okvětních lístkách má charakteristické dvě tmavé tečky. Roste na Krétě východní a západní (na střední nikoliv), v ostatním Řecku roste také. Kvete od ledna do poloviny dubna.¹⁰²

Viola macedonica (obr. 196-197) (podruh *Viola tricolor*) je violkou rostoucí v horách na řecké pevnině včetně Peloponésu. Horní čtyři okvětní lístky má modré a spodní je bílý či bleděmodrý se žlutou tečkou u středu květu, v které jsou krátké tmavé čárky. Listy má kopinaté v přízemní růžici. Kvete od května do července.¹⁰³

Viola dukadjinica (obr. 198) má listy v přízemní růžici. Roste poměrně hojně v Řecku – nejvíce v severním. Má žluté okvětní lístky s tmavými čárkami u středu květu. Kvete v červenci a srpnu.¹⁰⁴

Viola magellensis (obr. 199-201) má srdčité listy v přízemní růžici. Roste poměrně hojně v Řecku. Má růžovofialové okvětní lístky se žlutým zbarvením u středu květu. Kvete v červenci a srpnu.¹⁰⁵

¹⁰⁰ MÖBIUS 1933, 21-22.

Dietmar AICHELE / Marianne GOLTE BECHTLE: Průvodce přírodou. Co tu kvete? Kvetoucí rostliny střední Evropy ve volné přírodě. Praha 1996, 338.

¹⁰¹ MÖBIUS 1933, 21-22.

PAPIOMITOGLOU 2006, 151.

¹⁰² PAPIOMITOGLOU 2006, 151.

¹⁰³ SFIKAS 1976, 46-47.

¹⁰⁴ Ibidem, 78-79.

¹⁰⁵ Ibidem, 56-57.

2. 4. 2. 9. Čekanka (*Cichorium*)

Čekanka je rod, který patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu hvězdnicotvarých a do čeledi hvězdnicovitých. V Evropě roste okolo deseti druhů. V Řecku roste čekanka obecná (*cichorium intybus*) a *cichorium spinosum*.¹⁰⁶

Čekanka obecná (obr. 202-203) roste v nízkých a středních nadmořských výškách, dorůstá výšky 30 až 120 cm. Roste po celé Evropě s výjimkou severních oblastí. Listy má podlouhlé a stonek je vidličnatě větvený. Kvete od poloviny dubna do poloviny září. Květy jsou jazykovité bleděmodré až světle fialovomodré. V Řecku kvete od poloviny dubna do poloviny září. Je jedlá a léčivá.¹⁰⁷

Cichorium spinosum (obr. 204-206) roste v nízkých až vyšších nadmořských výškách, dorůstá výšky 10 až 40 cm. Roste ve Středomoří. Listy má podlouhlé a stonek je vidličnatě větvený. Kvete od poloviny června do konce října. Květy jsou jazykovité sytě světlemodré. Kvete od poloviny dubna do poloviny září. Je jedlá a léčivá.¹⁰⁸

2. 4. 2. 10. Svlačec (*Convolvulus*)

Svlačec je rod, který patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu solanales a do čeledi svlačcovitých. Tento rod zahrnuje okolo dvě stě padesáti druhů. Má nálevkovité pětičetné květy různých barev. Tyčinky (pět) jsou rozmístěny okolo čnělky s bliznou. Plodem je tobolka. V Řecku roste osm druhů: opletník polní (*convolvulus sepium*), svlačec proskurník (*convolvulus althaeoides*), *convolvulus agryrothamnus*, svlačec rolní (*convolvulus arvensis*), *convolvulus dorycnium*, svlačec uhlažený (*convolvulus elegantissimus*), svlačec olivolistý (*convolvulus oleifolius*) a *convolvulus siculus*.¹⁰⁹

Opletník polní (obr. 207-208) roste v nízkých a středních nadmořských výškách, dorůstá výšky 100 až 300 cm. Roste v celé Evropě s výjimkou severních oblastí. Kvete od

¹⁰⁶ AICHELE / GOLTE BECHTLE 1996, 306.

MÖBIUS 1933, 30.

PAPIOMITOGLOU 2006, 53.

¹⁰⁷ AICHELE / GOLTE BECHTLE 1996, 306.

PAPIOMITOGLOU 2006, 53.

¹⁰⁸ MÖBIUS 1933, 30.

PAPIOMITOGLOU 2006, 53.

¹⁰⁹ MÖBIUS 1933, 30.

PAPIOMITOGLOU 2006, 66-68.

poloviny května do konce září. Listy má srdčité. Květy jsou nálevkovité pětičetné bílé. Je popínavou bylinou.¹¹⁰

Svlačec proskurník (obr. 209-210) roste ve středních nadmořských výškách, dorůstá výšky 50 až 100 cm. Roste ve Středomoří. Kvete od poloviny března do poloviny srpna. Listy má dlanité, velmi laločnaté. Květy jsou nálevkovité pětičetné růžovofialové, ve středu tmavší. Je popínavou bylinou.¹¹¹

Convolvulus agryrothamnus (obr. 211-212) roste ve středních nadmořských výškách, dorůstá výšky 40 až 80 cm. Je krétským endemitem. Kvete od poloviny dubna do poloviny srpna. Listy má kopinaté úzké. Květy jsou nálevkovité pětičetné bílé. Je keřovitou bylinou.¹¹²

Svlačec rolní (obr. 213-214) roste v nízkých a středních nadmořských výškách, dorůstá výšky 50 až 200 cm. Roste v celé Evropě s výjimkou severních oblastí. Kvete od poloviny února do poloviny června. Listy má srdčité. Květy jsou nálevkovité pětičetné světle růžové. Střed květu je světle žlutý a středy okvětních lístků jsou bíle žíhané. Je popínavou bylinou.¹¹³

Convolvulus dorycnium (obr. 215-216) roste ve středních a nízkých nadmořských výškách, dorůstá výšky 50 až 100 cm. Je řeckým endemitem. Kvete od poloviny dubna do začátku srpna. Listy má kopinaté velmi drobné. Květy jsou nálevkovité pětičetné růžové s tmavším středem. Je keřovitou bylinou.¹¹⁴

Svlačec uhlazený (obr. 217-218) roste v nízkých nadmořských výškách, dorůstá výšky 50 až 200 cm. Roste ve Středomoří. Kvete od poloviny února do poloviny června. Listy má dlanité, členěné do velmi úzkých laloků. Květy jsou nálevkovité pětičetné tmavěji růžové. Střed květu je bílý a ve středu okvětních lístků jsou výrazné tmavěji růžové žilky. Je popínavou bylinou.¹¹⁵

Svlačec olivolistý (obr. 219) roste v nízkých nadmořských výškách, dorůstá výšky 8 až 50 cm. Je řeckým endemitem. Kvete od poloviny února do poloviny června. Listy má kopinaté. Květy jsou nálevkovité pětičetné světle fialové až fialovorůžové. Střed květu je bílý nebo tmavěji fialovorůžový. Je trsovitou bylinou.¹¹⁶

¹¹⁰ Ibidem, 66.

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Ibidem, 67.

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Ibidem, 68.

Convolvulus siculus (obr. 220) roste v nízkých nadmořských výškách, dorůstá výšky 20 až 50 cm. Roste ve Středomoří. Kvete od poloviny února do poloviny června. Listy má široce kopinaté. Květy jsou nálevkovité pětičetné světle modré až morofialové. Střed květu je bílý. Není popínavý.¹¹⁷

2. 4. 2. 11. Vlčí bob (*Lupinus*)

Vlčí bob je rod, který patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu bobotvarých a do čeledi bobovitých. Vlčí bob má listy dlanitě sedmičetné až devítičetné. Květ má typický hrachorovitý tvar. Tyčinky jsou schovány uvnitř květu. Plodem je lusk. Je to rod čítající dvě stě až tři sta druhů, rostoucích v Asii, Severní Americe, Jižní Americe a v Evropě. Z Řecka známe tři druhy: Vlčí bob bílý (*Lupinus albus*)-pod tento druh spadá i poddruh *Lupinus termis*, *Lupinus angustifolius* a *Lupinus pilosus*.¹¹⁸

Vlčí bob bílý (obr. 221-222) roste ve středních a nízkých nadmořských výškách, dorůstá výšky 50 až 100 cm. Roste na západní a východní Krétě (nikoliv ve střední) a v ostatním Řecku. Kvete od poloviny března do poloviny července. Květ má bílou barvu a je hrachorovitého tvaru. Listy má tento druh sedmičetné.¹¹⁹ Je jedlý.¹²⁰

Lupinus angustifolius (obr. 223-224) roste ve středních a nízkých nadmořských výškách, dorůstá výšky 20 až 60 cm. Roste na západní a středovýchodní Krétě a v ostatním Řecku. Kvete od poloviny března do poloviny července. Květ má modrou až modrofialovou barvu a je hrachorovitého tvaru. Listy má tento druh sedmičetné až devítičetné. Není jedlý.¹²¹

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ MÖBIUS 1933, 23-24.

PAPIOMITOGLOU 2006, 108-109.

¹¹⁹ PAPIOMITOGLOU 2006, 108.

¹²⁰ František Polívka píše ve své knize: „Škrkavičnick bílý (*Lupinus albus* L.), jinak též vlčí bob, škrkavičný hrách zvaný, vyhání z jednoletého kořene přímou, oblou, huňatou, až 1 m vysokou lodyhu s dlouze řapíkatými, střídavými, dlanitě sedmičetnými listy o lístcích obvejčitě podlouhlých, vespod huňatých. Motýlovité květy o huňatých kališích a bílých, někdy modře žíhaných korunách skládají konečný hrozen a dospívají v kožovité, huňaté lusky nejčastěji šestisemenné. Pocházeje z Východu škrkavičnick bílý seje se v jižní Evropě a Malé Asii od dávných dob pro moučnatá, bílá semena, která, ač poněkud hořce chutnají obsahující mírný jed lupinin, dávají zvláště chudšímu lidu výživnou potravu a upražená nahrazují mu zrnka kávová. Také jimi jakož i natí krmí v jižních zemích dobytek. Jména škrkavičnick dostalo se rostlině odtud, že zrnka její byla druhdy doporučována jako osvědčený prostředek proti hlístům, zejména škrkavkám.“

viz POLÍVKA 1908. <http://botanika.wendys.cz/cizi/rostlina.php?74>, vyhledáno 31. 7. 2011

¹²¹ PAPIOMITOGLOU 2006, 108.

Lupinus pilosus (obr. 225-226) roste ve středních a nízkých nadmořských výškách, dorůstá výšky 10 až 40 cm. Roste na západní a střední Krétě a v ostatním Řecku. Kvete od poloviny února do poloviny května. Květ má modrou až modrofialovou barvu s bílým pruhem na větších okvětních lístcích. Je hrachorovitého tvaru. Listy má tento druh sedmičetné až devítičetné. Je jedlý.¹²²

2. 4. 2. 12. Sasanka (*Anemone*)

Rod sasanka patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu pryskyřníkotvarých a čeledi pryskyřníkovité. Tento rod čítá okolo sto dvaceti druhů. Květy jsou pětičetné a vícečetné, oboupohlavné, úborové, tyčinky ve středu květu mají různé barvy, ale u druhů rostoucích v Řecku jsou tmavé. Listy jsou dlanité, velmi členité. Plodem jsou nažky, které utváří souplodí. V Řecku se vyskytují dva druhy tohoto rodu: sasanka věncová (*Anemone coronaria*) a sasanka hvězdovitá (*Anemone hortensis*), podruh *heldreichii*.¹²³

Sasanka věncová (obr. 227-229) dorůstá výšky 20 až 30 cm a roste ve středních nadmořských výškách v celém Řecku a hojně i na Krétě. Zbarvení květů je různé: červené, modré, bílé a fialové. Kvete od poloviny ledna do poloviny června.¹²⁴

Sasanka hvězdovitá (obr. 230-231), podruh *heldreichii* dorůstá výšky 15 až 45 cm a roste v nízkých a středních nadmořských výškách v celém Řecku a hojně i na Krétě. Zbarvení květů je různé: bílé nebo fialové, často u středu modré. Kvete od poloviny ledna do poloviny května.¹²⁵

2. 4. 2. 13. Dobromysl (*Origanum*)

Dobromysl je rod, který patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu hluchavkotvarých a do čeledi hluchavkovité. Tento rod čítá okolo čtyřiceti druhů, které se od sebe liší barvou, tvarem listů a jejich postavením. Samozřejmě i květy. Obecně lze říci, že tento rod má rád sušší klima a že je složen z trsovitých bylin. Často u tohoto rodu dochází ke dřevnatění starších stonků. Plodem tohoto rodu je tvrdka. Ne všechny druhy dobromyslí jsou jedlé. V Řecku se vyskytují čtyři druhy tohoto rodu: dobromysl obecná (*Origanum vulgare*),

¹²² Ibidem, 109.

¹²³ PAPIOMITOGLOU 2006, 44.

WARREN 1985, 192.

¹²⁴ PAPIOMITOGLOU 2006, 127.

¹²⁵ Ibidem.

Origanum dictamnus (synonymum je *Amaracus dictamnus*), *Origanum microphyllum* a *Origanum onites* (synonymum je *Majorana onites*).¹²⁶

Dobromysl obecná (232-234) dorůstá výšky 20 až 90 cm a roste v nižších a středních nadmořských výškách. Stonek má čtverhranný načervenalý. Má vstřícné listy, které jsou vždy dva v postavení proti sobě, mají krátký řapík a jsou vejčité. Odspodu rostliny se směrem nahoru zmenšují. Květenství jsou laty, které se shlukují v hlávku. Má drobné růžové květy. Koruna je dole trojcípá a nahoře vykrojená. Kvete v červenci až září. Celá rostlina aromaticky voní. Roste po celém Řecku.¹²⁷

Origanum dictamnus (obr. 235-236) dorůstá výšky 5 až 40 cm a roste v nižších a středních nadmořských výškách. Má stříbřitě ochmířené vejčité vstřícné listy, které jsou vždy dva v postavení proti sobě. Její květy jsou podobné dobromysli obecné, ale vyrůstají z „měkkého šišce podobného růžového zakončení stonku“. Kvete od konce května do konce října. Tento druh je jedlý a je využíván i pro lékařské účely. Tato bylina je endemitem Kréty a roste na celém ostrově.¹²⁸

Origanum microphyllum (obr. 237-238) dorůstá výšky 10 až 30 cm a roste ve středních a vyšších nadmořských výškách. Má drobné vejčité listy, které jsou vždy dva v postavení proti sobě a červenofialový stonek. Květy tvoří latu složenou z hlávek. Květy mají typický hluchavkovitý tvar, jsou tmavěji fialové než u *Origana dictamna*. Kvete od poloviny května do konce září. Bylina je endemitem Kréty a roste na západní části ostrova hojně a ve středovýchodní části méně často. Není jedlá ani užívaná v lékařství.¹²⁹

Origanum onites (obr. 239-240) dorůstá výšky 20 až 40 cm a roste v nízkých a středních nadmořských výškách. Má vstřícné listy, které jsou vždy dva v postavení proti sobě, jejich tvar je vejčitý a směrem nahoru zmenšují. Květenství jsou u tohoto druhu laty shlukující se v hlávku. Barva květů je bílá. Kvete od poloviny března do poloviny června. Bylina je jedlá a užívaná v lékařství. Roste v celém Řecku a na Krétě ve střední a východní oblasti. Dříve byla tato bylina považována za kultivar dobromysli obecné.¹³⁰

¹²⁶MÖBIUS 1933, 20-21.

PAPIOMITOGLOU 2006, 95.

¹²⁷ AICHELE / GOLTE BECHTLE 1996, 260.

¹²⁸ PAPIOMITOGLOU 2006, 95.

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Ibidem.

2. 4. 2. 14. Medovník meduňkolistý (*Mellitis melissophyllum*)

Medovník meduňkolistý (obr. 241) patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu hluchavkotvarých, čeledi hluchavkovitých a do rodu medovník. Je to 20 až 60 cm vysoká bylina rostoucí ve Středomoří v nízkých a vyšších nadmořských výškách. Listy mají řapík a jsou vejčité se zubovitým okrajem. Květenství je uspořádáno do přeslenu s šesti stopkatými květy. Kalich má světle zelenou barvu a je dvoupyský, koruna je tvořena dva pysky. Barva květu je bílá nebo narůžovělá, spodní prostřední lalok pysku je růžový - někdy až fialový. Kvete od května do července a má vonné květy - voní po medu. Plodem je tvrdka.¹³¹

2. 4. 2. 15. Hluchavka (*Lamium*)

Rod hluchavka patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu hluchavkotvarých a čeledi hluchavkovitých. Tento rod čítá okolo padesáti druhů, které se od sebe nejvýrazněji liší barvou květů. Květy jsou pyskaté v přeslenitých květenstvích. Listy jsou pilovité vstřícné křížmostojné. Hluchavky vytvářejí trsy. Plodem jsou tvrdky. V Řecku se vyskytují dva druhy tohoto rodu: hluchavka objímavá (*Lamium amplexicaule*) a *Lamium garganicum*.¹³²

Hluchavka objímavá (obr. 242-243) dorůstá výšky 10 až 30 cm a roste v nízkých až vyšších nadmořských výškách v celém Řecku, na Krétě roste na západní polovině hojně, na východní méně. Barva květů je světle až tmavě růžová, na hluchavky velmi úzké. Kvete od začátku února do poloviny srpna.¹³³

Lamium garganicum (obr. 244-245) dorůstá výšky 10 až 40 cm a roste vysokých nadmořských výškách v celém Řecku, na Krétě roste na západní a střední části ostrova, ale pouze nehojně. Barva květů je bílá s růžovou žilnatinou. Kvete od poloviny dubna do poloviny června.¹³⁴

2. 4. 2. 16. Čistec (*Stachys*)

Rod čistec patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu hluchavkotvarých a čeledi hluchavkovitých. Tento rod čítá okolo 300 druhů, které se od sebe nejvýrazněji liší barvou květů, tvarem listů, barvou rostliny. Květy jsou pyskaté nejčastěji v přeslenitých

¹³¹ MÖBIUS 1933, 27.

¹³² AICHELE / GOLTE BECHTLE 1996, 238.

MÖBIUS 1933, 30

PAPIOMITOGLOU 2006, 93.

¹³³ PAPIOMITOGLOU 2006, 93.

¹³⁴ Ibidem.

květenstvích. Čistec vytváří trsy. Plodem jsou tvrdky.¹³⁵ V Řecku se vyskytují dva druhy tohoto rodu: čistec krétský (*Stachys cretica*) a *Stachys spinosa*.

Čistec krétský (obr. 246-247) dorůstá výšky 20 až 70 cm a roste v nízkých a středních výškách v celém Řecku, na Krétě roste na západní polovině hojně, na východní méně. Barva květů je světle fialová. Kvete od poloviny března do poloviny června. Listy má kopinaté, vstřícné křížmostojné a stříbřité s jemnými chloupky.¹³⁶

Stachys spinosa (obr. 248-249) dorůstá výšky 20 až 60 cm a roste v nízkých a středních výškách v celém Řecku, na Krétě roste na západní a východní části hojně, na střední méně. Barva květů je světle bílá nebo růžová. Kvete od poloviny dubna do poloviny července. Listy má jehlicovité a vstřícné křížmostojné. Někdy bývá zařazován mezi nízké plazivé keře.¹³⁷

2. 4. 2. 17. Jitrocel (*Plantago*)

Jitrocel je rod, který patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu hluchavkotvarých a do čeledi jitrocelovitých. Tento rod zahrnuje okolo dvě stě šedesáti druhů. Jejich květenstvím jsou klasy. Listy tvoří často přízemní růžici. Plodem jsou tobolky. V Řecku se nejčastěji setkáme se třemi druhy jitrocelů: jitrocel zaječí tlapka (*plantago lagopus*), jitrocel písečný (*plantago arenaria*) a jitrocel kopinatý (*plantago lanceolata*). Některé druhy těchto bylin jsou léčivé.¹³⁸

Jitrocel zaječí tlapka (obr. 250-251) dorůstá výšky mezi 5 až 40 cm. Roste v celém Středomoří od nízkých po vyšší nadmořské výšky. Je bylinou jednoletou nebo dvouletou. Listy má v přízemní růžici. Jsou kopinaté s jemnými chloupky. Květy má trubkovité tvořící klasy. Z květu trčí chloupky, které mají bílou barvu. Kvete od února do srpna.¹³⁹

Jitrocel písečný (obr. 252-253) dorůstá výšky mezi 10 až 40 cm. Roste v celém Středomoří od nízkých po vyšší nadmořské výšky. Je rostlinou jednoletou. Listy má v přeslenech, velmi úzké, kopinaté. Květy má trubkovité tvořící klasy světle hnědavé barvy. Květ má jemné chloupky. Kvete od února do srpna. Je léčivý.¹⁴⁰

¹³⁵ AICHELE / GOLTE BECHTLE 1996, 98.

MÖBIUS 1933, 30

¹³⁶ PAPIOMITOGLOU 2006, 101.

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ MÖBIUS 1933, 27-28.

¹³⁹ Ibidem.

¹⁴⁰ Ibidem.

Jitrocel kopinatý (obr. 254-255) dorůstá 7 až 30 cm. Roste v celém Středomoří od nízkých po vyšší nadmořské výšky. Má kopinaté listy v přízemní růžici. Klasy bývají válcovité až kulovité a květy mají bílou barvu. Ve Středomoří kvete celoročně. Patří mezi léčivé byliny.¹⁴¹

2. 4. 2. 18. Kopřiva kulkonosná (*Urtica pilulifera*)

Kopřiva kulkonosná (obr. 256-257) patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu růžotvarých, čeledi kopřivovitých a do rodu kopřiva. Tato bylina je vysoká 30 až 100 cm. Roste ve Středomoří v nízkých a středních nadmořských výškách. Je porostlá žahavými chlupy. Její listy tvoří páry, a další pár je vždy o devadesát stupňů oproti předchozímu páru.. Listy jsou oválné nebo srdčité a mají hluboce zubované okraje. Samičí a samčí květy jsou oddělené a vyrůstají z listových úžlabí. Samičí květy visí na dlouhých stopkách, kde tvoří malé kuličky. Samčí květy jsou drobné a rostou v rozvětvených květenstvích. Plodem je nažka. Kvete od února do října.¹⁴²

2. 4. 2. 19. Ječmen (*Hordeum*)

Ječmen (obr. 258-260) je rod, který patří do třídy jednoděložných rostlin, řádu lipnicotvarých, do čeledi lipnicovitých a do podčeledi vlastní lipnicovité. Do tohoto rodu patří okolo 25 druhů, některé jsou plané, ale některé jsou kulturní.¹⁴³ Kulturní ječmeny se dělí na ozimé a jarní. Jsou to jednoleté i víceleté rostliny, jejichž květenstvím je klas a plodem obilka.¹⁴⁴

2. 4. 2. 20. Šáchor papírodárný (*Cyperus papyrus*)

Šáchor papírodárný (obr. 261-263) patří do třídy jednoděložných rostlin, řádu lipnicotvarých, čeledi šáchorovité a do rodu šáchor. Do rodu šáchor patří okolo tří set druhů rostlin. Pochází z Afriky. Dorůstá výšky 200 až 500 cm. Roste na bažinatých stanovištích i v mělké vodě. Po dně či v bažině má velké oddenky, z kterých vyrůstají zelené stonky, které jsou trojhranné se „sraženými“ hranami. Listy má pouze na konci stonku, kde tvoří „deštníkovitý trs“. Listy jsou úzké trávovité jasně zelené. Květy má šáchor papírodárný velmi

¹⁴¹ AICHELE / GOLTE BECHTLE 1996, 38.

¹⁴² MÖBIUS 1933, 30.

¹⁴³ Vyšlechtěné tak, aby jejich semena sloužila jako obživa pro člověka.

¹⁴⁴ MÖBIUS 1933, 22-23.

TŘÍSKA 1979, 169-170.

nenápadné, jsou tvořeny klasy. Jsou na tenkých „větvičkách“ na vrcholku stonku podpírané listeny. Květy nejsou na stoncích, které nesou listy, ale jsou na samostatných stoncích. V Řecku tato rostlina neroste, nemá zde vhodné klima. Dodnes ale roste šáchor papírodárný na Sicílii nedaleko od Syrakus. Jelikož klima Sicílie a Kréty je podobné dodnes a bylo i v době bronzové, je možné, že tato rostlina na Krétě rostla. Byla by ale v takovém případě dovezena na Krétu z Egypta, což není nemožné.¹⁴⁵

2. 4. 2. 21. Sleziník červený (*Asplenium trichomanes*)

Sleziník červený (obr. 264) patří do třídy *polypodiopsida*, řádu osladičotvaré, čeledi sleziníkovité a do rodu sleziník. Sleziník červený je trvalá malá kapradina vysoká mezi 10 až 20 cm. Oddenek je krátký a mohutný, je hustě pokrytý tmavě hnědými plevinami. Listy rostou v hustém trsu, jsou vstřícné, ale i střídavé. Listy jsou okrouhlé. Výtrusnicové kupky jsou po čtyřech až šesti na jednom lístku, mají podlouhlý tvar. Výtrusy jsou světle hnědé.¹⁴⁶

2. 4. 2. 22. Leknín (*Nymphaea*)

Leknín je rod, který patří do třídy nižších dvouděložných rostlin, řádu leknínotvarých a do čeledi leknínovitých. Nejčastěji roste uprostřed rybníků, nádrží, obecně uprostřed stojatých vod. Okrouhlé listy, obvykle zelené barvy, má na hladině. Květy mívají nejčastěji bílou či narůžovělou barvu, ale známé jsou i jinak barevné druhy. Květy mají větší počet okvětních lístků se žlutým středem, který je tvořen tyčinkami a čnělkou s bliznou. Pomocí oddenku je pevně uchycen ve dně. Tento rod má mnoho druhů. Na minojských freskách je patrně zobrazován leknín lotosový (obr. 265) -bílý květ se žlutým středem, někdy označovaný za leknín egyptský (*nymphaea lotus*), nebo *nymphaea coerulea* - fialový květ se žlutým středem.¹⁴⁷

¹⁴⁵ CERCEAU 1985, 182.

Jarmila MLADÁ: Atlas cizokrajných rostlin, Praha 1987, 290-291.

MÖBIUS 1933, 17-19.

¹⁴⁶ MÖBIUS 1933, 31.

TRÍSKA 1979, 87.

¹⁴⁷ MÖBIUS 1933, 24.

Jan TRÍSKA: Evropská flóra, Praha 1979, 13.

2. 4. 2. 23. Posidonie mořská (*Posidonia oceanica*)

Posidonie mořská (obr. 266-268) patří do třídy jednoděložných rostlin, řádu žabníkotvarých, čeledi *posidoniaceae* a do rodu *posidonia*. Je to vytrvalá mořská rostlina, která roste zcela ponořena pod vodu. Vytváří oddenky. Listy má jednoduché, střídavé a přisedlé. Květy má tato rostlina uspořádány v klasy. Květenství jsou složena z 3-6 květů. Má malé květy, kterým chybí okvěti. Má tři tyčinky s převýšenými prašníky. K opilování dochází pomocí vody. Rostlina se množí i nepohlavně a vytváří rozsáhlé kolonie. Ve Středomořím je hojná.¹⁴⁸

2. 4. 2. 24. Sába (*Phlomis*)

Sába je rod, který patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu hluchavkotvarých a do čeledi hluchavkovitých. Tento rod zahrnuje asi sto druhů. V rodě jsou zastoupeny druhy, které mají podobu bylin, polokeřů i keřů. Nejnižší zástupci rodu dorůstají 30 cm a nejvyšší okolo 200 cm. Existuje asi sto druhů tohoto rodu. Mnoho druhů je známo ve Středomoří a v Asii. Listy má sába vstřícné křížmostojné. Listy může mít pokryté chloupky. Kvete ve nejčastěji v přeslenitých květenstvích. Květy bývají žluté, červené, růžové, fialové a bílé. V Řecku rostou tři druhy: sába krétská (*Phlomis cretica*), sába křovitá (*Phlomis fruticosa*), sába vlnatá (*Phlomis lanata*).¹⁴⁹

Sába krétská (obr. 269-270) roste ve středních a nízkých nadmořských výškách, dorůstá výšky 30 až 60 cm. Na západní části ostrova Kréta roste hojněji, na střední méně často, roste i v ostatním Řecku. Kvete od poloviny února do poloviny června. Květ je žluté barvy, hluchavkového tvaru, vždy na konci stonku. Kopinaté listy a stonky jsou opatřeny jemnými chloupky.¹⁵⁰

Sába křovitá (obr. 271-272) roste ve středních a nízkých nadmořských výškách, dorůstá výšky 50 až 120 cm. Roste na západní Krétě a v ostatním Řecku. Kvete od poloviny března do poloviny července. Květ je žluté barvy, hluchavkového tvaru. Středem květenství může prorůstat stonek, který dále tvoří listy. I tento druh má kopinaté listy.¹⁵¹

¹⁴⁸ MÖBIUS 1933, 37-39.

¹⁴⁹ MÖBIUS 1933, 26-27.

PAPIOMITOGLOU 2006, 96.

¹⁵⁰ PAPIOMITOGLOU 2006, 96.

¹⁵¹ Ibidem.

Gunter STEINBACH (ed.): Průvodce přírodou. Keře, Praha 1998, 262, 263.

Sápa vlnatá (obr. 273-274) roste od nízkých do vyšších nadmořských výšek, dorůstá výšky 30 až 50 cm. Roste na celé Krétě a v ostatním Řecku. Kvete od poloviny února do poloviny června. Květ je žluté barvy, hluchavkového tvaru. Středem květenství může prorůstat stonek, který nad květenstvím utváří další listy. Tento druh má ovoidní listy, které spolu se stonky jsou opatřeny jemnými chloupky. Díky tvaru listů je snadno odlišitelný od Sápy krétské, které je jinak velmi podobný.¹⁵²

2. 4. 2. 25. Listnatec trnitý (*Ruscus aculeatus*)

Listnatec trnitý (obr. 275-276) patří do jednoděložných rostlin, řádu chřestotvarých, čeledi listnatcovité a do rodu listnatec. Roste od nízkých do středních nadmořských výšek na západní a střední Krétě a v ostatním Řecku. Rostlina je polokeř vysoký 50 až 100 cm. Má listy redukovány na šupiny a jejich funkci přebírají fylokladia¹⁵³. Ta jsou kopinatá. Květy mohou být jednoduché i ve velmi řídkých květenstvích. Okvěť je tvořena šesti okvětními lístky vždy po třech ve dvou přeslenech. Okvětní lístky mají zeleno bílou až bílou barvu. Tyčinky jsou tři. Kvete od poloviny ledna do poloviny května. Plodem je červená bobule.¹⁵⁴

2. 4. 2. 26. Kapara trnitá (*Capparis spinosa*)

Latinské synonymum pro tuto rostlinu je *Capparis ruperstris*. Kapara trnitá (obr. 277-279) patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu brukvotvarých, čeledi kaparovité a do rodu kapara. Rod zahrnuje více druhů, ale v Řecku se vyskytuje pouze kapara trnitá. Roste v nižších nadmořských výškách na celé Krétě a v celém Středomoří. Je to nižší poléhavý keř dorůstající výšky mezi 30 až 100 cm. Má vejčité až srdčité listy s výraznou žilnatinou. Jeho květy jsou velmi výrazné, má čtyři bílé okvětní lístky a mnoho dlouhých fialových tyčinek, které nesou světlé prašníky. V květu má jednu čnělku, která je zbarvena bílo fialově a nese bliznu, jež může být fialové nebo zelené barvy. Kvete od konce dubna do poloviny října. Kapara trnitá vyhledává suché, často kamenité prostředí (roste i na skalách a ve zdech starých ruin). Její květy a plody jsou jedlé.¹⁵⁵

¹⁵² PAPIOMITOGLOU 2006, 96.

¹⁵³ Fylokladia jsou zploštělé, zkrácené zelené stonky rostlin, které se účastní fotosyntézy. viz Jitka BENEŠOVÁ (ed.) / Marcela BORGESOVÁ (ed.) a kol.: Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích, díl 2, Praha 1999, 532.

¹⁵⁴ PAPIOMITOGLOU 2006, 172.

EVELY 1999, 214.

¹⁵⁵ MÖBIUS 1933, 20.

PAPIOMITOGLOU 2006, 36.

2. 4. 2. 27. Růže (*Rosa*)

Rod růže patří do třídy vyšší dvouděložné, řádu růžotvaré, čeledi růžovité. Tento rod se dělí na 4 podrody. Všechny růže rostoucí v Řecku spadají do podrodu *eurosa* - někdy též označován *rosa*, stejně jako rod. Následující popis patří růžím rostoucím na Krétě a v Řecku. Růže jsou keřovité, dřevnaté rostliny, které mají ostny. Ty se liší tvarem a hustotou u jednotlivých druhů. Listy růží jsou lichospeřené - většinou pětičetné, *rosa pulverulenta* má listy sedmičetné, řapíkaté a mají „zubatý“ okraj. Květy jsou oboupohlavné úborové a tvoří květenství. Růže má pětičetné květy. Plody má růže bobulovité-šípky. Tvary šípku jsou u růží různé. Šípky mají léčivé účinky díky vysokému obsahu vitamínu C. Významný je též vonný růžový olej či růžová voda. Na Krétě a v Řecku rostou tři druhy planých růží: šípková růže (*Rosa canina*, synonymum *Rosa corymbifera*), *Rosa pulverulenta* synonymum *glutinosa* a růže stálezelená (*Rosa sempervirens*).¹⁵⁶

Růže šípková (obr. 280-282) dorůstá výšky od 100 do 300 cm, je trnitá. Roste ve středních nadmořských výškách na střední části Kréty a v Řecku. Její květy mají světle, ale tmavěji než *Rosa pulverulenta*, růžovou barvu. Květy bývají v květenstvích po třech až deseti květech. Kvete vždy jednou v roce a to v období mezi polovinou února a polovinou června.¹⁵⁷

Rosa pulverulenta (obr. 283-284) roste ve vyšších nadmořských výškách na západní Krétě a v Řecku. Její listy bývají často sedmičetné, ale mohou být i pětičetné. Dorůstá výšky mezi 100 až 150 cm. Má světle růžový, někdy až skoro bílý květ. Kvete od poloviny dubna do začátku července.¹⁵⁸

Růže stálezelená (obr. 285-287) obývá nízké až střední nadmořské výšky na západní polovině Kréty, ale známá je i z Řecka. Má méně trnů a její větvičky jsou často jasně zelené. Dorůstá výšky 200 až 800 cm. Kvete bíle v květenstvích, která jsou tvořena vždy třemi až deseti květy. Kvete od poloviny dubna do začátku července.¹⁵⁹

2. 4. 2. 28. Cist (*Cistus*)

Rod cist patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu slézotvarých a čeledi cistovité. Tento rod čítá okolo třiceti druhů. Rod zahrnuje pouze keře. Květy jsou pětičetné,

¹⁵⁶ MÖBIUS 1933, 12.

PAPIOMITOGLOU 2006, 132-133.

¹⁵⁷ Ibidem, 132.

¹⁵⁸ Ibidem, 133.

¹⁵⁹ Ibidem.

oboupohlavné, úborové, tyčinky ve středu květu mají velmi výraznou žlutou barvu. Listy jsou jednoduché, celokrajné, vejčité až kopinaté. Plodem jsou tobolky. V Řecku se vyskytují tři druhy tohoto rodu: cist krétský (*cistus creticus*), *cistus parviflorus* a *cistus salvifolius*.¹⁶⁰

Cist krétský (obr. 288-289) dorůstá výšky 50 až 100 cm a roste v nízkých a středních nadmořských výškách v celém Řecku a hojně i na Krétě. Barva květů je růžová a jejich průměr přesahuje 6 cm. Kvete od poloviny února do poloviny června.¹⁶¹

Cistus parviflorus (obr. 29-291) dorůstá výšky 40 až 70 cm a roste v nízkých nadmořských výškách v celém Řecku. Na Krétě roste na západní polovině a na východním cípu ostrova. Barva květů je růžová a jejich průměr nepřesahuje 6 cm. Oproti cistu krétskému má šedozelené listy. Kvete od poloviny února do poloviny června.¹⁶²

Cistus salvifolius (obr. 292-293) dorůstá výšky 30 až 90 cm a roste v nízkých a středních nadmořských výškách v celém Řecku. Na Krétě roste hojně na západní polovině a na východním cípu ostrova, méně pak ve zbývajících částech ostrova. Barva květů je bílá a jejich průměr je okolo 5 cm. Kvete od poloviny března do poloviny července.¹⁶³

2. 4. 2. 29. Zimolez etruský (*Lonicera etrusca*)

Zimolez etruský (obr. 284-286) patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu štětkotvarých, čeledi zimolezovitých a do rodu zimolez. Je to 100 až 150 cm vysoký ovíjivý keř rostoucí ve Středomoří, je to jediný druh z rodu zimolez, který roste na Krétě. Listy mají krátký řapík a jsou okrouhlé nebo vejčité. Svrchu bývají lysé a ze spodu chlupaté. Květy má na koncích větví, kde tvoří vrcholičnaté květenství. Květ je trubkovitý a má kališní okraj rozeklaný, trubka, velmi úzká, bývá vně červená a uvnitř žlutobílá. Tyčinky vyčnívají daleko z květu. Mají žlutobílou nitku a tmavé prašníky. Čnělka je delší než tyčinky (také žlutobílá) a nese zelenou bliznu. Kvete v červnu a červenci. Plody jsou červeně zbarvené bobule. Martin Möbius uvádí, že mladé výhonky rostlin rodu zimolez mohly být v době bronzové známy jako zelenina, která se musí vařit.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Ibidem., 44.

Peter WARREN: The Fresco of the Garlands from Knossos, in: Pascal DARCQUE (ed.) / Jean-Claude POURSAT, Bulletin de correspondance hellénique. Supplément XI. L'iconographie minoenne, Athènes 1985, 192.

¹⁶¹ PAPIOMITOGLOU 2006, 44.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Ibidem.

¹⁶⁴ MÖBIUS 1933, 26- 27.

2. 4. 2. 30. Myrta obecná (*Myrtus communis*)

Myrta obecná (obr.297-295) patří do třídy nižších dvouděložných rostlin, řádu myrtotvaré, čeledi myrtovité a rodu myrta. Tvoří keře i stromy. Dorůstá výšky 100 až 400 cm. Roste v nižších nadmořských výškách po celé Krétě i v Řecku. Má kopinaté až podlouhlé listy, které jsou přisedlé vzpřímené a jsou v postavení vždy dva proti sobě. Květ myrty je drobný s pěti bílými okvětními lístky a zeleným kalichem. Má velmi mnoho dlouhých bílých tyčinek se světle žlutými prašníky a s jednou čnělkou s bliznou. Kveté od poloviny března do konce srpna. Plodem jsou jí bobule, po dozrání mají černou barvu a jsou jedlé a sladké, užívané v arabských zemích jako koření. Její listy mají protizánětlivé účinky, proto jsou využívány v lékařství. Z květů a listů může být připravován čaj. Pro její intenzivní vůni bývá využívána pro výrobu parfémů.¹⁶⁵

2. 4. 2. 31. Réva vinná (*Vitis vinifera*)

Réva vinná (obr.300-302) patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu řešetlákotvaré, čeledi révovité a do rodu réva. Roste v celém Středomoří od nízkých do středních nadmořských poloh. Je to pnoucí rostlina, která se přichycuje pomocí úponků. Může dosahovat výšky až 30 m. Listy jsou dlanovité se třemi až pěti laloky o průměru do 15 cm. Květy žlutozelené barvy vytvářejí bohaté laty. Plodem jsou bobule v hroznovitých plodenstvích.¹⁶⁶

2. 4. 2. 32. Břečťan popínavý (*Hedera helix*)

Břečťan popínavý (obr. 303-304) patří do třídy vyšší dvoděložné rostliny, řádu dřínovité, čeledi aralkovité a do rodu brečťan. Je to vytrvalý, plazivý nebo popínavý, až 30 m dlouhý liánovitý keř rostoucí v nízkých a středních nadmořských výškách. Kmen ve spodní části dřevnatí. Listy má neopadavé, lesklé, střídavé na řapících. Jejich tvar je dlanitě laločnatý u báze srdčitý. Kolem žilek mohou být bělavé. Mladé listy jsou jasně světle zelené, starší pak tmavě zelené. Květy vyrůstají v polokulovitých okolících, jsou drobné pětičetné, žlutozelené.

¹⁶⁵ Ibidem., 12, 21.

PAPIOMITOGLOU 2006, 118.

STEINBACH 1998, 124-125.

¹⁶⁶ STEINBACH 1998, 152.

MÖBIUS 1933, 30.

Jsou pětičetné a plodem břečťanu popínavého jsou modročerné bobule. V Řecku kvete od poloviny září do začátku prosince. Jedním z jeho podruhů je *Hedera poetarum*.¹⁶⁷

2. 4. 2. 33. Smokvoň ovocná (*Ficus carica*)

Smokvoň ovocná (obr. 305-307) patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu růžotvarých, čeledi morušovnickovité a do rodu smokvoň. Smokvoň je keř nebo malý strom, dorůstá výšky 200 až 500 cm. Roste v nižších nadmořských výškách v celém Řecku (i v celém Středomoří). Korunu má nepravidelnou, často nízkou a širokou. Má velké listy členěné do 3 až 5 laloků. Květy má smokvoň nenápadné, uzavřené v zeleném kalichu, do kterého ústí pouze otvor pro opylovače. Kvete od poloviny března do konce listopadu. Plodem smokvoně je nepravé souplodí. Plody mívají zelenou (až zelenožlutou) barvu nebo fialovou či černofialovou. Plody fíkovníku jsou jedlé a velmi sladké. Původní domovina tohoto stromu se již nedá dnes zjistit.¹⁶⁸

2. 4. 2. 34. Granátovník obecný (*Punica granatum*)

Granátovník obecný (obr. 308-310) patří do rodu granátovníků, do třídy nižších dvouděložných rostlin, řádu myrtotvaré, čeledi kyprejovité. Je to menší strom nebo keř. Dorůstá výšky 2 až 7 metrů. Má střídavé podlouhlé listy. Na dřevnatých částech může mít ostny. Mladé výhonky mívají červenou barvu. Má velmi sytě červený šestičetný květ. Granátovník většinou netvoří květenství. Plodem je bobule, v pevné slupce je mnoho semínek obalených jasně červenou dužninou. Granátovník má léčivé účinky¹⁶⁹, z jeho listů se připravuje čaj, ze slupek plodů, z kořenů a z kůry se získává barvivo. V antickém Řecku byl granátový plod symbolem plodnosti. Na Krétu byl přinesen lidmi, ale patrně již v předminojské době. Roste ve středních nadmořských výškách na středo-západní Krétě a v Řecku. Kvete v období od začátku května do září.¹⁷⁰

¹⁶⁷ MÖBIUS 1933, 32-33.

PAPIOMITOGLOU 2006, 23.

STEINBACH 1998, 152.

Jan ŠTURSA: Stálezelené dřeviny, Praha 2000, 194-195.

¹⁶⁸ MÖBIUS 1933, 14-15.

PAPIOMITOGLOU 2006, 117.

VĚTVIČKA 1999, 57.

¹⁶⁹ Kůra stromu a slupky plodu obsahují velké množství taninů (tríslovin).

¹⁷⁰ MLADÁ 1987, 222-223.

2. 4. 2. 35. Olivovník evropský (*Olea europaea*)

Olivovník evropský (obr. 311-313) patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu hluchavkotvarých, čeledi olivovníkovitých a do rodu olivovník. Je to strom rostoucí ve středních nadmořských výškách po celém Řecku, i v celém Středomoří, a dorůstající výšky do 10 m. Mají košatou korunu. Listy má olivovník vstřícné kopinaté, spodní strana je stříbřitě ochmýřená. Kvete pomocí latovitých květenství, které jsou tvořeny drobnými bílými až nažloutlými jemně vonnými čtyřčetnými květy. Tyčinky mají žluté prašníky a blizna uprostřed květu je zelená. Kvete na jaře. Plodem jsou peckovice (olivy), které se sklízí buď nedozrálé zelené a během zrání se zbarvují černohnědě až fialově. Olivy se pro svůj velký obsah oleje lisují na olej či se nakládají.¹⁷¹

2. 4. 2. 36. Topol černý (*Populus nigra*)

Topol černý (obr. 314-316) patří do třídy vyšších dvouděložných rostlin, řádu Malpighiales, čeledi vrbovitých a do rodu topol. Strom je vysoký 30 až 40 m. Listy má topol černý střídavě postavené, kosočtverečné až trojboce vejčité a špičaté. Jejich okraj je zubovitě členěný. Jsou na řapíkách. Květy samčí jsou v jehnědách, které jsou žlutozelené a výrazně kratší než květy samičí, které jsou tvořeny dlouhými (až 8 cm) hustými jehnědami s výrazně karmínovými prašníky. Plodem jsou tobolek.¹⁷²

2. 4. 2. 37. Datlovník (*Phoenix*)

Datlovník je rod, který patří do třídy jednoděložných rostlin, řádu arekotvarých a do čeledi arekovité. Tento rod čítá okolo trinácti jednotlivých druhů datlovníku. Listy mají datlovníky lichospeřené a rostou na vrcholu kmene. Listy mohou dorůst velikosti mezi 200 až 400 cm. Květenství mají latovitá. Samičí květenství mají tři nazelenalé kalichové listy a tři bílé či nazelenalé korunní lístky a semeník. Samčí květenství má podobnou stavbu a zbarvení, ale semeník buď zcela chybí či je zakrnělý, má ale 6 tyčinek. Mezi nejznámější druhy patří datlovník obecný (*Phoenix dactylifera*) a na Krétě je endemitem *Phoenix theophrasti*.¹⁷³

MÖBIUS 1933, 12.

PAPIOMITOGLOU 2006, 126.

STEINBACH 1998, 124.

¹⁷¹ Václav VĚTVIČKA: Průvodce přírodou. Stromy, Praha 1999, 84-85.

MLADÁ 1987, 234-235.

¹⁷² VĚTVIČKA 1999, 92.

¹⁷³ MLADÁ 1987, 130-131.

Datlovník obecný (obr. 317-318) je původem z Afriky (ze středomořské oblasti), dnes je již hojně rozšířen po celém Středomoří, ale není známo, zda tomu tak bylo již v době minojské a mykénské. Zajisté ale rostl v té době v Egyptě. Dorůstá výšky až 30 m a roste v nízkých nadmořských výškách. Plody má žluté nebo oranžové bobule obsahující tvrdou pecku (semeno) zavěšené v hroznech. Dužnatý obal je velmi sladký a jedlý.¹⁷⁴

Phoenix theophrasti (obr. 319-320) je strom dorůstající výšky mezi 3 až 15 m. Roste v nízkých nadmořských výškách po celé Krétě. Podobá se datlovníkům obecnému, ale jeho plody jsou nejedlé.¹⁷⁵

2. 4. 2. 38. Cypřiš (*Cupressus*)

Cypřiš je rod, který patří do třídy jehličnany, řádu borovicotvarých a do čeledi cypřišovité. Obsahuje více druhů, zahrnujících keře i stromy. Je to stálezelený strom či keř, který má šupinovité listy. Plodem jsou semena uložená v šiškách.¹⁷⁶

V Řecku se nejčastěji vyskytuje cypřiš stálezelený (*Cupressus sempervirens*). V češtině má jeho název i synonymum v podobě cypřiš pravý (obr. 321-322). Je to strom 15 až 25 m vysoký s průběžným kmenem s úzce sloupovitou korunou, ale může mít i korunu rozložitou. Listy má vstřícné šupinaté a po rozemnutí vonné. Barva listů je černozeleň. Šišky mají kulovitý až vejčitý tvar.¹⁷⁷

2. 4. 3. Zobrazení rostlin na minojských a mykénských freskách

2. 4. 3. 1. Minojské a mykénské fresky, na kterých jsou rostliny vyobrazeny

2. 4. 3. 1. 1. Knossos

V Knossu bylo nalezeno velké množství fresek, kde je zachycena flora.

Za nejstarší je považována freska *Sběrač šafránu* (obr.1). Byla nalezena v roce 1900 v oblasti raného depozitu (Early Keep) v severozápadní části paláce. Arthur Evans ji datoval do období MM II, ale dnes je spíše řazena do období MM IIIB nebo případně do doby LM IA. Tato freska byla původně špatně rekonstruována. Sběrač šafránu byl rekonstruován jako

MÖBIUS 1933, 15-17.

PAPIOMITOGLOU 2006, 193.

¹⁷⁴ MLADÁ 1987, 130-131.

¹⁷⁵ PAPIOMITOGLOU 2006, 193.

¹⁷⁶ VĚTVIČKA 1999, 148-151.

¹⁷⁷ Ibidem, 150-151.

chlapec s modrou kůží (obr.2). První pochybnosti o tom, že je freska, respektive sběrač na fresce, špatně interpretován a rekonstruován byly vzneseny již v roce 1936. V roce 1939 vzniká první rekonstrukce fresky, kde je sběrač interpretován jako opice (obr.3). Správnost této interpretace může být potvrzena i nálezem fresky s podobnou tématikou na Akrotiri, kde opice podává šafrán bohyni, nebo nálezem fresky opic a ptáků v Domě fresek v Knossu. Opice byly malovány v minojské kultuře modrou barvou. Rekonstrukce, která patrně nejvíce odpovídá minojskému originálu, je od Marka Camerona z roku 1975 (obr.4).¹⁷⁸ Freska zachycuje opici, jak trhá šafrán na skalách a ukládá ho do košíčků. Perspektiva je pojata tak, jak bylo v minojské kultuře obvyklé, skály se šafránem jsou zobrazeny na spodním i horním okraji fresky, aby bylo zřejmé, že opice se nachází ve skalách. Mark Cameron rekonstruoval celou místnost tak, že na každé stěně je v horní třetině panel s freskou zobrazující opici sbírající šafrán. Dva panely znázorňují opici, jak sbírá šafrán, a na třetím je opice stojící na zadních a nesoucí či zvedající košík se šafránem.¹⁷⁹

Štukový *Reliéf s divokým býkem* (obr. 5) byl nalezen v roce 1900 v západní lodžii severního vstupu. Byli zde nejméně dva býci, žena, snad akrobatka (?) a olivovníky. Celý výjev je vyobrazen ve skalnatém prostředí. Reliéf je podle stylu býka datován do období LM IB až LM II.¹⁸⁰ Sinclair Hood ho datuje do období MM IIIB.¹⁸¹

Fresková výzdoba Trůnního sálu (obr. 6 a-c) byla nalezena v roce 1900. Místy ještě držela na stěnách, ale byla z části zčernalá od ohně. Fresky byly několikrát rekonstruovány, snad nejpřesnější je rekonstrukce od Marka Camerona: po stranách trůnu jsou proti sobě heraldicky umístění ležící gryfové. Mezi nimi a trůnem vyrůstá z každé strany vždy jedna palma, pravděpodobně datlovník. Přírodní prostředí je naznačeno i šáchorem nebo rákosím rostoucími okolo gryfů. Rozdílů mezi jednotlivými rekonstrukcemi je mnoho. Obecně lze říci, že rekonstrukce z počátku 20. století byly přizpůsobeny dobovému vkusu a méně odpovídají nálezové situaci než rekonstrukce Marka Camerona. Fresková výzdoba bývá datována do období LM II až LM III A.¹⁸² Sinclair Hood datuje výzdobu Trůnního sálu do období LM II.¹⁸³

¹⁷⁸ BOUZEK 2010, 27.

IMMERWAHR 1990, 170.

¹⁷⁹ EVELY 1999, 50, 120-121, 238.

IMMERWAHR 1990, 21, 41-42, 162, 170.

¹⁸⁰ IMMERWAHR 1990, 85-88, 162, 174.

¹⁸¹ HOOD 1978, 72.

¹⁸² IMMERWAHR 1990, 84, 96-98, 176.

Freska stromu a zápolení s býkem (obr. 7) byla objevena v roce 1903 v povrchovém depositu mezi severozápadní pokladnicí a prostorem divadla. Na fragmentu je strom, pravděpodobně olivovník a býčí nohy. Freska je datována do období LM II až LM III.¹⁸⁴

Freska štítů (obr. 8. 9) byla nalezena mezi lety 1901 a 1902 v místnosti, kde byla objevena pečeť s démony. Byla objevena ve spálených fragmentech, to poukazuje na fakt, že byla zničena spolu s palácem. Je rekonstruována u Arthura Evanse¹⁸⁵ do tzv. Haly sloupů, nese vyobrazení tří bilobálních štítů, pod kterými je na pozadí namalována ubíhající spirála, kde středy jednotlivých spirál jsou tvořeny rozetami. Freska je nejčastěji datována do období LM II až LM IIIA.¹⁸⁶

Freska s delfíny (obr. 10, 11) byla nalezená v roce 1902 v Královnině megaru. Fragmenty byly rekonstruovány tak, že ústředním motivem je pět delfínů, okolo nich je mnoho malých různých ryb. Na horním i dolním okraji fresky je znázorněno dno moře. Pod fresku byl umístěn pás rozet, který je i okolo oken a dveří. Arthur Evans¹⁸⁷ datoval tuto fresku do období MM IIIB, ale dnes bývá spíše datována do období LM IA nebo i do pozdějšího období.¹⁸⁸

Princ v liliích (obr. 12-14) byl nalezen v roce 1901 v jižní části severojižního koridoru na západní stěně. Figura je provedena v mělkém štukovém reliéfu a malba je nanesena technikou al fresco. Freska byla několikrát rekonstruována. Největší rozdíly jsou u rekonstrukcí v pozadí figury.¹⁸⁹ U některých rekonstrukcí je figura mezi liliemi,¹⁹⁰ u jiných je okolo sebe nemá,¹⁹¹ a nemusí mít ani ozdobnou pokrývku hlavy, kterou zdobí lilie.¹⁹² Kněz či princ má okolo krku namalovaný náhrdelník s motivem květů lilie. U prvně jmenované rekonstrukce je pod levou paží mladíka rekonstruován fragment fresky zobrazující motýla.

EVELY 1999, 202-203.

¹⁸³ HOOD 1978, 67.

¹⁸⁴ CAMERON, HOOD 1967, 38.

IMMERWAHR 1990, 99, 176-177.

¹⁸⁵ EVANS 1928, 303.

¹⁸⁶ IMMERWAHR 1990, 99, 138-140, 177.

¹⁸⁷ EVANS 1921, 542.

EVANS Arthur: The Palace of Minos at Knossos. Volume III, London 1930, 375-378.

¹⁸⁸ IMMERWAHR 1990, 48, 92, 102, 171.

¹⁸⁹ Ibidem, 52-53, 161-162, 171.

¹⁹⁰ Rekonstrukce od Emile Gilliérona (obr. 12)

¹⁹¹ Rekonstrukce od Marka Camerona (obr. 13)

¹⁹² Rekonstrukce od Wolfa-Dietricha Niemeiera (obr. 14)

Datace této fresky se různí. Sara Immerwahr uvádí dataci LM IA jako nejistou, ale píše, že freska musí být ranější než z kontextu LM IIIB. Uvádí i jako možnou variantu dataci od Bernda Kaisera,¹⁹³ který tuto fresku datuje do období LMIB až LMII na základě bází lilií, které jsou na náhrdelníku.¹⁹⁴ Je ale otázkou, zda je možno zakládat dataci z velké části na rekonstrukci, jak to učinil Bernd Kaiser.

U fresky *Ženy v modrém* (obr. 15-16) neznáme dobu objevu. Nalezena byla vně severní stěny tzv. královských magazínů, snad byla původně v oblasti východní haly. Rekonstrukci provedl Emile Gillérion pro Arthura Evanse. Jedná se o skupinu tří žen, které za sebou mají modré pozadí. Žena nejvíce vlevo má natočenou hlavu doleva, ostatní dvě doprava. Všechny tři ženy mají ve vlasech řetízky, některé z nich jsou sestaveny z prvků zobrazujících květy šáchoru. Obě ženy, které mají otočenou hlavu doprava, mají na krku a na ruce řetízky a náramky, z ženy vpravo je vidět pouze jedna ruka. Náhrdelník je tvořen články připomínajícími květy šafránu a náramky jsou sestaveny z prvků, zobrazujících květy šáchoru. Freska je datována do období MM IIIB až LM IA.¹⁹⁵

Freska *Posvátný háj a tanec* (obr. 17) byla nalezena společně s Chrátovou freskou (obr. 18-20) roku 1900 malé místnosti v severní části centrálního dvora. Na fresce jsou dole tančící ženy, výše je dav diváků či tanečníků a tři olivovníky. Freska bývá podle stylu malby olivovníků datována do období MM IIIB až LM IA.¹⁹⁶

Freska čtyřnásobných spirál (obr. 21) byla nalezena v roce 1900 v malé místnosti v severní části u centrálního dvora. Zobrazuje čtyřnásobné spirály, mezi kterými jsou umístěny rozety. Je datovaná do období MM IIIB až LM IA.¹⁹⁷

Štukový reliéf šáchoru (obr. 22) byl nalezen v roce 1902 v jihozápadním rohu jižního světlíku Královnina megaru. Zachoval se pouze fragment květu šáchoru. Datace tohoto fragmentu je velmi nejasná.¹⁹⁸

Freskový vlys s břečťanem a šáchorem (obr. 23) byl nalezen patrně roku 1902, ale datum není zcela jisté, pod povrchovou vrstvou ve východní části světlíku Haly dvojitéh

¹⁹³ Bernd. KAISER: Untersuchungen zum minoischen Relief, Bonn 1976, 284.

¹⁹⁴ IMMERWAHR 1990, 52-53, 161-162, 171.

¹⁹⁵ Ibidem, 54, 58-59, 162, 172.

¹⁹⁶ Ibidem, 65-66, 71, 173.

¹⁹⁷ Ibidem, 178.

¹⁹⁸ EVANS 1930, 371-372.

IMMERWAHR 1990, 219, 178.

seker. Představuje pás geometrizedovaných listů břečťanu spojených s květy šáchoru.¹⁹⁹ Arthur Evans ho datuje do konce období LM IA.²⁰⁰

Výzdoba koupelny u Královnina megara nenesie až na ozdobný vlys (obr. 24) florální motivy. Na něm jsou běžící spirály, jež mají ve středu ozdobné rozety.²⁰¹ Fresková výzdoba je Sirem Arthurem Evansem datována do LM IA.²⁰²

Freska opic a modrých ptáků (obr.25-29) z Domu fresek byla nalezena v místnosti D²⁰³ mezi lety 1923 až 1926.²⁰⁴ I tato freska byla několikrát rekonstruována. Datována je do období MM IIIB až LM IA. Mark Cameron ji rekonstruoval na tři stěny místnosti. Freska zachycuje krajinu s potokem, šesti opicemi a deseti ptáky, patrně holubicemi. Je umístěna v horní polovině stěny, je ohraničena svrchu barevnými ornamentálními pruhy, do kterých místy zasahuje výjev. Pod freskou nechává Cameronova rekonstrukce jednobarevnou omítku. Při pohledu na Cameronovu rekonstrukci místnosti, je na zdi nejvíce vlevo zachycena opice ve skoku, jedna sedící holubice na skále a jedna letící. Převládá zde červená barva. Na prostředním panelu je ve spodním levém rohu zobrazena opice, která si prohlíží šáchor, nad ní letí dvě holubice, každá opačným směrem. Dále, více doprava od první opice, je opice, která stojí na třech a čtvrtou packou se opírá o skálu a otáčí se na poslední opici namalovanou ve spodní polovině fresky, která sedí a jí. Ve středu fresky v horní polovině je opice u potoka, drží si levou přední packu pravou. Poslední opice z této fresky je v horní polovině fresky nejvíce k jejímu pravému okraji. Stojí na čtyřech vedle potoka, na který se dívá. Zcela vpravo jsou dvě holubice, které letí směrem k poslední stěně. Na pravé stěně jsou čtyři holubice. V levé části dvě letí směrem k pravé části fresky, ve středu je holubice sedící na skále a v pravém dolním rohu je poslední, která přistává na skalní výčnělek. Na celé fresce je zobrazena rozmanitá flora – vlčí bob, břečťan, myrta, rákosí, šáchor, šafrán, růže nebo granátovník, lír, lilie, kosatec.²⁰⁵

¹⁹⁹ EVANS 1930, 193.

IMMERWAHR 1990, 143, 178.

²⁰⁰ EVANS 1930, 193.

²⁰¹ IMMERWAHR 1990, 179.

²⁰² EVANS 1930, 383.

²⁰³ V katalogu k výstavě viz EVELY 1999, 247 je uvedena místnost pod označením Q, nikoliv D, jak uvádí Sarah Immerwahr viz IMMERWAHR 1990, 170. .

²⁰⁴ IMMERWAHR 1990, 170.

²⁰⁵ EVELY 1999, 235, 247.

IMMERWAHR 1990, 42-46, 170.

Freska šafránu a divokých koz (obr. 30) nalezená v místnostech E-F²⁰⁶ v Domě fresek mezi lety 1923 a 1926. Freska je datována do období MM IIIB až LM IA. Mark Cameron rekonstruoval fresku do místnosti F.²⁰⁷ Na fresce jsou zobrazeny ve spodních dvou třetinách dvě divoké kozy stojící proti sobě. Bývají označovány Agrimi nebo Kri-Kri a dnes to jsou jediné divoce žijící kozy v Evropě. Mezi nimi je olivovník. Pozadí tohoto pásu fresek je bílo-šedé. V horní třetině je za zvlněnými liniemi černé, bílé a modrošedé barvy, snad znázorňujícími hory namalována žlutá plocha se sedmi trsy šafránů. Uprostřed fresky svrchu je zobrazena skála.²⁰⁸

Fragmenty fresky s vyobrazením sápy nebo zimolezu etruského (obr. 31) byly nalezeny v Domě fresek, ale bližší lokalizace je neznámá, snad patří k *Fresce opic a modrých ptáků*.²⁰⁹ Datace fresek je nejistá, ale je pravděpodobné, že pocházejí z období MM IIIB až LM IA, jako ostatní fresky z tohoto domu.

Fragment štukového reliéfu s listnatou rostlinou (obr. 32) z Domu fresek, i jeho bližší lokalizace je neznámá.²¹⁰ Martin Möbius uvádí, že na základě tvaru listu by se mohlo jednat o hluchavku nebo čistec, případně kopřivu kulonosnou. Dále připomíná, že žilnatinou listu připomíná listy topolu černého a vinné révy. Ztotožnění s vinnou révou je málo pravděpodobné z důvodu velmi signifikantního tvaru jejích listů, ale nelze jednoznačně vyloučit.²¹¹ Datace reliéfu není jistá, ale patrně pochází z období MM IIIB až LM IA, jako ostatní fresky z tohoto domu.

Přírodní scéna I (obr. 33) na fresce nalezené roku 1908 v Jižním domě jsou vyobrazeny tři rostliny, ani jedna se nezachovala celá, takže jejich botanické určení je nejisté, a pták. Jedna rostlina by mohla být šáchor, případně rákosí, druhá zobrazuje fragment rostliny, která by mohla být interpretována jako stonky a listy od lilí nebo kosatců a třetí je

MARINATOS 1993, 194.

²⁰⁶ V katalogu k výstavě viz EVELY 1999, 245 je uvedena místnost pod označením T, nikoliv F, jak uvádí Sarah Immerwahr viz IMMERWAHR 1990, 170..

²⁰⁷ IMMERWAHR 1990, 170.

²⁰⁸ EVELY 1999, 245.

IMMERWAHR 1990, 46, 170.

²⁰⁹ MÖBIUS 1933, 26-27.

EVANS 1928, 464-465.

²¹⁰ MÖBIUS 1933, 30.

EVANS 1928, 464.

²¹¹ MÖBIUS 1933, 30.

neurčitelná rostlina. Dále se z této fresky zachoval pták. Freska je datována do období MMIIIB až LM IA.²¹²

Přírodní scéna II (obr. 34,35) nalezená v roce 1901 v Jihovýchodním domě zobrazuje dvě myši lezoucí po trávovité, případně rákosovité rostlině.²¹³ Rekonstrukci této části výjevu známe od Marka Camerona.²¹⁴

Dále byly v Jihovýchodním domě nalezeny ještě *dva fragmenty fresek*. Jeden nese zobrazení lilií (obr. 37).²¹⁵ Na druhém je vyobrazena část olivové větvičky (obr. 36).²¹⁶ Fragmenty jsou datovány do období MM IIIB až LM IA.

Fragmenty fresky s vyobrazením listnatce trnitého (obr.38) byly nalezeny v domě, který leží severně od Královské cesty. Jsou to tři fragmenty fresky, na nichž jsou zobrazeny listy a plody listnatce trnitého. Fragmenty jsou datovány nálezovým kontextem do období LM IA.²¹⁷

Fragmenty *Fresky s rákosím* (obr. 39) byly nalezeny v domě, který leží severně od Královské cesty. Na fresce bylo vyobrazeno rákosí modrou, olivově zelenou a hnědočervenou barvou. Nad rákosím byla, dle rekonstrukce Marka Camerona, bordura zdobená pruhy. Freska je datována do období LM IIIA.²¹⁸

Florální freska (obr 40) nalezená ve městě v tzv. Nezkoumaném domě v místnosti P zobrazuje čtyři druhy rostlin. Dva druhy rostlin jsou zcela ojedinělé, ale neurčitelné a není k nim dosud známa žádná paralela. Ačkoliv jedna bývá v literatuře označena názvem „sasanka (*Anemone*)“ s jejím botanickým určením to nesouvisí. Jde pouze o „pracovní“ označení. Třetí rostlina bývá označována jako rostlina vrbovitého charakteru. Čtvrtým druhem rostlin je travina, ale její bližší určení není bohužel také možné. Freska je datována do období LM IA.²¹⁹

²¹² IMMERWAHR 1990, 45, 170.

Arthur EVANS: The Palace of Minos at Knossos. Volume II. Part I, London 1928, 378-379.

²¹³ IMMERWAHR 1990, 171.

²¹⁴ EVELY 1999, 220.

²¹⁵ Mark CAMERON, Sinclair HOOD: Catalogue of Plates. in Sir Arthur Evans' Knossos Frescoes Atlas, London 1967, 37.

IMMERWAHR 1990, 45, 67, 171.

²¹⁶ EVANS 1921, 536.

²¹⁷ EVELY 1999, 214.

²¹⁸ Ibidem, 206-207.

²¹⁹ Ibidem, 208-209.

Freska „s věnci“ (obr 41) byla nalezena v Severním domě mezi lety 1978 až 1982. Hlavní panel zobrazuje pět věnců tvořených florálními prvky na hořčičně žlutém pozadí. Menší panel je namalován obdobně, nese tři věnce, ale je na méně jasně žlutém pozadí. Barva pozadí je spíše žluto-okrová. Na panelu s pěti věnci rozeznáváme zleva doprava: na prvním věnci stylizované květy růží nebo cistů, případně sasaneček, na druhém listy dobromyslu nebo břečťanu, na třetím poloviny květů červené lilie, na čtvrtém listy olivy nebo myrty a na posledním květy červené lilie. Na menším panelu je možno rozpoznat pouze florální prvky prvních dvou věnců zleva, třetí je natolik poničen, že rozpoznání motivu neumožňuje. Na prvním věnci zleva na menším panelu jsou zobrazeny růže nebo cisty, případně sasanky, na druhém jsou květy šafránu. Věnce jsou svrchu převázány ozdobnými stuhami s korálky. Ukončení stuh má vzhled florálních dekorů. U všech věnců, s výjimkou druhého na větším panelu, je ukončení v podobě květu šáchoru. Na posledním má podobu červených liliových květů. Fresky musí být datovány před konec období LM IB, protože v tomto období byl dům zničen.²²⁰

Freska koroptví a dudka (obr. 42) byla nalezená mezi lety 1923 až 1924 v Karavanseraj. Freska tvoří malovaný vlys v horní části stěny. Stěna je zdobena malovanými okrovými pilastry s červenými bázemi a modrými hlavicemi a žluto-okrovým architrávem na bílém pozadí. Na vlysu je zobrazeno osm koroptví, jeden dudek a velké množství vajec. Celý výjev je zasazen do přírodní krajiny, kde je modrou barvou patrně znázorněna voda. Zcela vlevo jsou na fresce zobrazeny dvě koroptve za sebou, které se dívají směrem doprava, kde stojí třetí koroptev, která se dívá na první dvě. Dále vpravo je dudek, který se dívá také doleva. Následuje koroptev s roztaženými křídly (jako by chtěla vzlétnout). Je natočena také doleva. Za ní jsou tři vajíčka větší velikosti než ostatní vejce na fresce zobrazená. Poté následují opět dvě koroptve v zákrytu, přední má méně roztažená křídla, zadní se otáčí zpět směrem doprava. Pak následuje velká skupina vajec, mezi nimiž stojí předposlední koroptev, která se dívá směrem doleva. Za ní následuje poslední, z té je rekonstruována pouze část. Dívá se doleva a má pod sebou jedno vejce. Na fresce je zobrazena kapara trnitá²²¹, nebo dobromysl²²², myrta a v pravém dolním rohu čekanka²²³. Freska je datována do období LM IB.²²⁴

²²⁰ WARREN187-199.

EVELY 1999, 215-216.

²²¹ MÖBIUS 1933, 20.

²²² Ibidem, 30.

U fresky *Žena v červeném* (obr. 43) nevíme ani místo ani rok nalezení. Jedná se o fragment, jenž představuje část výstřihu, tři prameny vlasů a část oděvu ženy. Tento fragment bývá rekonstruován na základě fresky *Ženy v modrém*, neboť oblečení je patrně zcela stejného střihu. Je možno tedy předpokládat, že i tato žena mohla mít ve vlasech, na krku a na ruce řetízky tvořené články s florální tematikou. Na rekonstrukci této fresky je umísťována na hlavu ženy čelenka s rozetami a do vlasů řetízky sestavené z prvků, které zobrazují květ šáchoru. Bývá datována do období LM IA.²²⁵

U *fragmentu fresky s olivovou větvičkou nebo větvičkou myrty* (obr. 44) neznáme místo nálezu. Na fragmentu jsou zachyceny větvičky a lístky rostliny. Freska není datována.²²⁶

S florální tematikou byly nalezeny ještě *tři fragmenty fresek*, u kterých není známo přesné místo ani doba nalezení. Na prvním je zachycena snad *větvíčka olivovníku* (obr. 45), druhý představuje *lístky od blíže neurčitelné rostliny* (obr. 46) a na třetím je zobrazena *část blíže neurčitelné rostliny* (obr. 47). Fragmenty spadají do období LM IA.²²⁷

2. 4. 3. 1. 2. Amnissos

Ve vile v Amnissu byly nalezeny fragmenty fresky, která patrně zdobila celý prostor pokoje v místnosti číslo 7.

Freska lilií (obr. 54) byla nalezena mezi lety 1932 až 1933. Freska je z části vytvořená jinou technikou než pouze al fresco, neboť bílé části lilií jsou vykládané do červeného povrchu (incavo technique). K této fresce patří dva větší celky spadlé u západní stěny zobrazující bílé lilie na červeném povrchu, rostlinu mátovitého vzhledu, pravděpodobně medovník meduňkovitý a kosatce na červenobílém pozadí s „mramorovým“ podstavcem spadlé u západní stěny. U jižní zdi bylo nalezeno ostění zdobené geometrickým vzorem, do kterého jsou začleněny stylizované květy šáchoru, dále zde byly nalezeny shluky šafránu a úponky vinné révy.²²⁸ Rekonstrukci celé fresky, tedy rozmístění rostlin v místnosti, provedl

²²³ Ibidem,

²²⁴ EVANS 1928, 109-116, frontispice.

IMMERWAHR 1990, 78-79, 174.

²²⁵ EVELY 1999, 186.

IMMERWAHR 1990, 54, 59, 172.

²²⁶ CAMERON, HOOD 1967, 38.

²²⁷ CAMERON, HOOD 1967, 22.

IMMERWAHR 1990, 179.

²²⁸ Reynold HIGGINS: Minojské a mykénské umění, Praha 1973, 96-97.

IMMERWAHR 1990, 78, 180.

Mark Cameron v roce 1978. V jeho rekonstrukci je na jižní zdi umístěna bohyně. Výše popsaná fresková výzdoba bývá datována do období MM III až LM IA.²²⁹

2. 4. 3. 1. 3. Archanes

Fragmenty fresek z této lokality nebyly dosud publikovány. Jsou datovány do období LM IA a LM IB a některé z nich nesou florální výzdobu. Nalezeny zde byly fragmenty fresek se zobrazením šafránu (obr. 55), kosatce (obr. 56), myrty (obr. 57), rákosovité rostliny a myrty (obr. 58), dva fragmenty se zobrazením palmy (obr. 59-60), dva s rostlinou, kterou nelze botanicky určit (obr. 61-62), fragment štukového reliéfu se zobrazením břečťanu (obr. 63) a fragment štukového reliéfu patrně se zobrazením květu šáchoru (obr. 64).

2. 4. 3. 1. 4. Ayia Triada

Na lokalitě Ayia Triada byly nalezeny čtyři fresky, ale ne všechny mají florální výzdobu a sarkofág, který je zdoben freskovou výzdobou.

Freska s bohyní v přírodě (obr. 65) známá též pod názvem Zahradní freska byla nalezena v roce 1903 v místnosti číslo 14. Byla několikrát rekonstruována. Zřejmě zobrazovala scénu, která byla rozložena na tři stěny místnosti. Markem Cameronem byla rekonstruována takto: na jižní stěně byla zobrazena klečící ženská postava, která je mezi rostlinami. Ty je možno určit jako violku, lilii, jitrocel, šafrán, šáchor, myrtu a břečťan. Ruce ženské postavy jsou ohnuté v loktech, směřují směrem k další ženské figuře, snad bohyni, která byla namalována na východní stěně. Bohyně sedí na podstavě, která je podobná podstavě zobrazené pod bohyní na fresce Sběraček šafránu (obr. 110-113) v Akrothiri. Bohyně z Ayia Triady má ruce mírně rozpažené směrem k oběma krajním částem fresky a je hlavou otočená směrem k poslední části fresky, na které jsou vyobrazena zvířata mezi rostlinami. Má oproti adorantce pestrý oděv a u nohou má také rostliny. V poslední části fresky, která bývá připisována severní stěně, byly v přírodním prostředí zachyceny dvě kozy, tři kočky a dva ptáci, na které kočky číhají. Tato freska bývá na základě stylu datována do období LM IA.²³⁰ U této fresky bývá zmiňováno, že se pravděpodobně nejedná o divokou přírodu, ale patrně o posvátnou zahradu. Posvátné zahrady, přiléhající ke svatyním, jsou

²²⁹ EVELY 1999, 131-132, 183.

²³⁰ EVELY 1999, 241-243.

IMMERWAHR 1990, 49-50, 180.

archeologicky doloženy například na Kypru v Kitionu v areálu II z pozdní doby bronzové, ale patrně byly i na Krétě.²³¹

Sarkofág (obr. 66-70) byl objeven v roce 1903 v malé hrobce severovýchodně od vily. Na svých delších stranách má dvě scény, kde jsou vyobrazeny rostliny. Na obou stranách je zobrazeno procesí žen a mužů, na straně označované A je procesí před hrobem. Je zde vyobrazena blíže neurčitelná rostlina na pravém kraji fresky. Na straně B je zobrazena oběť býka před svatyní, u svatyně je posvátný strom. Na všech stranách sarkofágu jsou ozdobné pásy, kde jsou zobrazeny i rozety. Bývá datován do období LM IIIA.²³²

Freska žen s jelenem na oltáři (obr. 71) nalezená v roce 1908 v destrukci mezi hrobem, v kterém byl nalezen sarkofág, a vilou. Zobrazuje ženy a jelena na oltáři. K fresce náleží i ozdobný pás bordury, kde jsou zobrazeny rozety.²³³

Freska *Procesí žen ke svatyni* byla nalezena v roce 1908 ve stejné destrukci jako výše zmíněná Freska žen s jelenem na oltáři.. Jedná se o nejlépe zachovanou fresku z tohoto místa v Ayia Triadě. Tuto fresku uvádí Sara Immerwahr jako nepublikovanou. Je na ní zobrazena sedící ženská figura, patrně bohyně, vlevo od ní jsou čtyři ženy mezi palmami, pravděpodobně datlovník, a dole pod nimi je šest nebo více žen, které asi tančí, mají paže položené na ramena okolních žen. Freska je datována do období LM IIIA.²³⁴

2. 4. 3. 1. 5. Faistos

V tomto paláci bylo nalezeno poměrně málo fresek na to, jak je palác rozsáhlý. Jejich stav je velmi fragmentární.

S florální výzdobou se setkáme na fragmentech nalezených v místnostech 77 a 79. Byl zde nalezen fragment fresky, na kterém je na krémovém pozadí namalován červenou barvou *stonek a listy* (obr.72) rostliny, další fragment zobrazuje *stonky s dlouhými trávovitými listy* (obr. 73) a třetí zachycuje *část ornamentálního kruhu* (obr. 74), ve kterém jsou namalovány rozety. Všechny tyto fragmenty jsou datovány do období LM I.²³⁵

²³¹ Vassos KARAGEORGHIS: Kition. Mycenaean and Phoenician Discoveries in Cyprus, London 1976, passim.
Z konzultace k bakalářské práci s prof. PhDr. Janem Bouzkem, DrSc., 3. 8. 2011

²³² IMMERWAHR 1990, 100-102, 180-181.

²³³ Ibidem, 102, 181.

²³⁴ Ibidem.

²³⁵ IMMERWAHR 1990, 183.

Luigi PERNIER: Il palazzo minoico di Festos, Roma 1935 Tav. XL.

V domě na jižním svahu byly nalezeny dva fragmenty ornamentálních fresek (obr. 75). Na jednom fragmentu je florální výjev - stylizované listy a stonek. Oba dva jsou z období MM IIIB.²³⁶

S rostlinným motivem byla nalezena ještě jedna část fresky: *fragment s modrým šáchorem na bílém pozadí*. Byl nalezen v prostoru zničeném erozí, není tedy možné ho přesně datovat a lokalizovat. Mohl by možná pocházet z období starého paláce.²³⁷

2. 4. 3. 1. 6. Katsamba

Tato lokalita byla přístavním městem Knossu. Byla zde nalezena miniaturní freska letících ptáků.

Freska letících ptáků (obr. 76-77) zobrazuje dva dudky letící nad rákosím. Freska je datována kontextem budovy do období MM IIIB až LM IA.²³⁸

2. 4. 3. 1. 7. Mallia

V paláci v Mallii nebyly nalezeny žádné figurální fresky snad s výjimkou jednoho fragmentu fresky, na kterém by možná mohla být vyobrazena mužská hlava, ale s jistotou se to nedá určit.

Dekoratívni freska z domu E v Mallii nalezená v roce 1959 zobrazuje vodorovné pruhy a metopy se stylizovaným florálním pásem, snad s rozetami uspořádanými do věnců. Freska je datována do období LM I.²³⁹

2. 4. 3. 1. 8. Palaikastro

Fragmenty ze štukového reliéfu žen byly nalezeny mezi lety 1902 až 1906 v domě E. Zobrazují ruce žen a malý fragment šafránových květů, které snad byly výzdobou sukní žen. Reliéf je datovaný do období LM I.²⁴⁰

2. 4. 3. 1. 9. Prasa

²³⁶ IMMERWAHR 1990, 22-23, 183.

PERNIER 1935, Tav. XL.

²³⁷ IMMERWAHR 1990, 102, 181.

²³⁸ Ibidem, 183.

Maria C. SHAW: A Minoan Fresco from Katsamba, in: American Journal of Archaeology, Vol. 82, No. 1, Boston 1978, 27-34.

²³⁹ IMMERWAHR 1990, 182.

²⁴⁰ Ibidem, 183.

Tato lokalita patří do přístavní oblasti Knossu. V roce 1951 zde byla v domě A nalezena *Freska s miniaturními cypřiši*. Freska zobrazuje sedm cypřišů zobrazených za šera. Tato freska byla datována do období LM IA.²⁴¹

2. 4. 3. 1. 10. Tyliossos

Freska s vějířem nebo s trojitou palmou byla nalezená v roce 1912 v domě A. Výzdoba této fresky byla dlouho považována za zobrazení vějíře, ale později byla Marií C. Shaw interpretována jako trojitá palma, pravděpodobně datlovník. Je datována do LM I.²⁴²

2. 4. 3. 1. 11. Zakros

Vlys s reliéfem spirál byl nalezen v slavnostním sále a patrně zdobil všechny stěny. Má modré pozadí s bílými spirálami, jejichž centra tvoří rozety, malované různými barvami. Je datován do období LM I.²⁴³

2. 4. 3. 1. 12. Akrotiri

Lokalita nacházející se na ostrově Thera, bývá někdy označována jako „Pompeje doby bronzové“ pro velké množství fresek zde nalezených. Na freskových malbách je zachycena rozmanitá a bujná příroda, která ovšem byla zničena vulkanickou erupcí spolu s lokalitou. Dodnes na ostrově není tak bujná vegetace, jak ji zachycují fresky.

V Domě žen v místnosti 1 v západní sekci byla nalezena v roce 1971 *freska se zobrazením líru přímořského nebo šáchoru papírodárného* (obr. 78). Tato freska je rekonstruována za jižní, západní a severní zeď. Na jižní zdi jsou zobrazeny dvě rostliny vždy se třemi květy, na západní a severní zdi se dochovala vždy jedna rostlina. Rostliny jsou geometrizované a zjednodušené. Christos Doumas²⁴⁴ a Spyridion Marinatos²⁴⁵ uvádějí tuto rostlinu jako lír přímořský, ale Sara Immerwahr²⁴⁶ uvádí tutéž rostlinu na stejné fresce jako šáchor papírodárný, tuto interpretaci podporuje ve svém článku i Isabelle Cerceau,²⁴⁷ když

²⁴¹ Ibidem, 67, 183.

²⁴² Ibidem, 67, 184.

²⁴³ Ibidem, 184.

²⁴⁴ Christos DOUMAS: The Wall-paintings of Thera, Athens 1992, 36-37.

²⁴⁵ Spyridion MARINATOS: Excavations at Thera V, Athens 1972, 15.

²⁴⁶ IMMERWAHR 1990, 186.

²⁴⁷ CERCEAU 1985, 181.

píše, že výška rostliny zobrazené na freskách neodpovídá líru přímořskému. Freska je datována do období LM IA²⁴⁸

V Západním domě v místnosti 5 mezi lety 1971 až 1972 v jihovýchodním vchodu byla nalezena *Freska mladé kněžky* (obr. 79). Kněžka nese v rukou mísu snad s červenými plody a blíže neurčitelným listem. Freska je datována do období LM IA²⁴⁹

Miniaturní freska byla nalezená v Západním domě v místnosti 5 mezi lety 1971 až 1972. Název Miniaturní freska zahrnuje tři fresky: fresku *Setkání na kopci*, *Říční krajinu* a *Fresku s flotilou*

Na severní stěně byla nalezena freska *Setkání na kopci* (obr. 80-81). Freska zobrazuje vlevo postavy, které se k sobě blíží a vystupují na kopec, v pravé horní části jsou zobrazeni vojáci a pastevci i s kozami a ovci, částečně je zde vymalována i architektura. Na domech na střechách a před nimi, se nacházejí figury. Nad domem jsou zobrazeny dva stromy v ohrazeném prostoru a dvě keramické nádoby, které stojí na blíže neurčitelném předmětu, stůl, pravděpodobně s kusem látky. V pravé dolní části je zobrazeno moře s třemi fragmenty lodí z nichž na jedné stojí bojovník. Další bojovníci jsou zobrazeni spadlí do moře. Na břehu moře je dochován fragment zobrazující část architektury a dva bojovníky. Freska je dochována fragmentárně oproti jiným na Thēře.²⁵⁰

Na východní stěně se nachází freska *Říční krajina* (obr. 82-84), někdy též nazývaná *Nilská krajina*. Freska zobrazuje řeku s okolím, která bývá ztotožňována s severoafrickou krajinou. Existuje mnoho interpretací toho, jakou krajinu freska znázorňuje, zda jde o zobrazení krajiny v okolí Nilu, nebo libyjské krajiny²⁵¹, z důvodu, že celá fresková výzdoba bývá interpretována jako výprava do Libye, ale známé jsou i teorie, kde je *miniaturní freska* zasazována do egejského prostředí.²⁵² Je ale zřejmé, že *Říční krajina* zobrazuje spíše severoafrickou krajinu v okolí řeky, neboť flora zde namalovaná je odlišná od flory zobrazené na jiných minojských freskách. Zcela vlevo je vidět letící pták, mezi ním a gryfem se

²⁴⁸ IMMERWAHR 1990, 54-58, 186.

²⁴⁹ DOUMAS 1992, 56-57.

²⁵⁰ Ibidem, 58-63.

IMMERWAHR 1990, 70-75, 187.

²⁵¹ Pravděpodobnější i tím, že zobrazená řeka není nikterak velká - z konzultace k bakalářské práci s prof. PhDr. Janem Bouzkem, DrSc., 8. 8. 2011

²⁵² Lyvia MORGAN: The Miniature Wall Paintings of Thera. A Study in Aegean Culture and Iconography, Cambridge 1988, 88-92.

IMMERWAHR 1990, 187.

nacházejí tři vzrostlé palmy, pravděpodobně datlovník, dále následuje šakal a divoká kočkovitá šelma, oba ve skoku, lehce za polovinou fresky jsou zobrazeni dva vodní ptáci a od nich nalevo je již na fresce pouze flora. Přes celý pás fresky je zobrazena mírně meandrující řeka, kolem které jsou na celém pásu namalovány rostliny, které je možno určit jako palmy, pravděpodobně datlovník, šáchor, rákosí, trávovité rostliny a rostliny vrbovitého typu.²⁵³

Na jižní stěně je *Freska s flotilou* (obr. 85-90), někdy též nazývaná *Návrat flotily*.²⁵⁴ Na levém a pravém kraji fresky se nachází město. Nad městem v levé části je vidět na kopcích stromy, rákosí a jeleny, kteří jsou pronásledováni kočkovitou šelmou, snad lvem. V pravé části není vegetace na pevnině vyobrazena. U obou měst je namalován přístav. Mezi zobrazenými pevninami je moře s loděmi a delfíny. Některé lodě mají na přídi ozdoby s florálním námětem, není možno určit o jakou rostlinu se jedná, nebo zde mají ozdobu ve tvaru motýla, případně obě varianty zároveň, ale na fresce jsou i lodě, zcela bez těchto ozdob. Nejhonosnější loď na fresce má mezi stěžněm, přídi a zádí zobrazeny ozdobné girlandy, na kterých jsou zavěšeny mimo jiných i žluté ozdoby ve tvaru květů, snad šafránu. Geometrizovaný florální motiv nalezneme i na střeše kajuty této lodi. Podobný motiv, jaký je užít na girlandy na nejhonosnější lodi, je snad znázorněn i na girlandách kajuty lodi, která se nachází nejvíce vlevo nahoře, zde je ale proveden v červené barvě.²⁵⁵ Můžeme se pouze domnívat, že by to mohl být stejný motiv, neboť můstek je tak malý, že jednotlivé ozdoby nelze dobře rozpoznat. Pro podporu uvedené teorie lze ale konstatovat, že motiv zavěšených květů je v minojské ikonografii oblíben. Freska je datována do období LMI A.

Freska *Kajuta lodi* (obr. 91-94), též nazývaná *Ikrion* byla nalezena v roce 1971 v místnosti číslo 4 Západního domu. Na zdech jsou vyobrazeny stěny lodní kajuty, jak jsou známy z lodí na *miniaturní fresce*. Výmalba zabírá všechny čtyři stěny, takže vytváří dojem, že je návštěvník místnosti uvnitř kajuty lodi. Na fresce je několik florálních motivů. První florální motiv najdeme na horním zakončení stěn a na jednom typu závěsků na girlandách, které zdobí stěny kajuty. Zobrazuje ornamentálně pojaté spojení listu břechťanu s květem šáchoru. Druhým motivem je tzv. rostlina „waz“ – zcela umělé zobrazení, které vzniklo spojením bílé lilie a šáchoru. I tento motiv je zobrazen na závěscích girland. Posledním

²⁵³ DOUMAS 1992, 58-63.

IMMERWAHR 1990, 70-75, 186.

²⁵⁴ IMMERWAHR 1990, 187.

DOUMAS 1992, 68-85.

²⁵⁵ DOUMAS 1992, 68-85.

florálním motivem této fresky jsou stylizované květy růžovitého tvaru. Jsou užity stejně jako motiv rostliny „waz“. Girlandy jsou tvořeny zavěšenými kuličkami a kuličkami, z nichž „vyrůstají“ zavěšené geometrizované florální motivy. Motiv korálků a korálků se závěsky se střídá v pravidelných intervalech. Pouze jedna girlanda je tvořena bez korálků, a to ta, která se skládá ze stylizovaných květů růžovitého tvaru.²⁵⁶ Na základě podobnosti výjevu této fresky s kajutou nejhonosnější lodi na fresce s flotilou bývá uváděno, že by se mohlo jednat o stejnou kajutu.²⁵⁷ Freska je datována do období LM IA.²⁵⁸

Freska s červenými liliemi v kamenné váze (obr. 95-96) byla nalezena v roce 1971 nebo 1972 v místnosti číslo 4 v Západním domě. Nalezeny byly dvě fresky s touto tematikou. Byly umístěny na ostění okna v místnosti. Jedna váza na severním ostění, druhá na jižním. Na obou je stejný výjev. Ve vyšší kamenné váze je pět stonků, které nesou červené květy lilií. Každý ze stonků má několik květů. Freska je datována do období LM IA.²⁵⁹

Jarní freska (obr. 97-98) byla nalezena v roce 1970 v Komplexu Delta v místnosti 2. Freska se nachází na jižní, západní a severní zdi. Je na ní zachycena skalní krajina s liliemi, mezi kterými poletují vlaštovky. Freska je datována do období LM IA.²⁶⁰

Freska s rostlinou „vrbovitého“ charakteru nebo s ratolestmi olivovníku (obr. 99) byla nalezena v Komplexu Delta v místnosti číslo 17. Freska je datována do období LM IA.²⁶¹

V roce 1970 byly v objeveny v místnosti Beta 1 dvě fresky *Boxující děti* (obr. 100). a *Antilopy* (obr. 101).. Nad těmito freskami probíhá malovaný pás zdobený listy břechťanu (obr. 102). Fresky jsou datovány do období LM IA.²⁶²

V místnosti Beta 6 byla nalezena *Freska s kozami* (obr. 103), která je ale u Christa Doumase publikována pod názvem „*Krávy*“²⁶³. Na fresce jsou dvě kozy a mezi nimi trs

²⁵⁶ DOUMAS 1992, 86-95.

IMMERWAHR 1990, 140-141, 186.

²⁵⁷ Nanno MARINATOS: Art and Religion in Thera. Reconstructing a Bronze Age Society, Athens 1984.

²⁵⁸ IMMERWAHR 1990, 140-141, 186.

²⁵⁹ DOUMAS 1992, 96-97.

IMMERWAHR 1990, 187.

²⁶⁰ DOUMAS 1992, 100-107.

IMMERWAHR 1990, 187.

²⁶¹ IMMERWAHR 1990, 188.

Spyridion MARINATOS: Excavations at Thera VII, Athens 1976, 14.

²⁶² DOUMAS 1992, 111-119.

IMMERWAHR 1990, 50-51, 185-186.

²⁶³ DOUMAS 1992, 110, 125.

šafránů. Koza vlevo otáčí zpět hlavu směrem doprava, pravá koza se, dle rekonstrukce, dívá doprava. Freska je velmi fragmentárně dochována. Je datována do období LM IA.²⁶⁴

Další fresky byly v této oblasti nalezeny v místnosti Beta 7. Nachází se zde *Freska rákosí* (obr. 104) a *Freska s myrtou* (obr. 105, 106). Fresky jsou datovány do období LM IA.²⁶⁵

Fresky z Xeste 3 byly nalezeny okolo roku 1973. *Freska opic* (obr. 107-108) byla nalezena v místnosti číslo 4. Na fresce jsou mezi opicemi zobrazeny trsy šafránu.²⁶⁶

Freska se třemi adorantkami (obr. 109) byla nalezena v Xeste 3 v prostoru lustrálního bazénku (Lustral Basin) na severní stěně. Zobrazuje tři dívky-nejvíce nalevo je dívka jdoucí směrem vpravo a držící v jedné ruce náhrdelník. Je nejstarší. V centru se nachází sedící dívka, která hledí vpravo, čelo svírá v dlaních a má poraněnou nohu. Čelo má ozdobené olivovou ratolestí, sedí na skalním výstupku, který porůstají trsy šafránů. Je mladší než předchozí. Úplně vpravo se nachází dívka, která kráčí směrem vlevo, ale tvář má obrácenou napravo. Dívka zcela vlevo má okolo krku náhrdelník, který by mohl být složen z geometrizovaných florálních prvků šáchoru. Freska je datována do období LM IA.²⁶⁷

Freska *Sběračky šafránu* (obr. 110-113) byla nalezena v Xeste 3 v místnosti číslo 3a v prvním patře na severní a východní zdi. Ženy sbírají šafrán a nosí ho z obou stran k bohyni usazené na trojčlenné platformě. Zprava na východní zdi sbírá dívka květy šafránu, její košík se nachází nedaleko. Je nejmladší. Druhá dívka otáčí hlavu na družku a také sbírá šafrán, košík drží v ruce. Je starší. Třetí dívka je umístěna na severní zdi, plný košík nese na ramenou a kráčí k platformě, na které je usazena bohyně. Je stejně stará jako dívka druhá zprava. Čtvrtá dívka stojí naproti platformě, zvedá hlavu a hledí na bohyni, při čemž vysypává šafrán z košíku do větší nádoby. Patří do stejné věkové skupiny jako druhá a třetí dívka. Opice, stojící mezi nádobou, do které čtvrtá dívka sype šafrán, nabízí květy bohyni. Bohyně představuje zcela rozvinutou ženskost. Za bohyní stojí na zadních gryf s roztaženými křídly. Florální prvky nalezneme i na oblečení a špercích žen. Nejmladší dívka má v oblasti loktů ozdoby složené z geometrizovaných florálních prvků šáchoru a bohyně má na šatech modrý pruh v němž jsou tmavěji modře zobrazené květy šafránu. Na fresce *Sběračky šafránu* jsou

²⁶⁴ Ibidem.

²⁶⁵ IMMERWAHR 1990, 188.

²⁶⁶ DOUMAS 1992, 128, 134-135.

²⁶⁷ Ibidem, 129-130, 136-146.

IMMERWAHR 1990, 186.

zobrazeny nejen jednotlivé fáze sběru šafránu, který bývá vykládán, jako rituál spojený s přechodem dívek do dospělosti, ale i fáze dospívání. Freska je datována do období LM IA.²⁶⁸

V místnosti číslo 3b v prvním patře v Xeste 3 byly nalezeny *fresky zobrazující dvě ženské figury* (obr. 114). Jedna má na svých šatech namalované stylizované květy červených lilií a na žluté skvrně, snad látce, jsou namalovány čtyřčetné červené květy růžovitého tvaru. Na fresce jsou před ženou fragmentárně dochované lístky neurčitelné rostliny, kterou buď žena držela v rukou, nebo pravděpodobněji rostla před ní.²⁶⁹

Dále zde byl objeven fragment *Fresky s divokou kačenou* (obr. 115), na kterém je zobrazeno i rákosí.²⁷⁰

Ve druhém patře stejné místnosti byla nalezena *Freska s ornamentálním dekorem* (obr. 116). Z florálních motivů jsou na ní rozety. Freska je datována do období LM IA.²⁷¹

V místnosti číslo 8 v Xeste 3 je na západní zdi zachována *Freska s motivem rákosí*. Freska pochází z období LM IA.²⁷²

V Xeste 3 uvádí Sara Immerwahr ještě jednu fresku s florálním motivem: *Freska s ženou držící lilie*. Ta patrně pochází z období LM IA, jako zbylé fresky v Xeste 3.²⁷³

V Xeste 4 byl nalezen *fragment fresky s florálním námětem* (obr. 117-118). Na fragmentu je zobrazena nepříliš jasná rostlina, snad s lotos²⁷⁴, uvádí Sara Immerwahr.²⁷⁵

Posledními fragmenty fresek z Akrotiri, na kterých jsou rostlinné motivy, jsou tři fragmenty. První je z oblasti sektoru Alfa. Je na něm vyobrazen „oltář“ s býčími rohy (obr. 119). Deska oltáře je nesena „sloupkem“, jehož „hlavice“ má podobu dvou květů šáchoru nebo líru přímořského. Druhý fragment, také ze sektoru Alfa, zobrazuje *Afričana s palmou*,

²⁶⁸ DOUMAS 1992, 130, 152-166.

MARINATOS 1993, 203-209.

²⁶⁹ DOUMAS 1992, 130, 172-173.

²⁷⁰ DOUMAS 1992, 130, 152-166.

²⁷¹ DOUMAS 1992, 130, 171-172.

²⁷² Spyridion MARINATOS: Excavations at Thera VI, Athens 1974, 17.

²⁷³ IMMERWAHR 1990, 188.

²⁷⁴ Lotos se v Evropě vyskytuje pouze v jižní oblasti Volhy, kam byl uměle zavlečen, jeho domovinou je jižní Asie, Japonsko, Polynésie až po severovýchodní Austrálii, jihozápadní pobřeží Severní Ameriky a Střední Amerika z botanického hlediska se tedy jedná o leknín. viz MLADÁ 1987, 46.

²⁷⁵ IMMERWAHR 1990, 188.

MARINATOS 1976, 21-22.

pravděpodobně datlovník (obr. 120). Obě fresky jsou datovány do období LM IA.²⁷⁶ Třetí je z domu nalezeného v rokli na jih od lokality Akrotiri. Zde jsou zobrazeny červené lilie. Patrně spadají také do období LM IA.²⁷⁷

2. 4. 3. 1. 13. Ayia Irini

Tato lokalita se nachází na ostrově Keos. Byly zde nalezeny čtyři minojské fresky, z nichž jedna je s florální výzdobou.

V areálu M v místnosti I a II byly nalezeny *fragmenty fresky s myrtovými výhonky a fragment fresky s rostlinou charakteru ostružiníku*. Freska je datována do období LM IB.²⁷⁸

2. 4. 3. 1. 15. Avaris

Avaris je známa též pod názvem Tell el Dab'a. Lokalita se nachází ve východní části nilské delty. Manfred Bietak a Nanno Marinatos uvádějí, že pro minojské umělce na této lokalitě byly nejdůležitější rostliny spjaté s vodou. Nejčastěji bývá zobrazována palma, rákosí, tráva, břečťan a možná myrta. Dále jsou na této lokalitě zastoupeny rostliny, které neumožňují identifikaci. Rostlinu, která nese květ vytvořený umělým spojením lilie a šáchoru nazývají „waz“.²⁷⁹

Na této lokalitě bylo nalezeno několik fragmentů fresek s florální výzdobou. Na fragmentu *Fresky s běžícím leopardem* je zachycena blíže neurčitelná rostlina (obr. 122). Freska *Říční krajina* (obr. 123) zachycuje bílé lilie a pravděpodobně další rostliny (obr.). Byl zde objeven fragment s květy rostliny označované jako „waz“ (obr. 124), na dalším fragmentu z této lokality jsou geometrizované listy břečťanu (obr. 125) a na fresce *Býci a bludiště* (obr. 126-127) je v horní části mezi dvěma býky rekonstruována malá palma. Spodní bordura nese polorozety. Fresky bývají datovány od období pozdně hyksoského až do počátku 18. dynastie.²⁸⁰

2. 4. 3. 1. 14. Fylakopi

²⁷⁶ DOUMAS 1992, 130, 186-187.

²⁷⁷ IMMERWAHR 1990, 187.

²⁷⁸ Ibidem, 188.

²⁷⁹ Manfred BIETAK, Nanno MARINATOS: The Minoan Wall Paintings from Avaris, in: Manfred BIETAK (ed.): Ägypten und Levante V, Wien 1995, 53, 57-61

²⁸⁰ Manfred BIETAK, Nanno MARINATOS 1995, 49, 53, 57-61

Tato lokalita se nachází na ostrově Mélos. Nalezeno zde doposud bylo do deseti fresek z toho tři mají na sobě florální motivy.

Freska bílých lilií na červeném podkladu (obr. 128) byla nalezena v místnosti 11 v budově v oblasti G 3. Zobrazuje pás květů bílých lilií na červeném podkladu. Freska je datována do období LM IA.²⁸¹

Freska se šáchorem (obr. 129-130) byla nalezena v příkopu ve vrstvě 33, fáze D.²⁸² Kde v rámci lokality se příkop nalézá není uvedeno. Zobrazuje tři rostliny šáchoru, vždy se třemi listy po každé straně a jedním květem.²⁸³

Freska se skupinou rozet (obr. 131) se našla v místnosti 14 v budově v oblasti G 3. Zobrazuje pás „běžících“ spirál jejichž středy tvoří rozety. Rozety jsou umístěny i v prostoru mezi dvěma spirálami, a to po obou stranách pásu. Ze spirál vyčnívají výstupky, které tvarem připomínají listy. Freska je datována do období LM IA.²⁸⁴

2. 4. 3. 1. 16. Miletos

Lokalita Miletos leží na pobřeží Egejského moře v Malé Asii. Na lokalitě byly nalezeny fregmenty minojských fresek. Alespoň jeden fragment nese florální výzdobu.

Fragment fresky na této lokalitě zobrazuje část bílého květu lilie na červeném pozadí (obr. 132).²⁸⁵

2. 4. 3. 1. 17. Trianda

Tato lokalita se nachází na ostrově Rhodos. Nalezeny zde byly tři minojské fresky. Všechny jsou zdobené florální výzdobou.

První fragment zachycuje *červené lilie na bílém podkladu*. Freska byla nalezena v domě 1 v oblasti 7. Je datována do období LM IA.²⁸⁶

Druhým florálním námětem je *Freska se žlutým lotosem*²⁸⁷ na červeném pozadí. Byla nalezena v domě 1 v oblasti 11a je datována do období LM IA až LM IB.²⁸⁸

²⁸¹ IMMERWAHR 1990, 189.

²⁸² Colin RENFREW: Excavation at Phylakopi in Melos 1974-1977, Athens 2007, 389.

²⁸³ RENFREW 2007, 389-390.

²⁸⁴ IMMERWAHR 1990, 189-190.

²⁸⁵ EVELY 1999, 47.

²⁸⁶ IMMERWAHR 1990, 190.

Třetí fragment byl nalezen v domě 1 v oblasti 8. Freska nese florální výzdobu a je datována do období LM IIIA1 až LM IB případně LM IIB.²⁸⁹

2. 4. 3. 1. 18. Mykény

Na mykénských freskách se florální zobrazení vyskytují méně oproti minojským freskám, často je florální motiv geometrizován či zjednodušen.

Freska *Žena s lilí* byla nalezená v roce 1971 v jihozápadní budově kultovního centra. Žena drží ve své levé ruce jeden žlutý květ lilie. Předpokládá se, že tato figura byla součástí procesí. Freska je datována do období LH IIIC, ale její datace není jistá.²⁹⁰

V západnější svatyni u tzv. domu Citadely byla nalezena *Freska ženy držící snopy obilí* (obr. 133-134) v rukách. Je datována do období LH IIIB.²⁹¹

V destrukci v Domu u rampy byl nalezen fragment fresky, který možná zobrazuje *šáchor na bílém pozadí*. Freska je datována do období LH II až LH IIIA.²⁹²

Z florálních motivů známe z Mykén také *skupiny spirál s geometrizovanými květy šáchoru* (obr. 135) z oblasti vně Západního portálu a z jihozápadní budovy. Dalším florálním motivem jsou rozety známé z místa vně Západního portálu a z jihozápadní budovy. Polorozety se nacházely v oblasti dvora Megara.²⁹³

2. 4. 3. 1. 19. Argos

Freska se spirálami a s květy šáchoru (obr. 135) byla nalezena v průchodu do komory hrobu. Tvoří ji spirály spojené do písmene „S“ vyplněné ornamentálně pojatými květy šáchoru. Byla datována do období LH IIIA až LH IIIB.²⁹⁴

2. 4. 3. 1. 20. Orchomenos

²⁸⁷ Lotos se v Evropě vyskytuje pouze v jižní oblasti Volhy, kam byl uměle zavlečen, jeho domovinou je jižní Asie, Japonsko, Polynésie až po severovýchodní Austrálii, jihozápadní pobřeží Severní Ameriky a Střední Amerika z botanického hlediska se tedy jedná o leknín. viz MLADÁ 1987, 46.

²⁸⁸ IMMERWAHR 1990, 190.

²⁸⁹ Ibidem.

²⁹⁰ Ibidem, 191.

²⁹¹ Ibidem.

²⁹² Ibidem, 190.

²⁹³ Ibidem, 194-195.

²⁹⁴ Ibidem, 195.

Na této lokalitě bylo nalezeno šest mykénských fresek, z nichž dvě na sobě mají florální motiv.

Ornamentální freska (obr. 136) byla objevena v oblasti T. Na fresce jsou z florálních motivů rozety. Freska je datována do období LH IIIB.²⁹⁵

Freska se spirálovým vzorem (obr. 137), do něhož je zasazen motiv šáchorových květů, byla nalezena v oblasti G v blízkosti tholového hrobu. Freska je datována do období LH IIIA až LH IIIB.²⁹⁶

2. 4. 3. 1. 21. Pylos

Fresková výzdoba paláce v Pylu se zachovala velmi dobře, ale pouze velmi malá část fresek nese florální motivy.

Freska jelena a šáchoru (obr. 138) byla nalezena v místnosti 17, ale patrně spadla buď svrchu nebo ze jihozápadní stěny trůnního sálu. Je datována do období LH IIIB2.²⁹⁷

Freska *Procesí žen* (obr. 139) byla v Pylu nalezena v destrukci na severozápadním svahu. Po sestavení fragmentů fresky, byla rekonstruována tak, že dvě ženy kráčí směrem doprava a každá z nich nese v ruce kytičku z růží nebo cistů, případně sasanek. První zleva má květiny v levé ruce a čichá k nim, druhá má květiny v ruce pravé a nese je ve spuštěné paži. Freska není datována.²⁹⁸

Posledními freskami z Pylu s florálním zobrazením jsou dvě fresky s rozetami. První freskou je *malovaný vlys s rozetami se stužkami* (obr. 140), ten byl nalezen na schodišti 54 a je datován do období LH IIIB2. Druhou freskou je opět *malovaný vlys s triglyfy a polorozetami*. Byl nalezen v destrukci fresek. Bývá datován do období LH IIIB.²⁹⁹

2. 4. 3. 1. 22. Théby

Z Théb známě dvě fresky, které s jistotou nesou florální motivy a jedenu, u které se to předpokládá. Mimo nich je odtud známo ještě pět dalších fresek.

Freska *Procesí žen* (obr. 141) byla nalezena v místnosti N v Kadmeiu. Zobrazuje pět žen v řadě za sebou. Ženy krácejí směrem doprava. První zleva nese v levé ruce kytičku

²⁹⁵ Ibidem.

²⁹⁶ Ibidem.

²⁹⁷ Ibidem, 198.

²⁹⁸ Ibidem, 196.

Mabel L. LANG: The Palace of Nestor at Pylos in Western Messenia, Volume II, Princeton 1969, 52, 86.

²⁹⁹ IMMERWAHR 1990, 199-200.

z bílých lilií a v pravé kytičku z bílých a červených lilií. Druhá zleva nese pyxis, třetí nese v levé i pravé ruce kytičku z růží nebo cistů, případně sasanek. Další nese v levé ruce vázu a v pravé dva květy snad šáchoru. Pátá nese pyxis. Freska je datována do období LH II.³⁰⁰

Druhou freskou s florálním zobrazením je *skupina spirál s květy šáchoru*. Byla nalezena v hrobu v areálu AAA. Je datována do období LH IIIA, ale datace není jistá.³⁰¹

Freskou, u které se předpokládá výskyt rozet, je *Freska štítů* nalezená v Kadmeiu ve velmi fragmentárním stavu. Rozety jsou zde předpokládány na základě rekonstrukce od Rodenwalda, který ji rekonstruoval tak, že je identická s Freskou štítů z Knossu. Freska je datována do období LH IIIA.³⁰²

2. 4. 3. 1. 23. Tiryns

V Tiryntu bylo nalezeno velké množství fresek, ale pouze na malém množství jsou florální motivy.

Freska *Lov na kance* (obr. 142) byla objevena na západním svahu okolo roku 1886. Z fresky bylo nalezeno více než dvě stě padesát fragmentů, ale pouze některé se podařilo sestavit. K této fresce náleží scéna s lovci a psy, kancem a psy a ženami na voze. Je možné, že k této fresce patří i miniaturní fragmenty s jelenem, zajícem a rostlinami, které ale nelze blíže určit. Za vozem jsou zobrazeny tři stromy, ve svém pojetí jsou velmi ornamentální a grafické. Heinrich Schliemann³⁰³ uvádí, že se jedná o olivovníky. Freska je datována do období LH IIIB.³⁰⁴

Freska *Procesí žen* (obr. 143) byla nalezena na západním svahu okolo roku 1909. Z fresky byl nalezen fragment jedné figury, která nese pyxidu. Na ornamentální borduře nad výjevem jsou zobrazeny rozety a velice stylizované listy břečťanu. Freska je datována do období LH IIIB.³⁰⁵

Fresky se spirálami a s květy šáchoru (obr. 144) byly nalezeny jedna západně od velkého nádvoří, druhá na vnějším nádvoří. Tvoří ho spirály spojené do písmene

³⁰⁰ Ibidem, 200-201.

³⁰¹ Ibidem, 201.

³⁰² Ibidem.

³⁰³ SCHLIEMANN Heinrich: Tiryns, Leipzig 1886, Tafel IXa.

³⁰⁴ IMMERWAHR 1990, 202-203.

³⁰⁵ Ibidem, 202.

„S“ vyplněné ornamentálně pojatými květy šáchoru. Byla datována do období LH IIIA až LH IIIB.³⁰⁶

Freskový ornamentální vlys (obr. 123) snad představuje spojení listů břečťanu s květy šáchoru. Fragmenty fresek s tímto motivem byly nalezeny v Megaru, na vnějším a velkém nádvoří. Jsou datovány do období LH IIIA až LH IIIB.³⁰⁷

Freska štítů (obr. 145) byla nalezena na vnitřním nádvoří. Zobrazuje bilobální štíty, za kterými probíhá spirálový pás. Nad každým štítem je umístěna rozeta. Freska je datována do období LH IIIA až LH IIIB.³⁰⁸

Dalšími florálními motivy nalezenými v Tiryntu jsou dva vlysy s rozetami „vyrůstajícími“ ze stonku (obr. 146). Jeden byl nalezen ve spodní části zdi Malého megara a druhý v západní části paláce pod podlahou místnosti, která je ohraničena koridorem XII. Prvně jmenovaný rozetový vlys je datován do období LH IIIB, druhý do období LH IIIA až LH IIIB.³⁰⁹

Posledními freskami nesoucími florální motivy je fragment fresky s florální výzdobou, který byl nalezen na vnitřním nádvoří a je datován do období LH IIIA až LH IIIB a freska *Šáchor a kachna*, nalezená na vnějším nádvoří, u které je datace nejasná.³¹⁰

2. 4. 3. 2. Rostlinné rody a druhy na minojských a mykénských freskách

2. 4. 3. 2. 1. Rod lilie na minojských a mykénských freskách

Lilie jsou vyobrazeny na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Freska opic a modrých ptáků, Přírodní scéna I – zde to není jisté, možná se jedná o kosatec, fragment fresky z Jihovýchodního domu, freska s „věnci“, Princ v lilích
- Amnissos: Freska lilí
- Ayia Triada: Freska s bohyní v přírodě

³⁰⁶ Ibidem, 203.

³⁰⁷ Ibidem, 204.

³⁰⁸ Ibidem, 203.

EVANS 1930, 304.

³⁰⁹ IMMERWAHR 1990, 204.

³¹⁰ Ibidem, 202, 204.

Akrotiri:	Freska s červenými liliemi v kamenné váze, Jarní freska, fresky zobrazující dvě ženské figury-na jedné figuře, freska s ženou držící lilie, fragment z domu v rokli na jih od samotné lokality Akrotiri
Fylakopi:	Freska bílých lilií na červeném podkladu
Avaris:	Říční krajina
Miletos:	Fragment květu lilie na červeném pozadí
Trianda:	Fragment fresky s liliemi na bílém podkladu
Mykény:	Žena s lilií
Théby:	Procesí žen

2. 4. 3. 2. 2. Rod tulipán na minojských a mykénských freskách

Tulipán se na freskách nevyskytuje, je ale například zobrazen na pečeti nalezené v Knossu, která je datována do období MM III (obr. 344)³¹¹ a na váze amforovitého tvaru nalezené v Knossu a datované Arthurem Evansem do LM III (obr. 348).³¹²

2. 4. 3. 2. 3. Lír přímořský na minojských a mykénských freskách

Lír přímořský je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Knossos:	Freska opic a modrých ptáků
Akrotiri:	Freska z domu žen z místnosti 1 se zobrazením líru přímořského nebo šáchoru papírodárného, fragment z oblasti sektoru Alfa s vyobrazením „oltáře“ – zde to není jisté, možná se jedná o šáchor papírodárný

2. 4. 3. 2. 4. Rod kosatec na minojských a mykénských freskách

Kosatec je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Knossos:	Freska opic a modrých ptáků, Přírodní scéna I – zde to není jisté, možná se jedná o lilii
Amnissos:	Freska lilií
Archanes:	Fragment fresky se zobrazením kosatce

2. 4. 3. 2. 5. Rod šafrán na minojských a mykénských freskách

Šafrán je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

³¹¹ MÖBIUS 1933, 24.

³¹² EVANS 1921, 606.

Knossos:	Sběrač šafránu, Freska opic a modrých ptáků, Freska šafránu a divokých koz, Freska s „věnci“, Ženy v modrém
Amnissos:	Freska lilií
Archanes:	Fragment fresky se zobrazením šafránu
Ayia Triada:	Freska s bohyní v přírodě
Palaikastro:	Fragment květů šafránu
Akrotiri:	Freska s flotilou, Freska s kozami, Freska opic, Freska se třemi adorantkami, Sběračky šafránu

2. 4. 3. 2. 6. Mečík polní na minojských a mykénských freskách

Mečík polní se na freskách nevyskytuje, je ale například zobrazen na dvojité konvi nalezené v Palaikastru, datované do období LM I, a patrně na střepu (obr. 349) nalezeném v Knossu datovaného do období LM IA.³¹³

2. 4. 3. 2. 7. Rod violka na minojských a mykénských freskách

Violka je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

Ayia Triada: Freska s bohyní v přírodě

2. 4. 3. 2. 8. Rod čekanka na minojských a mykénských freskách

Čekanka je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Freska koroptví a dudka³¹⁴ – interpretace je, ale s největší pravděpodobností mylná

2. 4. 3. 2. 9. Rod svlačec na minojských a mykénských freskách

Svlačec je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Freska opic a modrých ptáků

2. 4. 3. 2. 10. Rod vlčí bob na minojských a mykénských freskách

Vlčí bob je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Freska opic a modrých ptáků

2. 4. 3. 2. 11. Rod sasanka na minojských a mykénských freskách

³¹³ MÖBIUS 1933, 28.

³¹⁴ Ibidem, 30.

Sasanka je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Freska s „věnci“ – není jisté, zda se nejedná o cist nebo růži
Akrotiri: Kajuta lodi – není jisté, zda se nejedná o cist nebo růži, fresky zobrazující dvě ženy – není jisté, zda se nejedná o cist nebo růži
Pylos: Procesí žen – není jisté, zda se nejedná o cist nebo růži
Théby: Procesí žen – není jisté, zda se nejedná o cist nebo růži

2. 4. 3. 2. 12. Rod dobromysl na minojských a mykénských freskách

Dobromysl je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Freska s „věnci“ – není jisté, zda se nejedná o listy břečťanu, Freska koroptví a dudka – interpretace je ale s největší pravděpodobností mylná³¹⁵

2. 4. 3. 2. 13. Medovník meduňkolistý na minojských a mykénských freskách

Medovník meduňkolistý je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

- Amnissos: Freska lilií

2. 4. 3. 2. 14. Rod hluchavka na minojských a mykénských freskách

Hluchavka je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Fragment štukového reliéfu s listnatou rostlinou – není jisté zda se nejedná o čistec nebo kopřivu kulonosnou, či topol černý, případně vinnou révu

2. 4. 3. 2. 15. Rod čistec na minojských a mykénských freskách

Čistec je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Fragment štukového reliéfu s listnatou rostlinou – není jisté zda se nejedná o hluchavku nebo kopřivu kulonosnou, či topol černý, případně vinnou révu

2. 4. 3. 2. 16. Rod jitrocel na minojských a mykénských freskách

Jitrocel je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

- Ayia Triada: Freska s bohyní v přírodě

2. 4. 3. 2. 17. Kopřiva kulonosná na minojských a mykénských freskách

³¹⁵ Ibidem, 20.

Kopřiva kulkonosná je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Fragment štukového reliéfu s listnatou rostlinou – není jisté, zda se nejedná o čistec nebo hluchavku, či topol černý, případně vinnou révu

2. 4. 3. 2. 18. Rod ječmen na minojských a mykénských freskách

Ječmen je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Mykény: *Freska ženy držící snopy obilí* – mohlo by se možná jednat o ječmen, ale z fresky nelze přesně druh obilí určit. Je možno říci, že na fresce je zobrazena obilovina.

Martin Möbius píše, že zobrazení je známé z mykénské keramiky (obr. 350).³¹⁶

2. 4. 3. 2. 19. Šáchor papírodárný na minojských a mykénských freskách

Šáchor papírodárný je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Freska opic a modrých ptáků, Přírodní scéna I – zde to není jisté, možná se jedná o rákosí, Ženy v modrém, Žena v červeném – pouze předpoklad rekonstrukce, freska s „věnci“, fresková výzdoba Trůnního sálu – není jisté, zda se nejedná o rákosí, štukový reliéf šáchoru, freskový vlys s břechťanem a šáchorem

Amnissos: Freska lilií

Archanes: Fragment štukového reliéfu se zobrazením šáchoru – není jisté, zda se jedná o šáchor

Ayia Triada: Freska s bohyní v přírodě

Faistos: Fragment s modrým šáchorem na bílém pozadí

Akrotiri: Freska z domu žen z místnosti 1 se zobrazením líru přímořského nebo šáchoru papírodárného, Říční krajina, Kajuta lodi, freska se třemi adorantkami, Sběračky šafránu, fragment z oblasti sektoru Alfa s vyobrazením „oltáře“ – zde to není jisté, možná se jedná o šáchor papírodárný

Fylakopi: Freska se šáchorem

Mykény: Fragment fresky z Domu u rampy – nejisté, zda se jedná o květ šáchoru, skupina spirál s geometrizovanými květy šáchoru – dvě fresky

Orchomenos: Freska se spirálovým vzorem

Pylos: Freska jelena a šáchoru

³¹⁶ Ibidem, 22.

Théby: Procesí žen, skupina spirál s květy šáchoru
Tiryns: Freska se spirálami a s květy šáchoru – dvě fresky, freskový ornamentální vlys,
Šáchor a kachna

2. 4. 3. 2. 20. Sleziník červený na minojských a mykénských freskách

Sleziník červený je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Freska opic a modrých ptáků

2. 4. 3. 2. 21. Rod leknín na minojských a mykénských freskách

Leknín je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Akrotiri: Fragment fresky s florálním námětem

Trianda: Freska se žlutým lotosem

2. 4. 3. 2. 22. Posidonie mořská na minojských a mykénských freskách

Posidonie mořská se na freskách nevyskytuje, je ale například zobrazena na váze (obr.351) z Faistu.³¹⁷ Je datována do období LM IA³¹⁸

2. 4. 3. 2. 23. Rod sápa na minojských a mykénských freskách

Sápa je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Fragmenty fresky s vyobrazením sápy nebo zimolezu etruského

2. 4. 3. 2. 24. Listnatec trnitý na minojských a mykénských freskách

Listnatec trnitý je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Fragmenty fresky s vyobrazením listnatce trnitého

2. 4. 3. 2. 25. Kapara trnitá na minojských a mykénských freskách

Kapara trnitá je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Freska koroptví a dudka

³¹⁷ Ibidem, 39.

³¹⁸ Z konzultace k bakalářské práci s prof. PhDr. Janem Bouzkem, DrSc., 25. 8. 2011

2. 4. 3. 2. 26. Rod růže na minojských a mykénských freskách

Růže je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Freska opic a modrých ptáků – není jisté, zda se nejedná o granátovník obecný, freska s „věnci“ – není jisté, zda se nejedná o cist nebo sasanku
- Akrotiri: fresky zobrazující dvě ženské figury – není jisté, zda se nejedná o cist nebo sasanku, Kajuta lodi – není jisté, zda se nejedná o cist nebo sasanku
- Pylos: Procesí žen – není jisté, zda se nejedná o cist nebo sasanku
- Théby: Procesí žen – není jisté, zda se nejedná o cist nebo sasanku

2. 4. 3. 2. 27. Rod cist na minojských a mykénských freskách

Cist je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Freska s „věnci“ – není jisté, zda se nejedná o růži nebo sasanku
- Akrotiri: fresky zobrazující dvě ženské figury – není jisté, zda se nejedná o růži nebo sasanku, Kajuta lodi – není jisté, zda se nejedná o růži nebo sasanku
- Pylos: Procesí žen – není jisté, zda se nejedná o růži nebo sasanku
- Théby: Procesí žen – není jisté, zda se nejedná o růži nebo sasanku

2. 4. 3. 2. 28. Zimolez etruský na minojských a mykénských freskách

Zimolez etruský je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Fragmenty fresky s vyobrazením sápy nebo zimolezu etruského

2. 4. 3. 2. 29. Myrta obecná na minojských a mykénských freskách

Myrta obecná je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Freska opic a modrých ptáků, freska koroptví a dudka, freska s „věnci“ – není jisté, zda se nejedná o listy olivovníku, fragment fresky s olivovou větvíčkou nebo větvíčkou myrty
- Archanes: Fragment fresky se zobrazením myrty, fragment fresky se zobrazením rákosovité rostliny s myrtou
- Ayia Triada: Freska s bohyní v přírodě
- Akrotiri: Freska s myrtou
- Ayia Irini: Fragmenty fresky s myrtovými výhonky
- Avaris: Manfred Bietak s Nanno Marinatos uvádějí, že na této lokalitě je možná na fresce zobrazena i myrta.

2. 4. 3. 2. 30. Réva vinná na minojských a mykénských freskách

Réva vinná je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Fragment štukového reliéfu s listnatou rostlinou-není jisté, zda se nejedná o čistec nebo kopřivu kulkonosnou, či topol černý, případně hluchavku
- Amnissos: Freska lilií

2. 4. 3. 2. 31. Břečťan popínavý na minojských a mykénských freskách

Břečťan popínavý je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Freska opic a modrých ptáků, freska s „věnci“ – není jisté, zda se nejedná o listy dobromyslu, freskový vlýs s břechťanem a šáchorem
- Archanes: Fragment štukového reliéfu se zobrazením břechťanu
- Ayia Triada: Freska s bohyní v přírodě
- Akrotiri: Kajuta lodi, pás nad freskami Boxující děti a Antilopy
- Avaris: Fragment fresky s listy břechťanu
- Tiryns: Freskový ornamentální vlýs, freska Procesí žen

2. 4. 3. 2. 32. Smokvoň ovocná na minojských a mykénských freskách

Smokvoň ovocná se na freskách nevyskytuje, je ale zobrazena na steatitovém fragmentu z Knossu (obr. 358).³¹⁹

2. 4. 3. 2. 33. Granátovník obecný na minojských a mykénských freskách

Granátovník obecný je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Freska opic a modrých ptáků – není jisté, zda se nejedná o růži, květ granátovníku byl nalezen v Knossu – kamenný šperkovitý závěsek

2. 4. 3. 2. 34. Olivovník evropský na minojských a mykénských freskách

Olivovník evropský je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

- Knossos: Freska krokusů a divokých koz, fragment fresky z jihovýchodního domu, freska s „věnci“ – není jisté, zda se nejedná o listy myrty, Posvátný háj a tanec, reliéf s divokým býkem, freska stromu a zápolení s býkem, fragment fresky s olivovou větvíčkou nebo větvíčkou myrty, fragment fresky s olivovou větvíčkou, fragment fresky snad s olivovou větvíčkou
- Akrotiri: Freska s rostlinou vrbovitého charakteru nebo s ratolestmi olivovníku, Freska se třemi adorantkami

³¹⁹ MÖBIUS 1933, 14-15.

Tiryns: Lov na kance

2. 4. 3. 2. 35. Topol černý na minojských a mykénských freskách

Topol černý je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Fragment štukového reliéfu s listnatou rostlinou – není jisté, zda se nejedná o čistec nebo kopřivu kulkonosnou, či hluchavku, případně vinnou révu

2. 4. 3. 2. 36. Rod datlovník na minojských a mykénských freskách

Datlovník je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Fresková výzdoba Trůnního sálu

Archanes: Fragmenty fresky se zobrazením palmy – dva fragmenty

Ayia Triada: Procesí žen ke svatyni

Tylosos: Freska s vějířem nebo trojitou palmou

Akrotiri: Říční krajina, fragment s Afričanem a palmou

Avaris: Býci a bludiště

2. 4. 3. 2. 37. Rod cypřiš na minojských a mykénských freskách

Cypřiš je vyobrazen na freskách z těchto lokalit:

Prasa: Freska s miniaturními cypřiši

2. 4. 3. 2. 38. Rákosovité rostliny a traviny

Rákosovité rostliny a traviny jsou vyobrazeny na freskách z těchto lokalit:

Knossos: Freska opic a modrých ptáků, Přírodní scéna I – zde to není jisté, možná se jedná o rákosí, Přírodní scéna II, freska rákosí, Florální freska, fresková výzdoba Trůnního sálu – není jisté, zda se nejedná o šáchor

Archanes: Fragment fresky se zobrazením rákosovité rostliny s myrtou

Faistos: Fragment se stonky s dlouhými travovitými listy

Katsamba: Freska letících ptáků

Akrotiri: Říční krajina, freska s flotilou, freska rákosí, freska s divokou Kačenou, freska s motivem rákosí.

Avaris: Manfred Bietak s Nanno Marinatos uvádějí, že na této lokalitě je na fresce zobrazeno i rákosí

2. 4. 3. 2. 39. Rostlina „vrbovitého“ charakteru

Rostlina „vrbovitého“ charakteru je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

Knossos:	Florální freska
Akrotiri	Říční krajina, freska s rostlinou vrbovitého charakteru nebo s ratolestmi olivovníku

2. 4. 3. 2. 40. Rostlina „ostružiníkovitého“ charakteru

Rostlina „ostružiníkovitého“ charakteru je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

Ayia Irini:	Fragmenty fresky s charakterem ostružiníku
-------------	--

2. 4. 3. 2. 41. Rostlina označovaná „waz“

Rostlina „waz“ je vyobrazena na freskách z těchto lokalit:

Akrotiri	Kajuta lodi
Avaris:	Fragment s květy rostliny „waz“

2. 4. 3. 2. 42. Rozety a polorozety

Rozety jsou vyobrazeny na freskách z těchto lokalit:

Knossos:	Pás rozet u Fresky s delfíny, Žena v červeném – pouze předpoklad rekonstrukce, Freska štítů, Freska čtyřnásobných spirál, ozdobný vlys z výzdoby Královnina megaru
Ayia Triada:	Freska žen s jelenem na oltáři, Sarkofág z Ayia Triady
Faistos:	Fragment fresky s částí ornamentálního kruhu
Malia:	Dekoratивní freska
Zakros:	Vlys s reliéfem spirál
Akrotiri:	Freska s ornamentálním dekorem
Avaris:	Býci a bludiště
Filakopy:	Freska se skupinou rozet
Mykény:	Rozety nalezené vně Západního portálu, polorozety objevené objevené na dvoře Megara
Argos:	Freska se spirálami a s květy šáchoru
Orchomenos:	Ornamentální freska
Pylos:	Malovaný vlys s rozetami se stužkami, vlys s triglyfy a polorozetami, Freska štítů – předpoklad rekonstrukce
Tiryns:	Freska štítů, freska Procesí žen, vlys s rozetami z Malého megaru, vlys s rozetami nalezený pod podlahou paláce, ohraničený koridorem XII

2. 4. 3. 2. 43. Rostliny, které nejsou botanicky určeny

Rostliny, které nejsou botanicky určeny, jsou vyobrazeny na freskách z těchto lokalit:

Knossos:	Florální freska, Přírodní scéna I, dva fragmenty fresek u kterých není známo přesné místo nálezů
Archanes:	Fragmenty fresky se zobrazením neurčitelné rostliny - 2 fragmenty
Ayia Triada:	Sarkofág z Ayii Triady
Faistos:	Fragment se stonkem a listy z místnosti 77 a 79, fragment fresky se stylizovanými listy a stonkem z domu z jižního svahu
Akrotiri:	Freska mladé kněžky, Setkání na kopci, freska s flotilou, freska zobrazující dvě ženské figury
Avaris:	Freska s běžícím leopardem
Tyruns:	Lov na kance

2. 4. 4. Zobrazení rostlin na minojských a mykénských gemách a pečetidlech

2.4.4.1. Materiály, datace a náměty minojských a mykénských gem a pečetidel

Minojské gemy byly v období EM I až MM I vyráběny z kosti, slonoviny a steatitu. V období MM II již byl z předchozího období používán steatit, ale gemy byly řezány i do tvrdšího materiálu - křišťál, ametyst, červený a zelený jaspis, karneol, chalcedon a achát. V roce 1956 byla objevena v Mallii dílna řezače gem. Tato dílna poskytla svými nálezy informace o zpracování steatitu a křišťálu. V období MM III mizí steatitové gemy, ale mimo materiály z předchozího období se začíná užívat krevet. V období LM I přibývá k již užívaným materiálům zelený porfyr z lomů v okolí Sparty. Zlato bylo na pečetní prsteny užíváno od období LM I, předtím byly pečetní prsteny celé z bronzu nebo byly vykládány gemami. Za nejmladší nálezy zlatých pečetních prstenů bývají označovány nálezy z šachtového hrobu IV v Mykénách. Byly zde nalezeny dva prsteny. Jeden zobrazuje lov na jelena (obr. 323) a druhý výjev bývá označován jako zápas v údolí (obr. 324). U mykénských gem a pečetidel je užito stejného materiálu jako u minojských v období LM. Mykénské gemy a pečetidla jsou minojským velmi podobná, přejímají totiž často minojské náměty. Reynold Higgins uvádí: „*Mykénskou provenienci specialistovi prozradí méně plynulý styl a u kvalitních exemplářů též monumentální pojetí*“.³²⁰ V období LM I byla závislost mykénských

³²⁰ HIGGINS 1973, 50-52, 184-185.

zobrazení na gemách a pečetích nejvýraznější, oproti tomu v období LM II se tato závislost do jisté míry obrátila.³²¹

Náměty minojských a mykénských gem a pečetidel jsou velmi rozmanité. Některé mají „pouze“ ornamentální výzdobu, na jiných je zobrazena fauna a poslední kategorií jsou gemy s náboženskou tematikou. V ornamentální výzdobě jsou častým námětem spirály, šachovnice a linie. Z fauny bývají zobrazovány kočky, jeleni, delfíni, ptáci a další zvířata. Zajímavou skupinu tvoří gemy a pečeti s náboženskou tematikou. Nalezneme zobrazení ptačí ženy-bohyně, bohyně ve společnosti zvířat, scény s adorantkami, scén zobrazujících objímání balvanů ženami, kterému může bohyně přihlížet, bohyni na lodi a mnoho dalších. Na scénách s faunou a s náboženskou tematikou bývá často zobrazena i flora.³²²

2. 4. 4. 2. Rostlinné rody a druhy na minojských a mykénských gemách a pečetích

Zobrazení rostlin na gemách a pečetích bývá u většiny výjevů velmi sumární a nelze tedy přesně určit, o jakou rostlinu se jedná. Snad nejčastějším florálním motivem zde bývají stromy (obr. 325), a trávovité nebo rákosovité rostliny (obr. 326). Četnost zobrazení stromů vyplývá z významného postavení stromů v minojském náboženství. Často jsou stromy vyobrazeny na pečetích a stomech v kontextu stromových svatyní. U některých stromů lze předpokládat, že se jedná o olivovník evropský na základě poznatků z minojských a mykénských fresek, ale s jistotou to není možné určit. Jediné stromy, které jsou dobře rozpoznatelné i na gemách a pečetidlech, jsou palmy (obr. 327). Nalezneme i rostliny, které je možno určit přinejmenším na botanickou úroveň rodu - lilie (obr. 328) a šáchor (obr. 329).

2. 4. 5. Zobrazení rostlin na minojských a mykénských špercích

2. 4. 5. 1. Materiály, datace a náměty minojských a mykénských šperků

Nejranější minojské šperky z drahých kovů a polodrahokamů byly na Krétě nalezeny v hrobech na lokalitě Mochlos. Jsou datovány do období EM II. V období MM I se na Krétě rozvinuly nové techniky – granulace, filigrán a vykládání šperků drahými kameny. Z období MM se mnoho šperků nezachovalo, ale práce, které byly nalezeny, patří k velmi dobře

³²¹ Ibidem, 50-52, 181-189.

³²² Evangelia KYPRAIOU (ed.): *The Aidonia Treasure*, Athens 1997, 21-22.

Inigo PINI (ed.): Inigo PINI (ed.): *Corpus der minoischen und mykenischen Siegel*. Band IV. Teil 1. 2, Mainz 2009, passim

J. A. SAKELLARAKIS: *Corpus der minoischen und mykenischen Siegel*, Berlin 1982, passim.

zpracovaným – například tzv. malijská včela (obr. 345). Z období LM I se na Krétě zachovalo malé množství šperků, ale tyto šperky jsou známy z mykénských paláců, kam byly vyváženy nebo kde je pro mykénské vládce vytvářeli minojští umělci. Mykénské šperkařství bylo na minojském v této době závislé. Do tohoto období spadá hojné užívání lapisu lazuli na korálky, později, od období LM II, býval často nahrazován modrým sklem. V období LM II se ve šperkařství začalo užívat techniky emailu. Všechny techniky se udržely i v období LM III. Mykénská výroba šperků se postupně od minojské osamostatnila, ale tématicky se obě produkce překrývají. Na pevnině bylo oproti Krétě nalezeno menší množství náušnic.³²³

Ze šperků minojské a mykénské produkce známe závěsky, korálky, tepané reliéfní destičky, čelenky z tenkého plechu, vlasové ozdoby, prsteny a náušnice. Výjevy na špercích jsou geometrické a z oblasti flory a fauny. Často tyto motivy připomínají výjevy z keramiky.³²⁴

2. 4. 5. 2. Rostlinné rody a druhy na minojských a mykénských špercích

Ne zcela všechny florální prvky užité na špercích lze určit. Mezi nerozpoznatelné motivy patří listy, s výjimkou břechťanových, a květy miskovitého typu s různým počtem okvětních lístků. U posledně jmenovaných je možné předpokládat, že se může jednat o květy sasanečků, růží nebo cistu, ale je to pouze velmi nejistá interpretace. Rostlin s květy, které by mohly být předlohou pro tyto šperky, se v Řecku vyskytuje velké množství. Mezi florální šperky, které jsou alespoň rodově určitelné, lze zařadit motivy: břechťanové listy, květy šáchoru, květy šafránu, plody (obr. 346) a květy granátovníku. Dalším určitelným květem na šperku je květ rostliny označované jako „waz“ (obr. 346a).³²⁵

³²³ HIGGINS 1973, 44-50, 184-185.

Reynold HIGGINS: Greek and Roman Jewellery, London 1980², 53-87.

KYPRAIOU 1997, 23-25.

³²⁴ HIGGINS 1973, 44-50, 184-185.

KYPRAIOU 1997, 23-25.

³²⁵ HIGGINS 1973, 44-50, 184-185.

Idem 1980, 53-87.

KYPRAIOU 1997, 23-25.

2. 4. 6. Zobrazení rostlin na minojské a mykénské keramice

Realistické zobrazení rostlin a zvířat na keramice vzniká v období MM IIb. Toto období je nejlépe známo z Kamarské jeskyně, Knossu, Faistu a Mallie³²⁶ Zobrazením rostlin na minojské keramice se zabývá Wolf-Dietrich Niemeier³²⁷, který uvádí, že na minojské keramice se vykytují tyto rostliny: šáchor, lilie, šafrán, kosatec, břechťan, palma, tráva/rákos, olivovník/myrta, jetel, rozety, a neurčitelné skupiny listů a rostlinu označovanou jako „waz“. Dalšími florálními motivy minojské keramiky je tulipán (obr. 348), mečík polní (obr. 349) a posidonie mořská (obr. 351).³²⁸ Florální motivy na mykénské keramice popisuje Arne Furumark³²⁹. Zmiňuje tyto druhy rostlin: lilie, šafrán, šáchor, břechťan, palmy, tráva/rákosí, rozety a neurčitelnou rostlinu označovanou názvem „mykénská rostlina“ (obr. 348). Martin Möbius uvádí ještě zobrazení ječmenu (obr 350).³³⁰

2. 4. 7. Další předměty minojské a mykénské kultury, na kterých jsou rostliny zobrazeny

Pro úplnost je nutno ještě uvést, že florální motivy se vyskytují i na ozdobných zbraních, plastice, reliéfních nádobách. Jako příklad ozdobných zbraní je možno uvést dýku vykládanou zlatou a stříbrnou tausíí a nilem nalezenou v Mykénách (obr 354). Příkladem florální výzdoby na plastice může být votivní terakotová soška ženy z Knossu (obr. 355), na jejíž sukni jsou namalovány šafrány. Reliéfní nádoba s florální tematikou je například pohár z Vafia (obr. 356). Na některých larnacích bývá též vyobrazena flora. Nalezneme zde například zobrazení lilie, která zde souvisí s pohřebním ritem a papyru. Zobrazením lilií na larnacích se zabývá ve své diplomní práci Jakub Žežule.³³¹ Příkladem zobrazení stylizovaných květů šáchoru na larnaku může být larnax vystavený v muzeu v Rethymnu (obr. 357).

³²⁶ BOUZEK 2008, 25.

³²⁷ Wolf-Dietrich NIEMEIER: Die plaststilkeramik von Knossos. Still, Chronologie und historischer Kontext, Berlin 1985, 43-95.

³²⁸ MÖBIUS 1933, 24, 28, 39.

³²⁹ Arne FURUMARK: Mycenaean Pottery I. Anylysis and classification, Stockholm 1972, 257-296.

³³⁰ MÖBIUS 1933, 22.

³³¹ Z konzultace k bakalářské práci s prof. PhDr. Janem Bouzkem, DrSc., 22. 8. 2011

3. Odkaz minojských a mykénských florálních motivů českému umění počátku konce 19. a počátku 20. století

3. 1. Úvod

Protože předchozí část se v průběhu práce ukázala rozsáhlejší, než byl původní předpoklad, tak je možno zde pouze naznačit na několika příkladech, jak se projevoval ohlas minojských a mykénských florálních motivů v českém umění první třetiny 20. století. Nejdříve je zařazena kapitola, která poukazuje na návrat k umění starých kultur na konci 19. a počátku 20. století. Následuje krátká kapitola, která ukazuje na konkrétní příklady ohlasu zobrazení minojských a mykénských florálních motivů v českém umění. V podkapitole je zmíněno dílo Alfonse Muchy. Jako na důležitý důkaz možné inspirace Alfonse Muchy z mykénského a minojského umění jsou v této podkapitole uvedeny základní spisy o těchto kulturách, s kterými se Alfons Mucha pravděpodobně nemohl nesetkat. Dále jsou zde popsány jednotlivé florální motivy společné pro dílo Alfonse Muchy a pro minojskou a mykénskou kulturu. Následuje poslední podkapitola této části, ve které jsou stručně uvedeny další příklady inspirace minojskou a mykénskou kulturou v českém umění. Tyto kapitoly by mohly být pojednány daleko obsáhleji, ale bohužel to vzhledem k rozsahu předchozí části práce není možné, snad bude možné na tuto práci navázat v příštím studiu.

3. 2. Návrat ke starým kulturám v umění konce 19. a počátku 20. století.

Část umění této doby čerpá z čerstvých nálezů, ke kterým docházelo již v sedmdesátých letech 19. století a které vzbudily senzaci mezi veřejností. Oslovuje zejména umělce, kteří se s nimi seznamovali prostřednictvím tisku. V roce 1870 začíná Heinrich Schliemann vykopávky v Mykénách, dále pak vykopává v Mykénách a Tiryntu. V roce 1878 začíná své výzkumy na Knossu provádět Sir Arthur Evans. Brzy po zahájení vykopávek dochází k významným nálezům. Velký rozruch vzbudilo objevení Tutanchamonovy hrobky Howardem Carterem v roce 1922, to znovu vyvolalo silný zájem o egyptské umění.

Nové impulzy přinášeli do umění i cestovatelé, jakým byl například Joe Hloucha, který mezi lety 1906 až 1929 procestoval různé části Asie, zejména Japonsko, a severní Afriky. V letech 1908 až 1909 otevřel v Praze krátce za sebou dvě japonské čajovny, které vybavil svými sbírkami a seznamoval tak Pražany s japonskou kulturou. Mezi léty 1929 a

1935 uspořádal několik soukromých výstav svých sbírek v Praze a Berlíně.³³² Ohlasy nálezů minojské, mykénské a egyptské kultury a impulzy přicházející prostřednictvím cestovatelů se projeví různým způsobem ve všech oblastech umění, v dekorativních prvcích architektury, v námětech malířství, sochařství a grafice, i v předmětech uměleckého řemesla.

Je jisté, že ornamentální ráz Schliemannových nálezů v Mykénách je možné považovat za jeden z významných vlivů při utváření secesního stylu. Díky pozdějšímu začátku výzkumů na Krétě a tím pádem i pozdějšímu publikování jejich nálezů, nemůžeme podněty z minojské kultury považovat za přímý podnět při vzniku Art Nouveau.³³³ Z toho ovšem nevyplývá, že se později secesní umělci krétským uměním neinspirovali. Krétské umění mohlo ale Muchu inspirovat minimálně nepřímo. Zástupci avantgardy hledali nové podněty v dosud nepoužívaných zdrojích a nově objevené kultury jim poskytly bohaté podklady pro tvorbu. Jako příklad uvedme Gustava Klimta, který od roku 1907 čerpal ze zlatých destiček z mykénských šachtových hrobů, nebo Oskara Kokošku, jenž při tvorbě portrétů v letech 1908-1910 vycházel ze zlatých masek mykénských panovníků.³³⁴ Další velmi významnou inspiraci našla secese v návratu k přírodě. Příroda je i s minojskou a mykénskou kulturou neodmyslitelně spjata.

V českém prostředí se mohli umělci setkat s nálezy z probíhajících výzkumů prostřednictvím časopisů, jako byl *Světotozor* a *Širým Světem* – od roku 1922, nebo díky publikaci od Josefa Krále *Nálezy Schliemannovy v Tiryntě a Mykénách* vydané v Praze roku 1880.

3. 3. Reflexe minojských a mykénských florálních motivů v českém umění počátku 20. století

3. 3. 1. Alfons Mucha

Alfons Mucha se narodil roku 1860 v Ivančicích a zemřel v roce 1939 v Praze. Hodně cestoval a zajímal se o historii. Zabýval se středověkem a jeho rukopisy, starověkem a

³³² Olga KOTKOVÁ / Vít VLNAS, "Píti plnými doušky Evropu a její krásy", Staré evropské umění ze sbírek Joe Hlouchy v Národní galerii v Praze, in: Jiří KROUPA (ed.) / Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ (ed.) / Lubomír KONEČNÝ (ed.): Orbis Artium. K jubileu Lubomíra Slavíčka, Brno 2009, 778-780, 796.

³³³ Fritz BLAKOLMER.: Der Jugendstil und spätere Stilentwicklung. Überlegungen zur Rezeption minoisch-mykenischer Kunst zur Zeit des Jugendstils, in: Studia Hercynia III. Praha 1999, 138.

³³⁴ BLAKOLMER 1999, 135, 137.

soudobými archeologickými nálezy.³³⁵ Zajisté byl obeznámen s nejnovějšími archeologickými objevy. V letech 1883 až 1888 cestoval po Itálii a studoval v Mnichově.³³⁶ Je skoro nemožné, že by se nesetkal se Schliemannovými publikacemi výzkumů v Mykénách – *Mykenae* vydané v Lipsku v roce 1878 a o Tróji –Troja, vydané opět v Lipsku roku 1884, dále se mohl setkat s *Mykenische Thongefäße* od A. Furtwänglera a G. Löschckeho, které vyšly v Berlíně roku 1879. V první polovině 90. let pak byla vydána Schuchhardtova publikace o Schliemannových výkopech v Tróji, Tíryntu, Mykénách, Orchomenu a na Ithace – *Schliemanns Ausgrabungen in Troja, Tiryns, Mykenae, Orchomenos, Ithaka im Lichte der heutigen Wissenschaft* v Lipsku roku 1890 a Brunnova kniha – *Griechische Kunstgeschichte I* vydaná v Mnichově v roce 1893. Po odchodu Alfonse Muchy do Paříže mohl čerpat informace i z francouzských odborných publikací – například z *Histoire de l'art dans l'antiquité VI. La Grèce primitive. L'art Mycénien* od G. Perrota a Ch. Chipieza vydané v Paříži roku 1894, ale také i z anglických knih-například z *The Mycenaean Age* od Ch. Tsountase a J. I. Manatta vydané v Londýně roku 1897 a ze soudobých časopisů. Je tedy jisté, že Alfons Mucha měl dostatek možností, kde čerpat inspiraci z mykénského umění. Výzkumy v Knossu začaly až roku 1900, což už je doba vrcholu Muchovy tvorby, ale poznat nálezy z výzkumů z Kréty mohl v *Illustrated London News* a v Evansových člancích. V roce 1904 byly publikovány výsledky výkopů na lokalitě Fylakopi od T. D. Atkinsona v publikaci *Excavations at Phylakopi in Melos Society for Promotion of Hellenic Studies Suppl. 4.* vydané v Londýně v roce 1904.

Důležitou informací k Muchově tvorbě je to, že sám Alfons Mucha kategoricky odmítal, aby byla jeho tvorba spojována s jakýmkoli uměleckým směrem. Bránil se i zařazení do Art Nouveau, mezi jehož hlavní představitele bývá řazen. Alfons Mucha odvozoval své dekorativní prvky z přírody.³³⁷ Svým studentům na přednáškách říkal: „*Kreslete jediné podle přírody, Řekové se také nenaučili svému umění kopírováním soch, naučili se mu v přírodě. Nic nemůže být osudnějšího pro vývoj umění než kopírovat díla vytvořená jiným národem.*“³³⁸ Ze slov Alfonse Muchy je patrné, že nemůžeme předpokládat, že v jeho díle nenalezneme přímou inspiraci minojským a mykénským uměním, ale musíme se zaměřit na hledání

³³⁵ Jiří MUCHA: Kankán se svatozáří – Život a dílo Alfonse Muchy. Praha 1969, s. 90

³³⁶ Jana BRABCOVÁ: *Alfons Mucha*. Praha 1996, 87.

³³⁷ MUCHA. 1969, 128-129.

³³⁸ MUCHA 1969, 282.

podobného pojetí a podobně stylizovaných ornamentů, které by mohly nasvědčovat Muchově inspiraci v motivech mykénské a případně i minojské kultury.

3. 3. 1. 1. Florální motivy Alfonse Muchy a mykénská a minojská kultura.

Alfons Mucha ve svých dílech velmi často užíval florální motivy. Často pomocí nich vytvářel rámování spletené v arabesky obklopující postavu nebo vpletené do jejích vlasů. Vyplňují také pozadí nebo tvoří ozdobný lem šatu. Na Krétě patřily mezi často zobrazované květiny lilie a šafrán. Mucha ve svých pracích nejčastěji používal právě lilie – *Lilie* (obr. 371), *Květina* (obr. 372), *Sarah Bernhardt* (obr. 373), přestože nejvýznamnější květinou secese byl kosatec. Dalšími oblíbenými florálními motivy secese je vavřík, břečťan, růže, vlčí mák a karafiát. Jejich zobrazení známe i z děl Alfonse Muchy- *Břečťan* (obr. 374), *Vavřík* (obr. 375), *Růže* (obr. 376). Zobrazením břečťanu a růže nalezneme například na Fresce opic a modrých ptáků. Dalšími rostlinami, které byly na Krétě zobrazovány jsou trávovité a rákosovité rostliny, olivové větvičky, kosatce a další. U Alfonse Muchy vidíme velmi podobné tvary listů na *Smaragdu* (obr. 377), *Vavříku* (obr. 375) a *Slavie* (obr. 378) a dalších dílech. Posledním společným florálním motivem minojské a mykénské kultury s díly tohoto umělce jsou rozety. Rozety nalezneme v zobrazeních jak minojské, tak mykénské kultury velmi hojně. Mucha je často spojuje do ozdobných pásů a lemů, užívá je například u děl – *Slavia* (obr. 378), *Topaz* (obr. 379) a *Rubín* (obr. 380). Na plakátech *Moët & Chandon - Dry Impérial* (obr. 381) a *Snění* (obr. 382) nalezneme podobný pás rozet, jaký se vyskytuje u fresky Procesí z Tiryntu (obr. 143) a na sarkofágu z Ayia Triady (obr. 66-68). Je tedy patrné, že florální motivy, do jisté míry ovlivněné minojskou a mykénskou kulturou, v díle Alfonse Muchy nalezeny být mohou.

3. 3. 2. Další umělci, kteří se inspirovali minojskými a mykénskými florálními motivy

Dalším umělcem v jehož tvorbě se objevují florální motivy minojské a mykénské kultury je Jan Konůpek. Ten se narodil v roce 1883 v Mladé Boleslavi a zemřel v Novém Městě nad Metují v roce 1950. Studoval nejprve na Českém vysokém učení technickém architekturu a teprve později přestoupil na Akademii výtvarných umění k profesoru Maxmilianu Pirnerovi a Vlado Bukovacovi. Ještě v době studií na AVU založil grafickou revui *Veraikon*, později byl členem spolku grafiků Sursum, spoluzakládal i spolek Artěl. Byl členem i dalších uměleckých spolků. Žil v Praze a určitou dobu v Plzni. Byl zasažen aktuálními myšlenkovými proudy - nejprve mysticismem a vizionářstvím, posléze pak

symbolismem. Přiklonil se k secesi a v tomto stylu vytvářel také ornamentální kompozice na užitkové grafice.³³⁹ V některých jeho pracích lze nalézt florální motivy, které se vyskytují v umění minojské a mykénské kultury. V Souboru dekorativních florálních motivů z roku 1908 nalezneme návrh, mezi nimiž vytvořil Konůpek i stylizovaný květ šáchoru³⁴⁰ (obr. 383). Jiné motivy tohoto charakteru se objevují v návrzích pro předsádky knih.

Posledním příkladem uvedeným v této práci je dílo z oblasti uměleckého řemesla. Stylizovaný květ šáchoru, který bývá zobrazován na umění minojské a mykénské kultury, může připomínat Vějíř (obr. 384) z doby okolo roku 1920, svým tvarem, barevností a ornamentálností. Vytvořil jej Václav Špála.³⁴¹

³³⁹ HORNEKOVÁ Jana / LARVOVÁ Hana / ROUS Jan / ŠUSOVÁ Věra: Jan Konůpek poutník k nekonečnu, Praha 1998, *passim*.

³⁴⁰ Majetek UPM Praha.

³⁴¹ Jiří FRONĚK (ed.): Artěl. Umění pro všední den 1908-1935 (kat. výst.), Praha 2009, 316, 372.

4. Závěr

Pouze u velmi malého procenta archeologických výzkumů byly odebírány vzorky na botanické analýzy. O rostlinách z této oblasti v době bronzové se dozvídáme z ikonografických pramenů a srovnáním s dnešní florou v oblasti, neboť přírodní podmínky byly již v době bronzové v této oblasti velmi podobné dnešním. Výjimku tvoří pouze menší procento zalesněných ploch. Předpokládá se, že v době bronzové bylo zalesněného území více. Je ale jisté, že rozmanitost flory byla daleko širší, než jak ji známe z ikonografických pramenů. Lze tak usuzovat i z absence většiny užitkových rostlin na minojských a mykénských zobrazeních a z porovnání s dnešní florou. Rozmanitost minojské a mykénské flory, zobrazené na freskách, gemách, keramice a dalších materiálech, je přesto velmi obsáhlá.

V práci je poukázáno na fakt, že zobrazení rostlin má v minojské a mykénské kultuře symbolický a náboženský kontext. Rostliny, které jsou nejvýrazněji spojené s náboženstvím kultur, jsou například lilie, krokusy, stromy a břečťan, který bývá v ikonografii považován za strom života.

Práce se dále zabývá určením druhů rostlin na minojských a mykénských freskách. Aby bylo možno rostliny na freskách identifikovat, je zařazen i botanický popis rostlin. V popisu je popsán vzhled rostlin za účelem následné identifikace rostlin na freskách, jejich výskyt a doba květu, aby bylo možné dohledat dobu, kdy zobrazované rostliny na freskách kvetou v přírodě. Dále jsou popsány fresky minojské a mykénské kultury a jejich výjevy, které nesou florální prvky. U uvedených fresek jsou konfrontovány rostliny na nich zobrazené s botanickým popisem, aby bylo možno je určit. Výsledkem je seznam, z kterého vyplývá, na kterých freskách jsou jaké rostliny zobrazeny. Nejvíce byl na freskách zobrazován šáchor papírodárný, jehož geometrizované květy byly hojně užívány v ozdobných bordurách, pásech a vlysech. Dalšími často na freskách zastoupenými rostlinami jsou lilie, šafrán, myrta, olivovník, břečťan, rákosovité rostliny a traviny a datlovníky. Na minojských a mykénských freskách se hojně vyskytují rozety, které mohou být řazeny do florálních motivů, odvozených z květů růžovitých rostlin.

Zajímavým výsledkem konfrontace florálních motivů s minojskými a mykénskými freskami by bylo srovnání zobrazených rostlin s dobou květu rostlin v přírodě. Vzhledem k rozsahu práce to však nebylo možné. Ale alespoň dva příklady takové konfrontace jsou uvedeny zde. Z botanického popisu se dozvídáme, že lilie, které jsou zobrazeny na Jarní fresce z Akrotiri, kvetou od června do srpna. Z toho je možno se domnívat, že zobrazované

scény se patrně odehrávají v tomto období, nebo na něj odkazují. Zajímavým je i zjištění, že zástupci rodu šafrán, které rostou v Řecku, kvetou po celý rok, kromě období od začátku ledna do poloviny února a od poloviny června do poloviny srpna.

Z práce také vyplývá, že určit přesný druh rostliny, obzvláště u rostlin, kterých roste v Řecku více druhů, je skoro nemožné. V seznamu, který propojuje rostliny v přírodě s rostlinami na freskách je proto uvedeno pouze rodové zařazení rostlin. V práci jsou zahrnuty botanické popisy rostlinných druhů rostoucích v Řecku. Je to z toho důvodu, že v některých pracích byly rostliny sice přesně určeny, ale později se ukázalo, že vzhledem k floře Řecka je jejich určení mylné. Příkladem mylné interpretace rostlin může být to, že červené lilie byly uváděny v některých pracích jako *lilium chalcedonicum* a lilie s bílými květy byly považovány za lilie bělostné. Avšak v zobrazení lilií umělci oba druhy rostoucí v Řecku smísili v malbě dohromady a vytvořili tak zobrazení lilie, které má sice svůj botanický základ, ale jedná se o zobrazení umělé. Není možné tuto rostlinu přesně botanicky určit, ačkoliv zobrazení květů bílou a červenou barvou k tomu svádí. Rozpoznat lze pouze její předlohy: lilie bělostná a *lilium chalcedonicum*. Tento případ je rozebrán v článku Isabelle Cerceau.³⁴²

Za zajímavý jev je možno považovat i to, že šafrán, který je na freskách zobrazován mimo jiná zbarvení i žlutě, není možno na základě barvy přiřadit k žádnému z uvedených druhů. Žlutý krokus se v řecké floře dnes nevyskytuje. Je možné, že druh nesoucí tuto barvu už zde vyhynul nebo, že si minojsí malíři barvu květu upravili, případně se s ním setkali na svých cestách. Rostliny kvetoucí fialovou barvou, byly zobrazovány většinou modře. Minojská paleta barev fialovou neznala a byla omezena i barevnou konvencí. Je tedy jisté, že při určování druhů rostlin musí být k určení přistupováno velice opatrně, neboť zobrazené rostliny mohou být umělci na freskách i dalších materiálech upraveny.

Je zde nutné připomenout, že mykénské figurální fresky jsou na floru velmi chudé narozdíl od minojským. Florální motivy v mykénských freskách nalezneme nejčastěji jako ozdobný prvek – stylizované květy šáchoru nebo rozety. Ale samozřejmě nalezneme i fresky, kde florální motiv neslouží pouze jako dekorace. Takovými příklady mohou být fresky s vyobrazením například z Théb a Pylu.

Poslední část práce je věnována ohlasu minojských a mykénských florálních motivů v českém umění konce 19. a počátku 20. století. Je možno konstatovat, že ohlasy florálních motivů v českém umění v uvedené době najít lze, i když se nejedná o přímou a záměrnou inspiraci umělců.

³⁴² CERCEAU 1985, 181.

Florální motivy byly inspirovány publikovanými výzkumy, ale byly také zajisté ovlivňovány dobovým stylem. Z toho vyplývá, že umělec mohl být inspirován motivem jiného umělce, který byl původně inspirován minojským nebo mykénským florálním zobrazením.

Použitá literatura

- AICHELE Dietmar / GOLTE BECHTLE Marianne: Průvodce přírodou. Co tu kvete?
Kvetoucí rostliny střední Evropy ve volné přírodě. Praha 1996
- BARTONĚK Antonín: Písmo a jazyk mykénské řečtiny (1400-1200 př. Kr.), Brno 2007
- BARTONĚK Antonín: Zlaté Mykény, Praha 1983
- BENEŠOVÁ (ed.) / Marcela BORGESOVÁ (ed.) a kol.: Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích, díl 2, Praha 1999
- BIETAK Manfred, MARINATOS Nanno: The Minoan Wall Paintings from Avaris, in:
BIETAK Manfred (ed.): Ägypten und Levante V, Wien 1995, 49-62
- BLAKOLMER Fritz: Der autochtone Stil der Schachtgräberperiode im bronzezeitlichen Griechenland als Zeugnis für eine mittelhelladische Bildkunst, in: Jahreshefte des Österreichischen archäologischen institut in Wien. Band 76, Wien 2007, 65-88
- BLAKOLMER Fritz.: Der Jugendstil und spätere Stilentwicklung. Überlegungen zur Rezeption minoisch-mykenischer Kunst zur Zeit des Jugendstils, in: Studia Hercynia III. Praha 1999, 133-141.
- BOUZEK Jan: Dějiny předoasijského a egejského umění, Praha 2008³
- BOUZEK Jan: Objevy ve Středomoří, Praha 1979.
- BOUZEK Jan: Pravěk egejské oblasti. Prehistory of the Aegean-Ungeschichte der Ädäis, in:
Zprávy české archeologické společnosti, supplément 79, Praha 2010
- BOUZEK Jan: Umění a myšlení, Praha 2009
- BRABCOVÁ Jana: *Alfons Mucha*. Praha 1996
- BURKERT Walter: Greek Religion, Harvard 2000¹¹
- CAMERON Mark, HOOD Sinclair: Catalogue of Plates. in Sir Arthur Evans' Knossos Frescoes Atlas, London 1967
- CAMERON Marc A. S.: The 'Palatial' Thematic System in the Knossos Murals. Last Notes on Knossos Frescoes, in: HÄGG Robin / MARINATOS Nanno (ed.): Function of Minoan Palaces. Proceedings of the Fourth International Symposium at the Swedish Institute in Athens, 10-16 June, 1984, Stockholm 1987, 321-328
- CERCEAU Isabelle: Les représentations végétales dans l'art Égéen. Problèmes d'identification, in: Pascal DARCQUE (ed.) / Jean-Claude POURSAT, Bulletin de correspondance hellénique. Supplément XI. l'iconographie minoenne, Athènes 1985, 181-184

- DOUMAS Christos: The Wall-paintings of Thera, Athens 1992
- EVANS Arthur: The Palace of Minos at Knossos. Volume I, London 1921
- EVANS Arthur: The Palace of Minos at Knossos. Volume II, London 1928
- EVANS Arthur: The Palace of Minos at Knossos. Volume III, London 1930
- EVELY Doniert: Fresco: a Passport into the Past Minoan Crete through the Eyes of Mark Cameron, Athens 1999
- FRONĚK Jiří (ed.): Artěl. Umění pro všední den 1908-1935 (kat. výst.), Praha 2009
- FURUMARK Arne: Mycenaean Pottery I. Anylysis and classification, Stockholm 1972
- HIGGINS Reynold: Greek and Roman Jewellery, London 1980²
- HIGGINS Reynold: Minoan and Mycenaean Art, London 1967
- HIGGINS Reynold: Minojské a mykénské umění, Praha 1973
- HOOD Sinclair: The Arts in Prehistoric Greece, Harmondsworth 1978
- HORNEKOVÁ Jana / LARVOVÁ Hana / ROUS Jan / ŠUSOVÁ Věra: Jan Konůpek poutník k nekonečnu, Praha 1998
- IMMERWAHR Sara Anderson: Aegean Painting in the Bronze Age, University Park and London 1990
- JANÁK Jiří: Brána nebes. Bohové a démoni starého Egypta, Praha 2005
- JONES R.E. Technical studies of Aegean Bronze Age wall painting. Methods, results and future prospects, in: Livia MORGAN (ed): Aegean Wall Painting. A Tribute to Mark Cameron, Athens 2005
- KAISER Bernd: Untersuchungen zum minoischen Relief, Bonn 1976
- KARAGEORGHIS Vassos: Kition. Mycenaean and Phoenician Discoveries in Cyprus, London 1976
- KARETSOU Alexandra / ANDREAKI-VLAZAKI Maria / PAPADAKIS Nikos: Crete-Egypt. Three Thousand Years of Cultural Links, Herakleion-Cairo 2001
- KOTKOVÁ Olga / VLNAS Vít, "Píti plnými doušky Evropu a její krásy", Staré evropské umění ze sbírek Joe Hlouchy v Národní galerii v Praze, in: KROUPA Jiří (ed.) / ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ Michaela (ed.) / KONEČNÝ Lubomír (ed.): Orbis Artium. K jubileu Lubomíra Slavíčka, Brno 2009, 777-796
- KYPRAIOU Evangelia (ed.): The Aidonia Tresure, Athens 1997
- KYRIAKIDIS Evangelos: Ritual in the Brronze Age Aegean. The Minoan Peak Sanctuaries, London 2005
- LANG Mabel L.: The Palace of Nestor at Pylos in Western Messenia, Volume II, Princeton 1969

- MARINATOS Nanno: Art and Religion in Thera. Reconstructing a Bronze Age Society, Athens 1984.
- MARINATOS Nanno: Minoan Kingship and the Solar Goddess, Illinois 2009
- MARINATOS Nanno: The Minoan Religion. Ritual, Image, and Symbol, Columbia 1993
- MARINATOS Spyridion: Excavations at Thera II, Athens 1969
- MARINATOS Spyridion: Excavations at Thera V, Athens 1972
- MARINATOS Spyridion: Excavations at Thera VI, Athens 1974
- MARINATOS Spyridion: Excavations at Thera VII, Athens 1976
- MATTHIOLI Petrus Andreas: Herbář neboli bylinář, Praha 2003
- MLADÁ Jarmila: Atlas cizokrajných rostlin, Praha 1987
- MÖBIUS Martin: Pflanzenbilder der minoischen kunst in botanischer Betrachtung, in: Jahrbuch des deutschen archäologischen Institut. Band 48, Berlin 1933, 1-39
- MORGAN Lyvia: The Miniature Wall Paintings of Thera. A Study in Aegean Culture and Iconography, Cambridge 1988, 88-92.
- NIEMEIER Wolf-Dietrich: Die plaststalkeramik von Knossos. Still, Chronologie und historischer Kontext, Berlin 1985
- NILSSON P. Martin: The Minoan - Mycenaean Religion and its Survival in Greek Religion, Lund 1927
- PAPIOMITOGLOU Vangelis: Wild flowers of Crete, s. l. 2006.
- PARIBENI R.: Il sarcofago dipinto di Hagia Triada, in: Monumenti Antichi. Volume XIX, Milano 1908
- PERNIER Luigi: Il palazzo minoico di Festos, Roma 1935
- PINI Inigo (ed.): Corpus der minoischen und mykenischen Siegel. Band IV. Teil 1. 2, Mainz 2009
- RENFREW Colin: Excavation at Phylakopi in Melos 1974-1977, Athens 2007
- ROAF Michael: Svět Mezopotámie, Praha 1998
- RODENWALDT Gerhardt, Tiryns II. Die Ergebnisse der Ausgrabungen des Instituts, Athen 1912
- SAKELLARAKIS J. A.: Corpus der minoischen und mykenischen Siegel, Berlin 1982
- SFIKAS George: Flowers of Greece, s. l. 1976
- SHAW Maria C.: A Minoan Fresco from Katsamba, in: American Journal of Archaeology, Vol. 82, No. 1, Boston 1978, 27-34.
- SCHLIEMANN Heinrich: Tiryns, Leipzig 1886
- STEINBACH Gunter (ed.): Průvodce přírodou. Keře, Praha 1998

STORMOVÁ Rachel: Tmmuz, in: Encyklopedie východní mytologie, s. l. 2000

ŠTURSA Jan: Stálezelené dřeviny, Praha 2000

TŘÍSKA Jan: Evropská flóra, Praha 1979

VASILAKIS Adonis: Herakleion Archeological Museum, s. l., s. d.

VĚTVIČKA Václav: Průvodce přírodou. Stromy, Praha 1999

WARREN Peter: The Fresco of the Garlands from Knossos, in: Pascal DARCQUE (ed.) /
Jean-Claude POURSAT, Bulletin de correspondance hellénique. Supplément XI.
l'Iconographie minoenne, Athènes 1985, 187-208

ZAFEIROPOULOU Z. (ed.): Archeological Museum of Heraklion. Temporary Exhibition,
Athens 2007, 54